

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAHUDİ-HİRİSTİYANLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RECEP ÇELİK

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAHUDİ-HİRİSTİYANLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RECEP ÇELİK

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ HATİCE ARSLAN

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda 202012571004 numaralı Recep ÇELİK'in hazırladığı "Geçmişten Günümüze Yahudi-Hıristiyanlığı" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 30/01/2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Doç. Dr. İsmail BAŞARAN

İmza

Üye (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Hatice ARSLAN

İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

30/01/2024

İmza

Recep ÇELİK

ÖNSÖZ

Bilim dünyasında genel itibariyle kendilerini ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olarak gören Yahudi-Hıristiyanlığının mensuplarının 5. yüzyıla kadar varlıklarının bilindiği ondan sonraki süreçte ise ortadan kayboldukları kabul edilmektedir. Ancak modern dönemde yapılan bazı araştırmalar, Yahudi-Hıristiyanların 9, 10 ve 11. yüzyıllarda yaşadıklarına dair delillerin mevcut olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmanın amacı erken dönem Yahudi-Hıristiyan grupların akıbetini araştırarak, bunların modern dönemde Yahudi-Hıristiyan gruplar olarak karşımıza çıkan Mesihî Yahudilik, İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm ile bağlarının olup olmadığını ortaya koymaktır.

Ülkemizde Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bizim tezimiz, daha önce gerçekleştirilen çalışmalardan, modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplar ile erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar arasındaki ilişkinin araştırılıp incelenmesi ve bu gruplar arasındaki bağların ortaya koyulması itibariyle ayrılmaktadır. Çalışmamızı farklı kılan bu yönüyle ülkemizde yapılan ilk çalışma olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Çalışmamızın kapsamı, Yahudi kökenli olup İsa'ya inanan ve Musa şeriatına tabi olmayı sürdüren, Yahudi-Hıristiyan gruplar Ebionitler, Nazarenler, Elkasaitlerin akıbeti ile modern dönemde aynı erken dönemde olduğu gibi İsa'ya inanan, Musa şeriatını ve Yahudi geleneklerini devam ettiren Mesihî Yahudilik, İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm gruplarının tarihi, inanç ve uygulamalarının yanı sıra birbiri arasındaki bağlantının araştırılıp incelenmesinden ibarettir.

Bu çalışmanın en başından itibaren adım adım takibini gerçekleştiren, düşüncelerini ve tavsiyelerini paylaşarak yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice ARSLAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmamın her aşamasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok kıymetli eşime ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2024

RECEP ÇELİK

ÖZET

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAHUDİ-HİRİSTİYANLIĞI

ÇELİK, Recep

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hatice ARSLAN

2024, 121 Sayfa

Musa şeriatını takip etmeyi sürdüren ve kendilerini ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olarak gören Yahudi-Hıristiyanlar, MS 1. yüzyıldan itibaren Pavlusçu Hıristiyanlar karşısında yer almıştır. Bu çalışmamızın amacı, günümüzde varlığını devam ettiren modern dönemdeki Yahudi-Hıristiyan gruplar ile kilise babalarının yazılarında ve *Pseudo Clementines* içerisinde bahsedilen erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar arasındaki ilişkinin var olup olmadığını ortaya koymaktır.

Literatür taraması yaparak başladığımız çalışmamızda öncelikle kendileri ile ilgili birincil kaynakların pek çoğuna ulaşamayan erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı hakkındaki modern dönemdeki araştırmacıların çalışmaları incelenmiştir. İkinci olarak ilk dönem kilise babalarının yazılarında erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar olan Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitlerin özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmış ve 2. yüzyılda bir Yahudi-Hıristiyan tarafından kaleme alındığı iddia edilen *Pseudo Clementines* ele alınmıştır. Üçüncü olarak kilise babalarının yazılarından hareketle 5. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü iddia edilen Yahudi-Hıristiyan grupların Orta Çağ'daki izleri takip edilmeye çalışılmıştır. Akabinde ise modern dönemlerde Yahudi-Hıristiyan gruplar olarak karşımıza çıkan Mesahi Yahudilik, İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm tanıtılmış ve bunların erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı ile ilişkisi irdelenmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Giriş" başlığı altında araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve konu ile ilgili kavramlara yer verilmiştir. İkinci bölümde "İlgili Alan Yazın" başlığı altında erken dönem Yahudi-Hıristiyanların MS 1. yüzyıldaki durumları genel hatlarıyla bilgiler

verilerek konu ile ilgili öne çıkan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde “Yöntem” başlığı altında çalışmanın modeli, evreni, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanma süreci ve analizi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde “Bulgular ve Yorumlar” başlığı altında erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar ile modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplar hakkında bilgiler vererek aralarındaki ilişki incelenmiştir. Beşinci bölümde “Sonuç ve Öneriler” başlığı altında ulaşılan sonuçlar ve öneriler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yahudi-Hıristiyanlığı, Ebionitler, Nazarenler, Mesihî Yahudilik, Talmidaizm.

ABSTRACT

JUDEO-CHRISTIANITY FROM PAST TO PRESENT

ÇELİK, Recep

Master Thesis, Department of Philosophy and Religious Sciences

Advisor: Asst. Prof. Hatice ARSLAN

2024, 121 pages

Judeo-Christians, who continued to follow the Mosaic law and considered themselves the original followers of the first community of Jesus, were opposed to Pauline Christians from the 1st century AD. The purpose of this study is to reveal whether there is a relationship between the modern Judeo-Christian groups in that continue to exist today and the early Judeo-Christian groups mentioned in the writings of the church fathers and *Pseudo Clementines*.

In our study, which we started by scanning the literature, we first examined the works of modern researchers on early Judeo-Christianity, for which most of the primary sources cannot be accessed. Secondly, the characteristics of the early Judeo-Christian groups, the Ebionites, Nazarenes and Elkasaites, were tried to be revealed in the writings of the early church fathers and the *Pseudo Clementines*, which was claimed to have been written by a Judeo-Christian in the 2nd century, was discussed. Thirdly, based on the writings of the church fathers, the traces of the Judeo-Christian groups, which are claimed to have existed until the 5th century, were tried to be followed in the Middle Ages. Subsequently, Messianic Judaism, Jews for Jesus and Talmidism, which we encounter as Judeo-Christian groups in modern times are introduced and their relationship with early Judeo-Christianity is examined.

The study consists of five chapters. In the first chapter, under the title “Introduction”, the subject of the research, its purpose, importance, assumptions, limitations and concepts related to the subject are included. In the second chapter, under the title of “Related Literature”, the studies of the early Judeo-Christians in A.D. General information about the situation in the 1st century was given and information

was given about the prominent studies on the subject. In the third chapter, under the title of “Method”, the model of the study, its population, data collection tools and techniques, data collection process and analysis are explained. In the fourth chapter, under the title “Findings and Comments”, information was given about the early Judeo-Christian groups and the Judeo-Christian groups that emerged in the modern period, and the relationship between them was examined. In the fifth chapter, the results and recommendations were explained under the title “Conclusion and Recommendations”.

Keywords: Judeo-Christianity, Ebionites, Nazarenes, Messianic Judaism, Talmidism.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Konusu.....	1
1. 2. Araştırmanın Amacı	2
1. 3. Araştırmanın Önemi	2
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	2
1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1. 6. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	6
2. 1. Kuramsal Çerçeve	6
2. 1. 1. İsa Sonrası Dönemde Yahudi-Hıristiyan Cemaat	6
2. 1. 1. 1. İlk Bölünme	6
2. 1. 1. 2. Yakup.....	7
2. 1. 1. 3. Pavlus	8
2. 1. 1. 4. Kudüs Kilisesi	10
2. 1. 1. 5. İsa'nın İlk Takipçileri	11
2. 2. İlgili Araştırmalar	14
3. YÖNTEM	17
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	17
3. 2. Evren ve Örneklem	17
3. 3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	18
3. 4. Verilerin Toplanma Süreci.....	18

3. 5. Verilerin Analizi	18
4. BULGULAR VE YORUMLAR	20
4. 1. Tarihi Kaynaklarda Yahudi-Hıristiyanlar	20
4. 1. 1. Kilise Babalarının Yazılarında Yahudi-Hıristiyanlar	21
4. 1. 1. 1. Ignatius (ö.107).....	21
4. 1. 1. 2. Justin Martyr (100-165)	22
4. 1. 1. 3. Irenaeus (126-202).....	27
4. 1. 1. 4. Tertullian (155-230).....	31
4. 1. 1. 5. Hippolytus (170-235).....	33
4. 1. 1. 6. Origen (185- 254)	34
4. 1. 1. 7. Eusebius (263-339?)	37
4. 1. 1. 8. Epiphanius (310-403).....	43
4. 1. 1. 9. Jerome/ Hieronymus (347- 420).....	57
4. 1. 2. Pseudo Clementines	61
4. 1. 3. Beşinci Yüzyıl ve Sonrasındaki Kaynaklarda Yahudi-Hıristiyanlar	64
4. 1. 3. 1. Kadı Abdülcebbar'ın Tesbitü Delaili'n Nübüvve Adlı Eseri	69
4. 1. 3. 2. Şehristani'nin El-Milel ve'n-Nihal Adlı Eseri	75
4. 1. 3. 3. Toledot Yeshu	79
4. 2. Modern Dönemde Ortaya Çıkan Yahudi-Hıristiyan Gruplar	81
4. 2. 1. Mesihi Yahudilik.....	81
4. 2. 1. 1. Mesihi Yahudilik Terimi.....	81
4. 2. 1. 2. Mesihi Yahudiliğin Nazarenlerle İlişkisi	82
4. 2. 1. 3. Mesihi Yahudiliğin Doğuşu ve Gelişimi	85
4. 2. 1. 4. Mesihi Yahudiliğin İnançları.....	94
4. 2. 1. 5. Mesihi Yahudiliğin İbadet ve Uygulamaları	97
4. 2. 2. İsa'nın Yahudileri (Jews for Jesus)	98
4. 2. 2. 1. İsa'nın Yahudileri'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	98

4. 2. 2. 2. İsa'nın Yahudileri'nin İnanç ve Uygulamaları.....	101
4. 2. 3. Talmidaizm	102
4. 2. 3. 1. Talmidaizm Terimi	103
4. 2. 3. 2. Talmidaizm'in Tarihi	103
4. 2. 3. 3. Talmidaizm'in İnançları.....	105
4. 3. 3. 4. Talmidaizm'in Grupları	108
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	112
5. 1. Sonuçlar	112
5. 2. Öneriler	115
KAYNAKÇA.....	116

KISALTMALAR LİSTESİ

c.	:Cilt
HCA	:Hebrew Christian Alliance of Great Britain (Büyük Britanya'nın İbrani Hıristiyan Birliği)
HCAA	:Hebrew Christian Alliance of America" (Amerikan İbrani Hıristiyanlar Birliği)
IAMCS	:International Association of Messianic Congregations and Synagogues (Uluslararası Mesihî Cemaatler ve Sinagoglar Birliği)
JMA	:Jewish Missions of America (Amerika Yahudi Misyonları)
LSBCJ	:London Society for Promoting Christianity Amongst Jews (Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Yayma Londra Cemiyeti)
MJAA	:Messianic Jewish Alliance of America" (Amerikan Mesihî Yahudi Birliği)
MÖ	:Milattan Önce
MS	:Milattan Sonra
ö.	:Ölümü
s.	:Sayfa
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
UMJC	:Union of Messianic Jewish Congregations (Mesihî Yahudi Cemaatler Birliği)
vb.	:Ve Benzeri
YHCA	:Young Hebrew Christian Alliance (Genç İbrani Hıristiyan Birliği)

1. GİRİŞ

Yahudi-Hıristiyanlığı, Yahudi kökenli olup kendilerini ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olarak gören, Musa şeriatına bağlılıklarını sürdüren ve MS 1. yüzyıldan itibaren Pavlusçu Hıristiyanlar karşısında yer alan en büyük grup olarak tanımlanabilir. Genel itibariyle bilim dünyasında Yahudi-Hıristiyanlığının mensuplarının 5. yüzyıla kadar yaşadığı ancak ondan sonra ortadan kayboldukları benimsenmektedir. Günümüzde de erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı ile aynı inanç ve uygulamalara sahip modern dönem Yahudi-Hıristiyan grupların var olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar ile modern dönem Yahudi-Hıristiyan grupların tarihi, inanç ve uygulamaları tanıtılarak bunlar arasındaki herhangi bir bağın olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmamızın “Giriş” başlığı altında araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve konu hakkında öne çıkan terimlerin tanımları yer almaktadır.

1. 1. Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu, erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar ile modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplar oluşturmaktadır. Pek çok araştırmacı tarafından erken dönem Yahudi-Hıristiyan grupları olan Ebionitlerin, Nazarenlerin ve Elkasaitlerin varlıklarının 5. yüzyıldan itibaren sona erdiği iddia edilmektedir. Fakat Shlomo Pines, Kadı Abdülcebbar’ın *Tesbit-ü Delaili’n-Nübüvve* adlı eserindeki bazı bölümlerden hareketle Yahudi-Hıristiyanlığının mensuplarının Orta Çağ’da varlığını devam ettirmiş olabileceğini ileri sürmekte, Yahudi yazar Saadi Gaon’un ve Şehristani’nin eserlerinden bazı bölümlerle de bu iddiasını desteklemektedir. Günümüzde de Yahudiler arasında Mesahi Yahudilik başta olmak üzere İsa’nın Yahudileri ve Talmidaizm, İsa’ya inanmakta, Musa şeriatına ve Yahudi geleneklerine uymayı sürdürmektedir.

Erken dönem Yahudi-Hıristiyan grupların varlığı pek çok araştırmacının iddia ettiği gibi 5. yüzyıldan itibaren son bulmuş mudur? S. Pines'ın Yahudi-Hıristiyanların Orta Çağ'da yaşadığına dair delilleri nelerdir? Modern dönemde oluşan Yahudi-Hıristiyan gruplar ile erken dönemdeki Yahudi-Hıristiyan grupların bir bağı var mıdır? Çalışmamızda tüm bu sorulara cevap aranmak suretiyle erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplarla modern dönemdeki Yahudi-Hıristiyan grupların bağının olup olmadığının belirlenmesi araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1. 2. Araştırmanın Amacı

Günümüzde başta Mesahi Yahudilik olmak üzere İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm gruplarının mensubu olan pek çok insan İsa'ya inanmakta, Musa şeriatına ve Yahudi geleneklerine bağlı bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Bu çalışmanın amacı, modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan grupların erken dönemde kendileriyle aynı inançları paylaşan Yahudi-Hıristiyanlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bunun yanında 5. yüzyıla kadar mensuplarının varlığı bilinen erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplarının 5. yüzyıl sonrasındaki akıbetleri hakkında bir sonuca varmaya çalışmaktır.

1. 3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Çalışmamız daha önce ülkemizde yapılan çalışmalardan, erken dönem Yahudi-Hıristiyanlar ile modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplar arasındaki ilişkinin araştırılması bakımından ayrılmaktadır. Konumuzu bu yönüyle ülkemizde ele alan ilk ve tek çalışma olması açısından önemli görmekteyiz. Çalışmamızın Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında araştırmalar yapacak olanlara katkı sağlayacağı kanaatini taşımaktayız.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmamızın varsayımı, erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı ile modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplarının tarihsel anlamda herhangi bir bağının olmadığına dayanmaktadır. Modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan

gruplar kendilerini ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olarak gören MS 1. yüzyıldan itibaren Kudüs ve çevresinde yaşayan Yahudi-Hıristiyanlar ile bir şekilde bağlarının olduğunu söyleseler de bu durumun gerçeği yansıtmadığı ifade edilebilir. Araştırmamızda ilk olarak erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında yazılmış eserler, makaleler, tezler incelenmiştir. Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili bilgileri edinebileceğimiz kaynaklar, genel itibariyle ilk dönem kilise babalarının yazılarından ve 2. yüzyılda Yahudi-Hıristiyan bir yazar tarafından kaleme alındığı öne sürülen *Pseudo Clementines* eserinden ibarettir. Çalışmamızda bu eserlerin İngilizce çevirileri kullanılarak modern dönemdeki eserlerden ve makalelerden istifade edilmeye çalışılmıştır.

1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, veri kaynağı olarak makaleler, kitaplar, dergiler, lisansüstü tezler, bildiriler, internet veri tabanları gibi yazılı bilgi kaynakları ile sınırlıdır. Çalışmada erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar olarak bilinen Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitler ile modern dönemde ortaya çıkan Mesihî Yahudilik, İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm gruplarının tarihi, inanç ve uygulamaları ele alınmıştır. Bunun yanında çalışmada erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar ile modern dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar arasındaki bağ araştırıldığı için erken dönem Yahudi-Hıristiyanların Orta Çağ'da yaşadıklarına dair iddialara da yer verilmiştir.

1. 6. Tanımlar

Yahudi-Hıristiyanlığı: MS 1. yüzyıldan itibaren Yahudiler arasında İsa'ya inanan ve Musa şeriatının devam ettirilmesi gerektiğini benimseyen grupları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Modern dönemlere ait olan bu terim, F.C. Baur'dan (ö. 1860) itibaren Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kilise babaları tarafından sapkın ilan edilen Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Duygu, 2022, s. 126).

Yahudi-Hıristiyanlığı terimi ile ilgili olarak tarihi kaynaklarda dört farklı tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Bunların ilki, Yahudi olarak dünyaya gelmiş, ancak İsa Mesih'e iman eden, ilk İsa cemaati mensuplarıdır. İkincisi, Musa şeriatını kabul eden ve İsa'ya da iman eden hukukçu Yahudilerdir. Bunlar, kendilerini İsa'nın gerçek

takipçileri olarak görüp; pagan Hıristiyanlığı “Pavlusçu veya Helenistik” diye nitelendirirler. Üçüncüsü, Yahudi apokaliptik anlayışıyla Hıristiyanlığı uzlaştırma çabasında olanlardır. Fakat bunlar, genellikle belli bir anlayışın içinde kabul edilmezler. Dördüncüsü, MS 2. yüzyıldan itibaren Katolik kilisesi ve Ortodoks sinagogu haricinde olanların oluşturduğu dini gruplardır (Kaçar, 2003, s. 190- 191; Koch, 1999, s. 613-614). Bu tanımlarda da görüldüğü gibi Yahudi-Hıristiyanlığı terimi geniş kapsamlı bir tanımlamaya sahiptir. Bilim dünyasında genellikle bu terimle kastedilen, İsa’ya inanan ve Musa şeriatına uymaya devam eden Yahudi kökenli gruplardır.

Ebionitler: Kendilerini ilk İsa cemaatinin gerçek takipçileri olarak gören ve Yahudi kökenlilerden oluşan bu grup, İsa’nın beşer bir peygamber olduğuna inanmakta ve Musa şeriatının gereklerini yerine getirmektedir. İsa’nın bakireden doğumunu reddeden Ebionitler, Pavlus’u bir mürted olarak görmekte ve teslis inancını bütünüyle reddetmektedirler. Monoteist bir tanrı inancına sahip olan bu grubun mensupları, *Eski Ahit*’i büyük ölçüde kabul etmiş ve 5. yüzyıla kadar kendilerine ait İncilleri kullanmışlardır. Ancak ondan sonraki dönemde bu İnciller ortadan kaybolmuştur.

Nazarenler: Bu grubun üyeleri de kendilerinin ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olduğunu iddia etmektedirler. Yahudi kökenli olan Nazarenler, İsa’nın ilahi tabiatını benimsemekte ve Musa şeriatına uymayı sürdürmektedirler. Onlar, Hıristiyanlıkta olduğu gibi İsa’nın bakireden doğumuna ve onun Tanrı’nın Oğlu olduğuna inanmaktadırlar. 5. yüzyıla kadar kendilerine ait İncillerinin olduğu bilinen Nazarenler hem *Eski Ahit*’i hem de *Yeni Ahit*’i kabul etmektedir.

Elkasaitler: 2. yüzyılın başlarında Mezopotamya ve çevresinde ortaya çıkan Elkasaitler de diğer Yahudi-Hıristiyan gruplar gibi İsa’ya inanmakta ve Musa şeriatının gereklerini yerine getirmektedir. Kilise babalarının başlangıcını “Elkasai” adında sapkın bir kurucuya dayandırdığı bu grubun *Elkasai Kitabı* adında bir kutsal kitaplarının olduğu bilinmektedir. Bakireden doğumu reddeden Elkasaitler, Mesih’in İsa olduğunu kabul etmenin yanında onun sürekli olarak farklı bedenlere aşılması inancına sahiptirler. Ayrıca onlar büyücülük, astroloji ile meşgul olarak gelecekte yaşanılacak şeylerle ilgili bilgi edindiklerini öne sürmektedirler.

Mesihî Yahudilik: Modern dönemde 1970'li yıllarda İngiltere'de Yahudiler arasında ortaya çıkan İsa'ya inanan, Musa şariatını ve Yahudi geleneklerinin sürdürülmesi gerektiğini savunan bir harekettir. Bu grup, Hıristiyanlıktaki teslis inancını, İsa'nın bakireden doğumunu kabul etmekte, *Eski Ahit* ve *Yeni Ahit*'i dinde otorite olarak görmektedir.

İsa'nın Yahudileri: Evanjelik Hıristiyanların Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetlerinin bir sonucu olarak Moishe Rosen'in liderliğinde kurulan bu grup, genellikle Mesihî Yahudilikle bir kabul edilmektedir. Bilhassa gençlere yönelik çalışmalarıyla dikkat çeken İsa'nın Yahudileri hareketi, genel itibarıyla Hıristiyanlığın inançlarını benimsemenin yanı sıra Yahudi geleneklerinin ve sembollerinin devam ettirilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Talmidaizm: Kendilerini ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olduğunu iddia eden Ebionitlerin manevi takipçileri olarak gören ve yakın bir dönemde ortaya çıkan modern bir Yahudi-Hıristiyan grubu olarak tanımlanabilir. Talmidilere göre Tanrı Yahve birdir, tektir. İsa, beşer bir peygamberdir. Musa şariatına ve Yahudi geleneklerine uyulması gereklidir.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde çalışma alanımız olan Yahudi-Hıristiyanlığı konusuna giriş yapılarak ilk İsa cemaati ile ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Burada kendilerini MS 1. yüzyılda Kudüs'te yaşayan ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olduğunu iddia eden Yahudi-Hıristiyanlığının kökeni ve İsa'nın vefatından sonraki durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Yahudi-Hıristiyanlığının erken dönemi hakkında modern dönemde yazılan eserlerden ve makalelerden faydalanılmak suretiyle İsa cemaatinde meydana gelen ilk bölünme ele alınmış ve Yahudi-Hıristiyanların MS 62 yıllarına kadar İsa cemaatinin lideri olarak gördüğü İsa'nın kardeşi Yakup'a yer verilmiştir. Devamında Yahudi-Hıristiyanların Pavlus hakkındaki görüşleri ve ilk Kudüs Kilisesi ele alınmıştır. Son olarak İsa'nın asıl takipçilerinin kim olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

2. 1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmamızın bu başlığı altında araştırma ile ilgili alanyazına yer verilmiştir. Alanyazının ilk bölümünde çalışma alanımızın başlangıç noktasını oluşturan Yahudi-Hıristiyanlığının ilk İsa cemaati ile ilişkisi ele alınmıştır. Sonrasında ise genel olarak ilk İsa cemaatinin asıl takipçileri olduğunu iddia eden Yahudi-Hıristiyanların liderleri, Pavlus hakkındaki görüşleri, ilk Kudüs Kilisesi'nin cemaatinin durumu ve ilk İsa cemaatinin asıl takipçilerinin kim olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2. 1. 1. İsa Sonrası Dönemde Yahudi-Hıristiyan Cemaat

2. 1. 1. 1. İlk Bölünme

İsa'nın ölümünden sonra Pavlus'un İsa'nın cemaatine girmesi ve onun İsa'nın dini hakkında yeni görüşler ortaya koyması, Yahudi-Hıristiyanlarla putperest kökenli olan Gentile Hıristiyanları karşı karşıya getirdi. İsa cemaatinin lideri, İsa'nın kardeşi

Yakup, tekrar birliği sağlamak amacıyla ‘‘Havariler Konsili’’ diye bilinen ilk danışma meclisini MS 48/49 yıllarında Kudüs’te topladı. Bir yanda Yahudi-Hıristiyanlar ve liderleri Yakup, diğer yanda putperest kökenli Hıristiyanlar ve liderleri Pavlus vardı (Sarıkcıoğlu, 1998, s. 7). *Elçilerin İşleri*’nde (15:1-21) de anlatıldığı üzere Kudüs toplantısının en önemli konusu Grek kökenlilerin sünnet olup olmayacağı idi (Kaçar, 2003, s. 189-190).

Sünnet, Yahudilerin etrafında yaşamını sürdüren pagan toplulukların büyük tepkisini çekiyordu. Yahudiliği çok iyi bilen ve aslında havari de olmayan Pavlus’un Hıristiyanlığı Anadolu’ya yayma faaliyetlerinde sünnet meselesi büyük bir sorun oluşturuyordu (Schoeps, 2019, s. 56). Pavlus kendince bu soruna çözüm olarak Hıristiyan olmak için sünnetin zorunlu olmadığını savundu. Ancak o, sünnete tamamen karşı olmayıp onun manevi yönüne vurgu yaptı (Kurt, 2017, s. 54-55). Pavlus’un sünnet ile ilgili görüşlerinden, onun Hıristiyanlığı öteki topluluklara yayma konusunda ne kadar kararlı olduğu ve bu amaç uğruna gerektiğinde şeriatın emirlerinden tavizler verebileceği anlaşılmaktadır.

Kudüs toplantısının neticesinde görünürde birlik sağlansa da gerçekte cemaatin bölünmesinin önüne geçilemedi. Putperest kökenli Hıristiyanların bir süre sonra sayıca üstünlük kazanmaları ve yönetimde etkin olmaları sebebiyle Yahudi-Hıristiyanlar, bir anda saf dışı bırakıldılar. Yahudi-Hıristiyanlar, Romalılara karşı Yahudilerin gerçekteleştirdiği isyanlarda onların yanında durmadıklarından Yahudiler, Yahudi-Hıristiyanları sinagogtan uzaklaştırırken, Romalı yöneticiler de onları isyana kalkışabilecek bir grup olarak gördüler. Bu sebeplerden dolayı Yahudi-Hıristiyanlar, problemlerle daha fazla mücadele edemeyerek Filistin’den göç ettiler (Sarıkcıoğlu, 1998, s. 7).

2. 1. 1. 2. Yakup

Yakup, İsa’nın Tanrı’nın Krallığını müjdelediğini ve onun Yahve tarafından İsrailoğullarını kurtuluşa davet etmek için görevlendirilen son elçi olduğunu kabul etmekteydi. O, İsa’nın gelişini Tanrı’nın Krallığı’nın ve adaletinin başlaması olarak yorumlamaktaydı. İsa aracılığıyla İsrail’e verilen vaadin gerçekteleşmekte olduğunu benimseyen Yakup, Musa şeriatını titizlikle uyguladı ve şeriatın geçerliliğinin sona erdiği anlayışının karşısında durdu. Yakup’un İsa’ya olan inancı ve birkaç

uygulamaları dışında kendi döneminde yaşayan pek çok Yahudiden farkı yoktu (Bernheim, 1997, s. 259-260).

Yakup, İsrail kimliğini ve Musa şeriatını farklı şekilde yorumlayan Pavlus'un karşısında yer almıştır. O, muhtemelen Pavlus'un ortaya koymaya çalıştığı Yahudiliğin içinden türeyen bu yeni anlayışı (köklerinden uzak) yeni bir dine dönüştürme olarak yorumlamıştır (Bernheim, 1997, s. 259-260). Musa şeriatının emirlerinden tavizler verilmesine karşı çıkan Yakup, İsa'nın dinini Yahudiler dışındaki topluluklara da tebliğ edilmesini savunmuştur. Onun üzerinde durduğu en önemli husus, Musa şeriatının gereklerinin yerine getirilmesidir (Kurt, 2017, s. 71).

MS 62 yılında Pavlus'u ele geçirip cezalandırma amacıyla olan Kudüs ruhbanları istediklerini elde edememiştir. Çünkü Pavlus, Roma vatandaşı olduğunu belirtip Roma kanunlarına tabi olmayı talep etmiştir. Flavius'un haber verdiği gibi Kudüs ruhbanları Pavlus'a olan öfkelerini Yakup'tan çıkararak onu öldürmüşlerdir (Baykent, 2017, s. 247). Bernheim'e (1997, s. 260) göre Yakup'un öldürülmesiyle birlikte Yahudi-Hıristiyanlar, kararlarına ve otoritesine güven duyduğu önemli bir liderini yitirmiştir. Bernheim, İsa ve Yakup'un kuzeni olan Clopas'ın oğlu Simon'un Kudüs Kilisesi'nin lideri olarak seçildiğini ancak onun Yakup'un yerini doldurup doldurmadığının şüpheli olduğunu açıklamıştır.

2. 1. 1. 3. Pavlus

Hıristiyanlık tarihinde İsa'nın ölümünden sonraki süreçte en etkili isim şüphesiz Pavlus'tur. Yeni Ahit'te onun kendisini nasıl tanımladığı hakkında pek çok anlatı mevcuttur. Bunlardan en ilginç olanı ise Pavlus'un kendisini "ana rahmindeyken seçilip vazifelendirilmiş" (Galatyalılar, 1:15-16) olarak tanıtmasıdır. Pavlus'un bu iddiası Hıristiyanlığın 1. yüzyılında üstlendiği rolle alakalıdır. O, mesihin sırrına vakıf olduğunu öne sürerek kendisini "gizli bilginin öğreticisi" (Koloseliler, 1:24-25), "İsa Mesih'in havarisi" ve "Gentileler havarisi" (Elçilerin İşleri, 9:10-19) şeklinde isimlendirmektedir. Halbuki Pavlus, yaşamında İsa'ya inanmamış ve hatta onunla yüz yüze hiç karşılaşmamıştır. Buna rağmen o hem Baba Tanrı hem de İsa Mesih tarafından havari olarak tayin edildiğini iddia etmektedir (Gündüz, 2020, s. 30).

Pavlus, İsa'nın dininin dünyada yaşayan tüm insanlara gönderildiğini, bu yüzden pagan topluluklara anlatılması gerektiğini iddia etmiştir. Halbuki İsa'nın

yaşamında böyle bir konudan bahsedilmemiştir. Pavlus, pagan toplulukların dini kabul etmesi için Musa şeriatında insanların yerine getirmede zorlanabileceği bazı emirleri yok saymıştır (Baykent, 2017, s. 230; Özşahin, 1994, s. 12). O, pagan toplulukların Hıristiyanlığı kabul etmesi için Musa şeriatının terkedilmesini ve yeni bir dini anlayışın getirilmesini savunmuştur. Kudüs toplantısında bu isteğine uygun hareket etmiş ve neticede onun isteğine uygun bir karar çıkmıştır. Fakat İsa'nın, Musa şeriatının bir onarıcısı olarak geldiğine inanan ve Kudüs'te yaşayan İsa'nın ilk takipçileri, Yahudiliğin değerlerinin korunmasını istemiş olsalar da sonuç onları memnun edecek türden değildir. Dinin uygulamaya yönelik görüş ayrılıklarıyla başlayan bu süreç, temel inanç esaslarında da kendini göstermiştir. Dinin özüne aykırı hareket ettiğinden Yahudi-Hıristiyanlar, Musa şeriatının terkedilmesi gerektiğini savunan Pavlus'u havari olarak görmemişlerdir (Kaçar, 2003, s. 190).

Pavlus, İsa'nın bu dünyada Tanrı'nın kendisine verdiği makamını bir kenara bırakarak insan şekline girmiş bir halde, çarmıhta ölümü göze aldığından Tanrı'nın onu yücelttiğini açıklamaktadır (Filipililer, 2:5-11). Pavlus'un teolojisinde İsa'nın yaşamının çok fazla önemi yoktur. O sadece enkarnasyon sırrını ve haçta ölümünü önemsemektedir (Schimmel, 1999, s. 174). Hatta Pavlus'un teolojisinde İsa'nın çarmıhta ölümünden çok İsa'nın dirilişi ön plana çıkmaktadır. Pavlus, diğer görüşlerini de "diriliş" üzerine inşa etmektedir (Jocz, 2019, s. 140).

Yahudi-Hıristiyan gruplar Pavlus hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Nazarenler, Pavlus'un havariliğini ve dini konulardaki düşüncelerini benimserken, Ebionitler ise Pavlus'un görüşlerine şiddetle karşı çıkarak onu "mürted" diye adlandırmışlardır. Ebionitlere göre Pavlus, sadece birkaç hususta görüş ayrılığı yaşadıkları biri değildi. O, ahdin sembolü olan sünnete karşı durmuş, birçok insanı fikirleriyle yoldan çıkaran bir sapkındır (Ehrman, 2003, s. 101). Pavlus, Antakya'da ilk Kudüs toplantısından evvel Musa şeriatında yasak olduğu halde pagan topluluklarla birlikte aynı sofrada yemek yemiş olup; bu davranışını İsa'nın ilk takipçilerinden gizlemiştir (Baykent, 2017, s. 230). İsa yaşamında, Musa şeriatını kesin bir şekilde onaylamakta iken, Pavlus ise Musa şeriatının İsa Mesih'le birlikte geçerliliğinin ortadan kaldırıldığını ileri sürmüştür (Duygu, 2019, s. 630). Pavlus, bir insanın işlediği günahın neticesinde şeriat, şeriat olduğu için de ölümün var olduğunu, İsa'nın bu günahın bedelini çarmıhta ödediğini, dolayısıyla artık şeriatın bir öneminin kalmadığını ifade etmektedir (Romalılar, 5: 12-21, 6: 1-14).

2. 1. 1. 4. Kudüs Kilisesi

Eusebius, MS 70 yılı öncesinde Kudüs'teki İsa cemaatinin Yahudi takipçileri ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır: "...ve tarih ayrıca Hadrian kuşatmasına kadar Kudüs'te Yahudilerden oluşan çok büyük bir Mesih cemaati olduğunu yazar (Klijn and Reinink, 1973, s. 139)." Buna göre Eusebius, MS 132-135 yıllarında gerçekleşen Bar Kohba İsyanı'na kadar Kudüs'te İsa'ya inanan büyük bir Yahudi cemaatinin varlığından bahsetmektedir.

Klijn'e (1974, s. 423) göre, Yahudi-Hıristiyanlığı, bir kilisenin gelişimi ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle de Yahudi-Hıristiyanlığı kendine has niteliklere sahip belli bir Hıristiyan grubu olarak görmek doğru değildir. Çünkü araştırmacılar, Filistin ve Suriye'deki Hıristiyanların yaşamı doğrultusunda Kudüs Kilisesi'nin başlangıcını ve sonraki gelişimini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bazıları, Kudüs Kilisesi veya onun bir kısmı ile Filistin ve Suriye'deki daha sonraki dönemlerde de varlığını devam ettiren Hıristiyanlar arasında yakın bir bağın olduğuna kanaat getirmiştir. Ancak Kudüs Kilisesi'nin tamamının Yahudi-Hıristiyanlardan oluşup oluşmadığı hususunda bir fikir birliği yoktur. Taylor'a (1990, s. 316) göre, Kudüs Kilisesi sadece Kudüs'teki inananlardan ibaret sayılamaz. Bunun yanında Kudüs Kilisesi'nin tamamının Yahudi-Hıristiyan olarak görülmesi de kabul edilemez (Donaldson, 2006, s. 48). Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında 1830 yılında modern çalışmaları başlatan F.C. Baur'a göre ise, Kudüs Kilisesi, Yahudi-Hıristiyanlar ve Yahudi olmayan Hıristiyanlar şeklinde iki gruptan oluşmaktadır (Klijn, 1974, s. 419-420).

Hem erken dönem kilise babalarından Eusebius hem de modern dönemdeki araştırmacılar, ilk kilisede Yahudi-Hıristiyan cemaatin varlığını kabul etmektedirler. Yahudi-Hıristiyanlar, ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren kilisede ayrı bir grup olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu grup, Musa şeriatının gereklerini yerine getirmiş ve kendilerine has özelliklerini muhafaza etmiştir (Aydın, 2005, s. 802). Yahudi-Hıristiyanların tarihinde Romalılar ile Yahudiler arasında gerçekleşen (MS 60-70 ve MS 132-135 yıllarındaki) savaşlar sonraki süreci de şekillendirmede önemli dönüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa MS 70'te Romalı askerlerin Kudüs'ü talan etmesiyle beraber tapınak kültü ve otoritesi ortadan kalkmıştır (Duygu, 2022, s. 630). Schoeps'a (2019, s. 41) göre, Yahudi-Hıristiyanların en önemli merkezi olan Pella'ya göç edenlerin bir bölümü savaş bitince Kudüs'e geri dönmüş olsalar da

burada rahat bir hayat yaşayamamışlardır. Çünkü Yahudi-Hıristiyanlar, her ne kadar Yahudilerden ayrı olarak kabul edilseler de Romalı yöneticilerin nezdinde isyana kalkışabilecek kişiler olarak görülüyorlardı. Jocz'a (2019, s. 164) göre Yahudi-Hıristiyanların bir kısmı İsa Mesih'e olan inancını gizleyip sinagoga geri dönmüş olabilir. Çoğunluğu ise, Yahudi olmayan Hıristiyanların arasında hayatlarını devam ettirmişlerdir ve bir süre sonra da izleri kaybolmuştur.

Kudüs'ün yıkılışı ile birlikte Yahudi-Hıristiyanların önüne iki yol çıkmıştır. İlki, İsa'nın Mesihliğini reddeden Sinagog, ikincisi ise Musa şeriatına ve Yahudi geleneğine karşı olan Gentile Kilisesi. İnançlarından dolayı iki yoldan birini tercihe yanaşmayan Yahudi-Hıristiyanlar çok fazla tutunamamışlardır. Yahudi-Hıristiyan cemaatinin bir bölümü Kudüs'ün tahrip edilmişinden evvel ortodoks Hıristiyanlar arasında asimile olmuştur. Ortodoks Hıristiyanlar içinde bulunan Yahudiler sayıca azdır. Bilhassa Kudüs'ün yıkılışından sonra Yahudilerin ve Yahudi-Hıristiyanların, Hıristiyanlığa girmesi ve asimile olması için onlarla evlilikler yapılmıştır (Jocz, 2019, s. 170- 171).

Yahudi-Hıristiyan cemaati derinden etkileyen ikinci önemli olay ise MS 132 yılında gerçekleşen Bar Kohba isyanıdır. Mesihlik iddiasını öne süren ve Yahudilerin liderlerinden Rabbi Akiva tarafından da savunulan Bar Kohba'ya Yahudi-Hıristiyanlar destek vermemiştir. Çünkü onlara göre bu ayaklanmaya destek olmak, İsa'nın Mesihliğini reddetmek anlamı taşıdığı için Yahudi-Hıristiyanlar isyana katılmadıklarından büyük zorluklar yaşamışlardır (Jocz, 2019, s. 68; Schoeps, 2019, s. 42). Kilise babalarından Justin Martyr ve Jerome'a göre, Bar Kohba taraftarları dinden dönenleri de hedef aldığından 135 yılında Kudüs'te hayatta olan son Yahudi-Hıristiyanlar da katledilmiştir (Schoeps, 2019, s. 42). İsyandan sonra da pagan şehri haline gelen Kudüs'e yeni bir ibadet yeri açılıp Yahudi-Hıristiyan Kilisesi ile bağı olmayan hatta Yahudi olmayan bir psikopos görevlendirilmiştir. Böylece Kudüs'teki Yahudi-Hıristiyanlığının yerini Gentile Hıristiyanlığı almıştır (Jocz, 2019, s. 68).

2. 1. 1. 5. İsa'nın İlk Takipçileri

Din bilginleri arasında MS 1. yüzyıldan itibaren birden çok Yahudi-Hıristiyan grup olduğu kanaati yaygındır. Bu gruplar içinde en meşhur kabul edilen Ebionitlerin ve Nazarenlerin ilk dönem Kudüs Kilisesi ile ilişkisi hakkında modern dönemde

bilhassa üzerinde durulmaktadır. Hem Ebionitler hem de Nazarenler kendilerini İsa'nın ve ona ilk inananların gerçek takipçileri olduklarını savunmuşlardır (Duygu, 2022, s. 126). F.C. Baur, Büyük Kilise'nin sapkın ilan ettiği Ebionitleri Kudüs'teki ilk Yahudi-Hıristiyanların takipçileri olduğunu kabul etmekte iken; Nazarenleri ise Pavlus'un karşısında oluşan Yahudi-Hıristiyanlığının bir sonraki aşaması olarak görmektedir. Modern dönem din bilginlerinden Baur'un düşüncesine katılanlar (Gerd Lüdemann ve Michael D. Goulder) olduğu gibi karşı görüş bildirenler de olmuştur. A. Ritschl, 1. yüzyılda Pavlus'un karşısında etkin bir Yahudi-Hıristiyan anlayışın olmadığını iddia etmiştir. O, Pavlus'u reddetmeyen Nazarenleri Kudüs Kilisesi'nin gerçek takipçileri olarak görmektedir. Ray A. Pritz'in de bu görüşleri desteklediği ifade edilebilir. Pritz, Nazarenlerin kökenini İsa'nın ilk cemaatine dayandırmakta olup, Ebionitleri de bir anlaşmazlık sonucunda Nazarenlerden ayrılan bir grup olduğunu kabul etmektedir (Luomanen, 2012, s. 1; Duygu, 2022, s. 126-127).

Maccoby (1998, s. 174), Yakup ve Petrus'un liderlik ettiği Nasıralı toplulukların gerçek takipçileri olarak gördüğü Yahudi-Hıristiyan grupların bir kısmının Pavlusçu anlayışı savunan ortodoks Hıristiyanlıktan İsa'nın mesajına daha yakın olduğunu açıklamaktadır. O, bunların tarihsel gerçekliği esas alındığı takdirde Hıristiyanlığın aslına erişme imkanı söz konusu olduğu için Yahudi-Hıristiyanların Pavlus'la ilgili söylediklerinin daha fazla dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Erken dönem kilise babaları, Ebionitlerin kendilerini İsa'nın Yahudi takipçileri olarak gördükleri hususunda fikir birliği içindedir. Ebionitler, o dönemde var olan tek Yahudi-Hıristiyan grup olmamakla birlikte Pavlusçu Hıristiyanların karşısındaki en büyük gruptur (Ehrman, 2003, s. 100). Cook'a (2013, s. 20) göre Ebionitler, Yahudi-Hıristiyan grupların arasında en büyüğü olarak kabul edilebilir. Schoeps'a (2019, s. 31-33) göre ise, İsa'nın ilk takipçileri, bilhassa İsa'nın ailesinin olduğu Celile'ye göç etmişlerdir. O, Celile'ye taşınmalarının sebebinin kıyamete yakın vuku bulacak olan kehanetlerin burada olacağına inanmaları ve İsa Mesih'in Celile'de geri geleceğine inanmaları olabileceğini açıklamaktadır. Schoeps (2019, s. 16) ayrıca net bir şekilde varlıklarını ortaya koyan, kökenlerini Kudüs ve Celile'ye dayandıran ve kendilerini ilk Hıristiyan topluluğu olarak gören, yalnızca Filistin-Suriye Yahudi-Hıristiyanları olduğuna işaret etmektedir. Ona göre kendilerine mahsus ilahiyat ve yazılı literatüre

sahip olan Yahudi-Hıristiyanlar, geride ortodoks Hıristiyanlardan ayrı birikimlerini bırakmışlardır.

A. Hilgenfeld, genel olarak Yahudi-Hıristiyanlığı içindeki grupların farklılıklarını ortaya koymak için büyük çaba sarf etmiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda Nazarenlerin, Yahudi-Hıristiyanlığının sadık takipçileri olduğunu ve sonraki zamanlarda bu grubun Elkasaitlerle ilişkilendirildiğini açıklamıştır (Klijn, 1974, s. 420). Maccoby'e göre ise, Tevrat'ın geçerliliğini, İsa'nın bakireden doğumunu ve ilahi tabiatını kabul eden Nazarenler, ilk Yahudi-Hıristiyanların inançlarının yıpranması neticesinde ortaya çıkmıştır. O, Nazarenlerin hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar tarafından dışlanmasından dolayı bu inançlara sahip bir grup olarak karşımıza çıktığını açıklamaktadır (Maccoby, 1998, s. 176). Buna göre aslında Yahudi-Hıristiyanlar, en başta Ebionitlerdir ve kendi içlerinde herhangi bir ayrılık yoktur. Ancak zamanla yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı Nazarenler, bir süre sonra Ebionitlerden ayrılmıştır.

A.F.J. Klijn ve G.J. Reinink, Yahudi-Hıristiyan gruplarla ilgili ilk dönem kilise babalarının birbirlerinin fikirlerinden etkilendiklerini ve gruplar arasındaki özellikleri birbirine aktarmaya meyilli olduklarını savunmaktadır (Taylor, 1990, s. 325). Pritz'e göre bunun en bariz örneği Epiphanius'ta görülmektedir. Pritz, W. Brandt'ın Epiphanius'un sapkın olarak gördüğü grupları aynı çatı altında ifade etmek istediğini belirterek onları birbirinin devamı olarak gördüğünü açıklamaktadır. Epiphanius'a göre bu gruplar, birbirinin devamı niteliğinde olup sonradan ortaya çıkanlar öncekinden daha sapkındır. Önce Ebionitler, sonrasında Elkasaitler, Nazarenlere dahil olmuştur. Epiphanius'a göre Ebion, Nazarenlerin devamıdır ve Yahudi-Hıristiyan grupların anlayışlarını kabul etmiştir. Epiphanius'un sapkın olarak gördüğü gruplar arasında belli bir çizgi koymadan genellemeler yaptığı görülmektedir. Bu duruma Nazarenlerin *Elkasai Kitabı*'nı kabul ettiğini aktarması örnek gösterilebilir (Pritz, 1988, s. 36-37).

De Boer'e (1998, s. 246) göre *Elçilerin İşleri*'nde bahsedilen Nazarenler ile Epiphanius'un ve Jerome bahsettiği Nazarenlerin aynı olduğu söylenebilir. *Elçilerin İşleri*'ndeki göndermelerin haricinde Yahudi-Hıristiyanların tarihi ile ilgili yaklaşık üç asırlık bir belirsizlik için din bilginleri yaptıkları araştırmaların neticesinde: 1- F.C. Baur, Ebionitleri ilk İsa'nın cemaatinin takipçileri; Nazarenleri ise Pavlus düşmanlığından vazgeçmiş daha ılımlı bir grup olarak tanımlamıştır. 2- A. Ritschl, İsa

cemaatinin ilk takipçilerinin Ebionitler yerine Nazarenler olduğunu savunmuştur. 3-A. Schmidtke, Nazarenlerin yerel bir anlayış olmasına dikkat çekmiştir. İlk başta Beroea’da ortodoks Hıristiyanlığa mensup olan Nazarenler, Musa şeriatına daha iyi uymak için onlardan ayrılmıştır (Luomanen, 2011, s. 1).

2. 2. İlgili Araştırmalar

Araştırmamızda Yahudi-Hıristiyan grupların ilk elden kaynaklarına ulaşamadığı için literatür taraması yapılarak öncelikle modern dönemde kaleme alınan makaleler, eserler, tezler, internet veri tabanları gibi kaynaklar incelenmiştir. Daha sonra Yahudi-Hıristiyan gruplar ile ilgili kilise babalarının yazılarındaki ve *Pseudo Clementines* literatüründeki bilgiler toplanmıştır. Bunu yaparken hem kilise babalarının yazılarının hem de *Pseudo Clementines*’in İngilizce çevirilerinden faydalanılmıştır. Sonraki bölümde S. Pines’in Kadı Abdülcebbar’ın eserindeki bazı bölümlerden hareketle Yahudi-Hıristiyanların 11. yüzyılda varlığını devam ettirmiş olabileceklerini ileri süren iddiaları detaylıca ele alınmıştır. Burada S. Pines’in çalışmasında Orta Çağ’da Yahudi-Hıristiyanların varlıklarını sürdürdüğüne dair iddialarına delil olarak kullandığı çalışmalar incelenmeye çalışılmıştır. Son olarak ise modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan gruplar ilgili kaynaklardan istifade edilerek ortaya koyulmuştur.

Modern dönemde Yahudi-Hıristiyanlığı hakkındaki yaklaşık iki asırlık dönemde başta Batı ülkeleri olmak üzere dünyada pek çok çalışma yapılmıştır. Ülkemizde ise yakın dönemde sınırlı sayıda da olsa konumuzla ilgili bazı çalışmalar kaleme alınmıştır. Konumuzla ilgili çalışmamızda sıkça faydalandığımız çalışmaların bazıları şunlardır:

H. J. Schoeps’un *Jewish Christianity* adlı eserinde başta Ebionitler olmak üzere diğer Yahudi-Hıristiyanlar grupların kökeni, onlara ait tarihi kaynaklar, Ebionitlerin İsa ve havarileri hakkındaki görüşleri, mesih anlayışları, ibadetleri ve 5. yüzyıla kadarki yaşamları ele alınmaktadır. Bu eserin bazı bölümleri tercüme edilerek *İlk Hıristiyanlar* adıyla Ekrem Sarıkçıoğlu tarafından çevirisi yapılmıştır.

Shlomo Pines, “The Jewish Christians Of The Early Centuries Of Christianity According To A New Source” adlı makalesinde Kadı Abdülcebbar’ın *Tesbitü Delaili’n-Nübüvve* adlı eserinden, Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği

bazı bölümleri detaylıca incelemektedir. Ayrıca S. Pines, iddialarını güçlendirmek için Orta Çağ'da kaleme alınan bazı eserlerden Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olabileceğini düşündüğü bölümleri örnek olarak göstermektedir.

Shmuel ben Naftali'nin *The Way-An Introduction to Modern Jewish Christianity (Talmidaism)* adlı eserinde İsa'nın ve ilk Yahudi takipçilerinin gerçekte yeni bir anlayış olmadığına dikkat çekilerek İsa'nın dininin aslı ele alınmaktadır. İlk İsa cemaatinin asıl takipçilerinin Yahudi-Hıristiyanlar olduğuna vurgu yapılan eserde ilk İsa cemaatinin Pavlus ve onun öğretileriyle hiçbir ilişkisi olmadığı açıklanmaktadır. Genel itibariyle eser Talmidaizm'in tarihi, inançlarını ve uygulamalarını ele almaktadır.

Zafer Duygu'nun *İsa, Pavlus, İnciller* adlı eserinde İsa'nın dini, Pavlus'un öğretileri, İnciller ve İncil yazarları detaylıca ele alınmaktadır. Son bölümde konumuzla ilgili olarak "İsa'nın gerçek takipçileri kimlerdir?" sorusuna yanıt arayan yazar, kilise babalarının yazılarında ve *Pseudo Clementines* adlı eserde Ebionitler hakkındaki bilgilere ayrıntılı bir şekilde yer verdikten sonra Ebionitlerin, İsa'nın ve havarilerinin asıl takipçileri olduğunu açıklamaktadır.

Yasin Kara'nın "Nasranilere/Ebionitlere 11. yüzyılda Müslüman Teolojide Tanıklık: Kadı Abdülcebbar Örneği" adlı yüksek lisans tezi, Shlomo Pines tarafından 11. yüzyılda kaleme alınan Kadı Abdülcebbar'ın *Tesbit'ü Delaili'n-Nübüvve* adlı eserinde yer alan bazı bölümlerin Yahudi-Hıristiyan karakteri taşıdığına dair iddialarını konu edinmektedir. Bu çalışmada S. Pines'in Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümler Kanonik İnciller ve apokrif kabul edilen metinlerle kıyaslanarak incelenmektedir.

Bülent Şenay'ın "19. ve 20. yüzyılda Musevi-Hıristiyanlar" adlı bildirisinde Mesihî Yahudiliğin iki asır boyunca tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Mesihî Yahudiliğin inanç ve uygulamalarına da yer veren B. Şenay çalışmasında günümüzde Mesihî Yahudilerin durumları hakkında da bilgiler vermektedir.

Ramazan Adıbelli'nin "İsa'nın Meşiah'a Dönüşümü: Mesihî Yahudilikte Mesihlik Fenomeni" adlı makalesinde hem Yahudilikte hem de Hıristiyanlıkta mesih anlayışını ele aldıktan sonra iki din arasındaki farklılıkları ortadan kaldırma adına ortaya çıkan Mesihî Yahudiliğin mesih inancı başta olmak üzere inançları, tarihi ve günümüzdeki durumları açıklanmaktadır.

Hatice Arslan'ın "Senkretik Bir Hareket Olarak Mesihî Yahudilik" adlı makalesinde Mesihî Yahudiliğin erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı ile bağı incelendikten sonra modern dönemde oluşan ve senkretik bir grup olarak tanımlanan bu hareketin ortaya çıkış süreci detaylıca açıklanmaktadır. Bu bağlamda Mesihî Yahudiliğin tarihsel arka planını oluşturan 15. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında meydana gelen gelişmeler ortaya koyulmaktadır. Sonrasında hareketin günümüze kadarki süreci ele alınarak inanç esasları ve bayramları konu edinilmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplanma süreci ve verilerin analizi başlıkları altında çalışmamız hakkında en başından itibaren nasıl bir yol izlendiği ve hangi yöntemin kullanıldığı açıklanmaktadır.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada genel olarak bulgulardan hareketle bir sonuca ulaşma metodu olarak bilinen tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle konumuz hakkında ülkemizde kaleme alınan tez, makale, kitap, ansiklopedi maddeleri, çalışmamızda ele alınan grupların bazılarının kendilerine ait web siteleri taranarak çalışmamızla ilgili bir şablon oluşturulmuştur. Sonrasında ülkemizde daha önce konumuz hakkında yapılan çalışmalar detaylıca incelenmiş olup, literatürde bir boşluğu dolduracağını düşündüğümüz çalışmamızın daha önce ele alınmayan bir yönüyle oluşturulmasına karar verilmiştir. Elde edilen veriler iyice analiz edilerek araştırmamızın 4. bölümünde “Bulgular ve Yorumlar” başlığı altında başlangıçtan itibaren konumuz olan Yahudi-Hristiyanlığının erken dönem, Orta Çağ ve modern dönemdeki durumunun ortaya koyulması planlanmıştır. Araştırmaların seyri de bu plana göre devam ettirilmiştir.

3. 2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma genelde Yahudiler arasında İsa’ya inanan, Musa şeriatının ve Yahudi geleneklerinin devam ettirilmesi gerektiğini savunan Yahudi-Hristiyanların tarihini, inançlarını, uygulamalarını ve ilk dönemden itibaren ortaya çıkan çeşitli gruplarını kapsamaktadır. Evrenimizi Yahudi-Hristiyanlığı konusu oluşturmakta iken, örneklemimizi ise MS 1. yüzyıldan itibaren erken dönemde var olan Yahudi-Hristiyan gruplar Ebionitler, Nazarenler, Elkasaitler ve modern dönemde ortaya çıkan Mesihî Yahudilik, İsa’nın Yahudileri ve Talmidaizm grupları oluşturmaktadır.

Çalışmada tümevarım metodunun kullanılması hedeflenmiştir. Veriler literatür taraması yapılarak elde edilmiştir.

3. 3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Bu çalışmada ele aldığımız grupların tanımlarıyla ilgili öncelikle ansiklopedi maddeleri ve konuyla ilgili yer verdiğimiz grupların web sayfaları incelenmiştir. Ardından ülkemizde yapılan çalışmalar tespit edilerek bu çalışmalarda sıklıkla kullanılan yabancı kaynaklara erişim sağlanmış ve çalışmamızda değineceğimiz hususlar hakkında gerekli notlar alınmıştır. Konumuz ile ilgili birincil kaynakların çoğunluğuna ulaşma imkanı bulunmadığından ilk dönem kilise babalarının yazılarında Yahudi-Hıristiyanlığı ile ilgili her bir kilise babasının eserlerinin İngilizce çevirilerine ulaşılmış ve bu eserlerden pek çok yerde doğrudan aktarımlara yer verilmiştir. Ayrıca Orta Çağ'da S. Pines'ın Kadı Abdülcebbar'ın *Tesbit'ü Delaili'n Nübüvve* adlı eserindeki bazı bölümlerin Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında olabileceğine dair iddiaları hem Pines'ın makalesinden hem de Kadı'nın eserinden detaylıca incelenerek gerekli olan kısımlara çalışmamızda yer verilmiştir. Modern dönemdeki Yahudi-Hıristiyan gruplar hakkında ise kendilerine ait web siteleri incelenmiş ve gruplarla ilgili makale, kitap vb. kaynaklardan yararlanılmıştır.

3. 4. Verilerin Toplanma Süreci

Konumuzla ilgili literatür taraması gerçekleştirmekle başlanılan süreç erken dönem, Orta Çağ ve modern dönemde çalışmaya konu olan grupların mensuplarının yaşadığı dönemlerde kaleme alınan eserler öncelikli olup, bununla ilgili modern dönemde yazılan kitap, makale, kitap bölümleri, tezler incelenmiştir. Bu eserlerden hareketle karşıt görüşlere de yer verilmek suretiyle mukayese yöntemi kullanılarak konu etraflıca ele alınmıştır.

3. 5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada bulgulardan sonuçlar elde etme yöntemi olan tümevarım metodu tercih edilerek konu hakkındaki veriler tespit edilmiş ve ilgili başlıklar oluşturulmuştur. Bilimsel araştırmalarda uyulması gereken etik kurallar benimsenmiş,

güvenilir, tutarlı, tarafsız bir bakış açısıyla hareket edilmiştir. Konumuzla ilgili geçmişten günümüze var olan Yahudi-Hıristiyan grupların tarihi, inanç ve uygulamalarına yer verilerek, bu gruplar arasındaki ilişkiler ortaya koyulmak suretiyle “Sonuç” bölümünde genel bir kanıya varılmak istenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak tarihi kaynaklarda erken dönem Yahudi-Hıristiyanlar hangi gruplardan oluşmaktadır ve özellikleri nelerdir? 5. yüzyıldan sonraki süreçte Yahudi-Hıristiyanların varlıklarını sürdürdüklerine dair deliller ve iddialar nelerdir? Sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır. İkinci olarak ise modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan grupların tarihi, inanç ve uygulamaları ele alınarak erken dönem Yahudi-Hıristiyanlarla ilişkileri araştırılmıştır.

4. 1. Tarihi Kaynaklarda Yahudi-Hıristiyanlar

Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili birincil kaynakların ancak çok az kısmı muhafaza edilebilmiştir. Onlara ait bilgilerimizin Yahudi-Hıristiyan İncillerinin parça parça aktarılan bölümleri, ilk dönem kilise babalarının yazıları, *Pavlus'un Mektupları* ve *Pseudo Clementines*¹ ile sınırlı olduğu söylenebilir (Koch, 1999, s. 614). Luomanen (2012, s. 3-4), Kanonik İncillerin de ilk dönem Yahudi-Hıristiyanlığı tanımak için kaynakların en başında zikredilebileceğini ifade etmektedir. Bunların yanı sıra Schoeps, Yahudi-Hıristiyanlığı tanımak (ya da belki tanımlamak) için Symmachus'un Mukaddes Kitap tercümesini kullanmaktadır (Schoeps, 2019, s. 21). Yahudi-Hıristiyan İncillerinden günümüze ulaşan kısımları ve (modern dönemde yapılan araştırmalar neticesinde bir Yahudi-Hıristiyan tarafından kaleme alındığı düşünülen) *Pseudo Clementines* dışındaki tüm bu kaynaklar dışarıdan kaynaklar olup birincil kaynaklar değildir. Ehrman (2003, s. 100), Yahudi-Hıristiyanların birincil kaynaklarına ulaşamamasını onları gerçek anlamda tanımlama adına büyük bir eksiklik olduğunu açıklamaktadır. Çoban (2018, s. 140) ise, bu durumun Yahudi-

¹Yahudi-Hıristiyanlığının temel anlayışlarının ve kökenlerinin anlaşılmasında *Pseudo Clementines* literatürü önemli bir kaynaktır (Schoeps, 2019, s. 21). Bu romanın günümüze ulaşan versiyonları 4. veya 5. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. Muhtemelen bu romanın yazılışında daha erken dönemde var olan Yahudi-Hıristiyan kaynaklarından yararlanmışlardır (Amersfoort, 2008, s. 90).

Hıristiyan grupların ayırt edici yönleri ile aralarındaki ilişkileri hakkındaki bilgilerimizi sınırlı hale getirdiğini ifade etmektedir.

4. 1. 1. Kilise Babalarının Yazılarında Yahudi-Hıristiyanlar

Yahudi-Hıristiyanlığı kavramı modern dönemlere ait bir tanımlama olduğu için ilk dönem kilise babalarının yazılarında onlar Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitler gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu gruplar arasında ilk dönem kilise babalarının yazılarında en çok yer verilen ve kendisinden ilk bahsedilen Yahudi-Hıristiyan grup Ebionitlerdir. Biz bu bölümde ilk dönem kilise babalarının Yahudi-Hıristiyan gruplarla (başta Ebionitler olmak üzere Nazarenler ve Elkasaitlerle) ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken hem İsa'nın ilk cemaatinin takipçileri hem de ilk Yahudi-Hıristiyan grup olduğunu düşündüğümüz Ebionitleri merkeze alacağız.

Kilise babalarının yazılarında Ebionitlerle ilgili bilgiler üç grupta değerlendirilebilir: 1. Irenaeus ve onun Ebionitlerle ilgili aktardıklarına bağlı olanlar. 2. Ebionitlerin yaşamına şahitlik eden, bundan dolayı da onlarla ilgili bilgileri doğrudan aktaran Origen ve Eusebius. 3. Ebionitlerle ilgili olan veya olmayan pek çok kaynaktan faydalanarak onları anlatan Epiphanius (Skarsaune, 2007, s. 427).

Kilise babalarından Ebionitler ve Nazarenlere yaşamında tanıklık edenlerin sayısı oldukça azdır. Bu gruplarla ilgili bilgilerin çoğunluğu şifahi bilgiler ve yazılı metinlerdir (Schoeps, 2019, s. 18). İlk dönem kilise babalarından Ignatius, Justin Martyr, Irenaeus, Tertullian, Hippolytus, Eusebius, Origen bilhassa Epiphanius ve Jerome, Ebionitler ve Nazarenlerle ilgili bilgileri aktarmışlardır. Luomanen'a (2012, s. 18) göre kilise babalarının Ebionitler ve Nazarenlerle ilgili verdikleri bilgiler belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir. Ve onların aynı tarihi gruptan bahsettikleri de şüphelidir.

4. 1. 1. 1. Ignatius (ö.107)

Yaşadığı dönemde Antakya'daki Hıristiyanların lideri olarak görülen ve Hıristiyanlık tarihinde önemli bir yer tutan Ignatius, çok erken bir dönemde yaşadığından kaynaklarda onunla ilgili anlatılara mitlerin karışmış olduğu düşünülmektedir. Bu durum Ignatius adına pek çok yazıların ortaya çıkmasına sebep

olmasının yanında onun gerçek yazılarının tespitine de gölge düşürmektedir. Duygu'ya göre Ignatius'a ait olduğu düşünülen metinlerin (mektupların) çoğunluğu "Pseudo"dur. Başka bir ifadeyle bazı metinler Ignatius tarafından kaleme alınmadığı halde sonraki dönemlerde onun adına hasredilmiştir. Ancak bazı metinlerin de gerçekte Ignatius'a ait olduğu iddia edilmektedir. Şayet iddia edildiği gibi bu ifadeler Ignatius'a ait ise, o halde bu metinlerin 2. yüzyılın başlarında yazıldığı söylenebilir. Ignatius tarafından kaleme alınıp alınmadığı kesin olarak ortaya koyulaması da onun adını taşıyan yazılarda İsa hakkındaki inançları ortodoks Hıristiyanlarla bağdaşmadığı için eleştirilen bazı gruplara yer verilmektedir (Duygu, 2022, s. 632). Söz konusu metinlerde Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

"Ama biri size Yahudi Yasasını vaaz ederse onu dinlemeyin... Eğer birisi Yasa'nın bir Tanrı'sından ve peygamberlerden vaaz eder, fakat Mesih'in Tanrı Oğlu olduğunu inkar ederse, o bir yalancıdır... Eğer biri Mesih İsa'nın "Efendi/Rab" olduğunu itiraf ve ikrar eder, fakat "gök ve yerin Yaraticısı Mesih'in Baba'sı değildir" diyerek Yasa'nın ve peygamberlerin Tanrısını inkar ederse, şeytan onun babasının arkadaşısıdır... Eğer birisi tek bir Tanrı olduğunu söyler, İsa Mesih'i itiraf eder, fakat onun sadece bir insan olduğunu ve Tanrı sözünün onun babası olmadığını öne sürerse ve onu yalnızca ruh ve bedenden müteşekkil bir varlık addederse, bir yılan gibi hilekarlık ve düzenbazlık vaat ediyor, insanların helakine sebep olacak bir hata yapıyordur. Ve böyle bir adam anlayış bakımından kıt ve fakirdir; hasılı, o adam adından da anlaşılacağı gibi bir Ebionit'tir...Bu yüzden, sinsî ve hain planlardan ve İblislerin tuzaklarından kaçınm. Birleşik bir yürek olarak dikkatinizi açık tutun (Schaff, 2009a, s. 217-218)."

Buna göre, İsa'ya inananlardan bir kısmı Musa şeriatına tabi olmayı öğütlemektedir. Bir kısmı ise, İsa'nın Hıristiyanların inandığı şekliyle "Tanrı Oğlu" olduğu düşüncesini reddetmektedir. İsa'ya inananlardan bazıları da İsa'nın bir beşer olduğunu yani herhangi bir ilahi tabiata sahip olmadığını savunmaktadır. İsa'nın bir beşer olduğunu iddia edenler anlayışlarındaki kıtlık ve fakirlikten dolayı "Ebionit" diye isimlendirilmektedir (Duygu, 2022, s. 633). Ayrıca Hıristiyanlar, Ebionitler gibi anlayışlara sahip olanlara karşı dikkatli olunması ve onlardan uzak durulması gerektiği konusunda uyarılmaktadır.

4. 1. 1. 2. Justin Martyr (100-165)

Justin'in MS 160 yıllarında kaleme aldığı *Dialogue with Trypho* (Tyrpho ile Diyalog) adlı eserinde Yahudi olan Tyrpho, Justin'e Hıristiyanlığın özüne dair

birtakım sorular sormaktadır. Tyrpho, Hıristiyanlığı kabul eden, ancak Musa şeriatını yerine getirmeye devam edenlerin imanlarının kabul edilip edilmeyeceğini merak etmektedir (Skarsaune, 2007, s. 510). Duygu'ya (2022, s. 634) göre hayali bir karakter olan Tyrpho, Justin'e konuyla ilgili olarak şu soruları yöneltmektedir:

“Ama” diye itiraz etti Tyrpho, “bazıları şimdi bile Musa şeriatının hükümlerine uygun olarak yaşamak istiyor ve yine de çarmıha gerilmiş İsa'nın Tanrı'nın Mesih olduğuna ve ona istisnasız tüm yargılama yetkisinin verildiğine inanıyorsa (ve onun krallığı sonsuz olduğuna göre), onlar kurtarılabilir mi (Justin, 2003, s. 69)?”

Tyrpho aynı soruyu tekrar yönelterek, “... İsa'nın Mesih olduğunu iddia ederek ona inanır, ona itaat ederse ve Musa şeriatının emirlerini yerine getirmek isterse kurtulabilir mi (Justin, 2003, s. 71)?”

Burada Tyrpho'nun bu konu hakkında Justin'e ısrarla bu soruyu sormasından Musa şeriatına uyup İsa'ya inanan kişilerin toplum içinde önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Justin, Tyrpho'ya şöyle cevap vermektedir: “Bence Tyrpho” diye yanıtladım, “böyle bir adamın kurtulacağını söylüyorum... (Justin, 2003, s. 71)”. Justin'in “bence Tyrpho” diye cevap vermesi, kendisi dışındaki Hıristiyanlardan Musa şeriatını kabul edip İsa'ya inananlara karşı farklı bir bakışa sahip olanların bulunduğunu göstermektedir (Skarsaune, 2007, s. 510).

“Ama neden diye ısrar etti Tyrpho, “böyle bir adam kurtulacak mı dedin? Öyleyse farklı görüşe sahip Hıristiyanlar da olmalı (Justin, 2003, s. 71).”

Evet Tyrpho, böyle insanlarla sohbet etmeyi veya yemek yemeyi reddeden bazı Hıristiyanlar var. Ben onlara katılmıyorum. Mümkün olduğu kadar Musa ilkelerine uyararak umutlarını Mesih'e bağlayıp, adalet ve dindarlığın ebedi ve doğal işlerini gerçekleştirmek istiyorlarsa (kendileri gibi sünnet olmayı, şabat gününü kutlamayı veya benzeri başka uygulamaları yerine getirmeyi vaaz etmeyen) ve böyle kişiler, biz Hıristiyanlarla birlikte yaşamak istiyorsa biz onları Hıristiyanlardan kabul etmeli ve onlarla her şekilde akraba ve kardeş olarak ilişki kurmalıyız (Justin, 2003, s. 71).

“Ama senin halkından biri Tyrpho, Mesih'e inandığını söyler ve Mesih'e inanan Yahudi olmayanları Musa şeriatına uymaya zorlar ya da onlarla aynı ortak yaşamı paylaşmayı reddederse, kesinlikle onları onaylamam. Ancak Musa şeriatına uymaya teşvik edilen ve aynı zamanda Tanrı'nın Mesih'i'ne imanlarını açıkça ilan eden Yahudi olmayanların muhtemelen kurtulacağını düşünüyorum (Justin, 2003, s. 71).”

Justin'in Tyrpho ile konuşmalarında İsa'ya iman edip Musa şeriatına uyan iki Yahudi-Hıristiyan gruptan bahsettiği görülmektedir. Bu gruplar, Yahudi olmayanların Musa şeriatına uyup uymamasının gerekli olup olmadığı konusunda farklı görüşlere sahiptir (Skarsaune, 2007, s. 510). Bu grupların ilki, bütün Hıristiyanların Musa

şeriatına uyma zorunluluğunun olduğu düşüncesindedir (Broadhead, 2010, s. 191). Justin'e göre bu anlayışa sahip kişiler, kurtuluşun ancak Musa şeriatına uyma ile gerçekleşeceği düşüncesine sahiptir. Dolayısıyla onlara göre kurtuluş, İsa Mesih'in aracılığıyla değil, Musa şeriatına uymakla mümkündür (Skarsaune, 2007, s. 511). İkinci grup ise, İsa'ya inananların tamamının Musa şeriatına uymayı bir zorunluluk olarak görmemektedir (Broadhead, 2010, s. 191; Schoeps, 2019, s. 16; Pritz, 1988, s. 20). Bu anlayışa sahip olmaları, onların kurtuluşu yalnızca Musa şeriatına uyma ile gerçekleşmediğinin kabulü manasına gelmektedir. Justin, bu grubun Musa şeriatına uymaya devam etmelerini yadırgayıp onları tutarsızlıkla itham etse de imanlarının kabul edilebilir olduğunu savunmaktadır. Ancak Hıristiyanların çoğunluğu Justin ile aynı düşüncede değildir (Skarsaune, 2007, s. 511).

Justin, iki gruba da herhangi bir isimlendirmede bulunmamaktadır (Broadhead, 2010, s. 191). Onun bahsettiği Musa şeriatına uymayı zorunlu gören ilk grup pek çok konuda benzer anlayışlara sahip olmalarından dolayı Ebionitlerle ilişkilendirilebilir (Pritz, 1988, s. 21). Justin'in bu gruptan "Ebionitler" adıyla bahsetmemesi, onun yaşadığı dönemde bu isimle adlandırılmadıklarını bize gösterebilir. Justin'in anlattığı diğer grup ise, ortodoks Hıristiyanlıktan yalnızca Musa şeriatına uymaları konusunda ayrılmaktadır (Pritz, 1988, s. 21). Bu grubu ise daha sonra ele alacağımız Nazarenlerle ilişkilendirebiliriz. Çünkü, Nazarenleri ortodoks Hıristiyanlıktan farklı kılan tek özelliklerinin Musa şeriatına uymaları olduğu söylenebilir.

Broadhead (2010, s. 191), Justin'in Tyrpho ile konuşmasından yola çıkarak Musa şeriatına uyan ve İsa'ya inanan Yahudi takipçilerinin imanlarının kabul edilip kurtulabilmeleri için üç şartın olduğunu belirtmektedir: 1. Yahudi olmayanlara Musa şeriatını uygulamak için herhangi bir zorlamada bulunmamak. 2. Yahudi olmayanlarla iletişimi reddetmemek. 3. İsa'ya olan imanlarından dönmek.

Justin, Musa şeriatına uymaya devam edip İsa'ya inananların, diğer Hıristiyanları kendileri gibi Musa şeriatına uymalarını şart koşmadığı sürece, Hıristiyanlar tarafından kardeş olarak görülüp imanlarının da geçerli olduğunu açıklamaktadır. Justin'in onları "kardeş" olarak görmesinden kendisinin veya kendisi gibi düşünenlerin bu grupla ilgili iyi ilişkiler kurulması gerektiği düşüncesine sahip olduğu ya da onları kendilerinden gördükleri şekilde yorumlanabilir.

Justin, İsa'nın Mesih olduğuna inanan Yahudilerin Musa şeriatına uymayı Yahudi olmayanlara zorunlu kılmaları halinde onların imanlarının geçersiz olduğunu belirtmektedir. Musa şeriatına uymayı tavsiye edip İsa'nın Mesih olduğunu kabul eden Yahudi olmayanlar ise, Justin'e göre kurtulabileceklerdir.

Broadhead (2010, s. 191), *Elçilerin İşleri*'ndeki aşağıda yer verdiğimiz bölümlerin Justin'in kaynağı olabileceğine işaret etmektedir:

“Yahudiye'den gelen bazı kişiler Antakya'daki kardeşlere, “Siz Musa'nın töresi uyarınca sünnet olmadıkça kurtulamazsınız (Elçilerin İşleri, 15:1).”

“Elçilerle bütün Yahudiye'deki kardeşler, öteki ulusların da Tanrı'nın sözünü kabul ettiklerini duydular. Ama Petrus, Yeruşalim'e gittiğinde sünnet yanlıları onu eleştirdiler. Sünnetsiz kişilerin evine gidip yemek yemişsin” dediler (Elçilerin İşleri, 11:1-3).”

Ne var ki Ferisi mezhebinden bazı imanlılar kalkıp şöyle dediler: “Öteki uluslardan olanları sünnet etmek ve onlara Musa şeriatına uymalarını buyurmak gerekir (Elçilerin İşleri, 15:5).”

Görüldüğü üzere Yahudiler arasından İsa'ya inanan ve Musa şeriatına uyan kişilerce, Yahudi olmayanların İsa'ya iman ettikten sonra sünneti yerine getirip Musa şeriatına uymalarının zorunlu olduğunu savundukları anlatılmaktadır. Justin'in anlatımından onun yaşadığı dönemde İsa'nın Yahudi olmayan takipçilerinin sünnet edilmesi gerektiğini savunanların halen var olduğuna ulaşılabilir. Muhtemelen Justin, İsa'nın bu anlayışa sahip Yahudi takipçilerini tanımaktadır (Broadhead, 2010, s. 191).

Justin, sapkın gördüğü iki gruptan daha bahsetmektedir. İlki, Yahudi olmayanlardan Hıristiyanlığı kabul edip İsa'ya iman eden, fakat sonrasında İsa'ya inanmayı bırakan ve İsa'yı Mesih olarak görmeyenlerdir. İkinci grup ise, özellikle sinagoglarda İsa'ya iman edenleri lanetleyenler ve İsa'ya hiçbir zaman inanan Yahudilerdir (Justin, 2003, s. 72). Justin'in bu grupların imanlarının da geçersiz olduğunu açıklamaya ihtiyaç duyması, bize böyle bir anlayışa sahip kişilerin olduğunu gösterebilir. Bu varsayım üzerinden başlangıçta İsa'yı Mesih olarak kabul eden, ancak daha sonra bu imanlarından dönen kişiler olduğu söylenebilir. Ayrıca İsa'ya inanan bazı Yahudilerin, İsa'ya inananları sinagoglarda lanetlemesi de Yahudi-Hıristiyanlara karşı Yahudilerin bakışı ve onlarla ilişkisi hakkında bize bir fikir verebilir. Bu lanetlemeyi Epiphanius'un *Panarion* adlı eserinde Yahudilerin, Yahudi-Hıristiyan grup Nazarenlere bakışı ile ilgili şu ifadelerle ilişkilendirebiliriz:

“...Ancak Yahudiler için de büyük düşmandırlar. Yahudiler, onlara karşı nefret beslemekle kalmıyor; sabah, öğle ve akşam olmak üzere üç kez “Tanrı Nazarenlere lanet etsin” diyerek

onları lanetlerler. Çünkü onlar, Yahudi kökenli olmalarına rağmen, İsa'nın Mesih olduğunu vaaz ediyorlar. Bu inançları ile İsa'yı kabul etmeyen Yahudilerin karşısında saf tutmaktadırlar (Epiphanius, 2009, s. 130).”

Justin'in sinagoglarda İsa'ya iman edenleri lanetleyenlerden bahsetmesi, başka bir deyişle Yahudilerin bu lanetlemeyi ibadet yerlerinde yapması bize, Justin ile Epiphanius'un aynı durumu izah etmeye çalıştıklarını gösterebilir.

Justin'in Yahudi kökenli İsa'ya inananlarla ilgili üzerinde durduğu diğer bir husus, İsa'nın sıradan bir insan olarak görülüp görülemeyeceği hakkındadır:

“Çünkü dostlarım, sizin ırkınızdan onun (İsa'nın) Mesih olduğunu kabul eden ama onun yalnızca insan olduğunu iddia eden bazı kişiler var. Doğal olarak bu tür kişilere katılmıyorum ve aynı fikirde olanların çoğu öyle söylese bile katılmam. Benimle aynı görüşte olanlar böyle söylesin... (Justin, 2003, s. 73-74)”

Justin, Yahudilerin içinde İsa'nın Mesih olduğuna inananlardan bazılarının İsa'nın diğer insanlar gibi bir insan olduğunu kabul edenlerden bahsetmektedir. O, İsa'nın bir insandan çok daha fazlası olduğuna inandığından ve İsa'nın varlığının Tanrı ile birlikte var olduğunu savunduğundan dolayı İsa'yı bir insan olarak görenlerin inancını eleştirmektedir (Pritz, 1988, s. 20). Pritz'e (1988, s. 20) göre Justin, muhtemelen biri bakireden doğumu kabul ederek İsa'nın ilahi tabiata sahip olduğunu savunan, diğeri ise bakireden doğumu reddederek İsa'nın bir beşer olduğunu iddia eden iki Yahudi-Hıristiyan grubu tanımaktadır.

Justin, mesih hakkında önceden Tanrı olarak bahsedilmesine ve insanın mucizevi bir şekilde doğumunun anlatılmasına *Eski Ahit*'ten deliller getirerek Tyrpho'yu ikna etmeye çalışmaktadır (Skarsaune, 2007, s. 432). O, İsa'nın Mesih olduğunu kanıtlamak için Yahudilerin beklediği insan-mesih anlayışını da kullanmaktadır (Broadhead, 2010, s. 276). Ancak Tyrpho'nun sözlerinden Justin'in İsa'nın insandan üstün olduğu anlayışına Yahudileri ikna edemediği görülmektedir:

“Ayrıca sözde Yunan mitlerinde, Perseus'un Danae'den bakireyken nasıl doğduğuna, Zeus dedikleri kişinin üzerine gökten (bir nur gibi) indiğine dair bir hikaye vardır. Siz Hıristiyanlar, bu nedenle bu adamlarla aynı türden hikayeleri tekrarlamaktan dolayı kendinizden utanmalısınız ve tam tersine, bu İsa'nın sadece insan kökenli bir adam olduğunu kabul etmelisiniz. Kutsal Yazılardan İsa'nın Mesih olduğunu kanıtlayabilirsiniz, onun Musa şeriatını mükemmel bir şekilde yerine getirdiği için bu şekilde seçilmeye layık görüldüğünü itiraf edin, ancak saçma sapan konuşmakla suçlanmamak için Yunanlılar gibi mucizelerden bahsetmeye cesaret etmeyin (Justin, 2003, s. 103).”

Görüldüğü üzere Tyrpho (ve dolayısıyla Yahudiler), İsa Mesih'in bakireden doğumunu ve ilahi tabiata sahip olduğunu iddia eden Hıristiyanların bu anlayışına şiddetle karşı çıkmaktadır. O, Hıristiyanların İsa'ya bu şekilde iman etmelerini Yunan mitleriyle ilişkilendirmektedir. Trypho, Justin'e İsa'nın Mesih olarak kabul edilmesi için en başta onun insan olduğunun benimsenmesini, Kutsal Yazılardan bunun ispat edilmesini ve Musa şariatını bütünüyle yerine getirdiği için Mesih olarak seçildiği inancına sahip olunmasını şart koşmaktadır.

4. 1. 1. 3. Irenaeus (126-202)

MS 180 yıllarında *Against Heresies* (Sapkınlıklara Karşı) adlı eserinde Ebionitlerle ilgili bilgiler veren Irenaeus'un bu bilgileri genellikle Justin Martry'nin kaybolan *Syntagma* adlı eserine dayandırılmakla birlikte onun başka kaynaklardan da faydalandığı söylenebilir. *Syntagma*'da Ebionitlerle ilgili ayrı bir bölüm yer aldığı düşünülmekte olup, Justin Martry'nin diğer eserlerinden Ebionitleri sapkın görmediği anlaşılmaktadır (Luomanen, 2012, s. 17-18).

Sapkın gördüğü gnostik grupları ele alırken Ebionitlere de yer veren Irenaeus, Ebionitlerin hemen öncesinde Cerinthus'un temel görüşlerine yer vermektedir (Broadhead, 2010, s.192). Irenaeus, *Against Heresies* adlı eserinde Ebionitleri anlatırken Cerinthus'la benzer olduğunu açıkladığı için öncelikle onun Cerinthus'la ilgili görüşlerine göz atalım:

“Cerinthus, dünyanın Tanrı tarafından değil başka belirli bir güç tarafından yaratıldığını iddia etmektedir. O, İsa'nın bakire Meryem'den doğumunu reddetmiş, onu normal bir insan gibi Yusuf ve Meryem'in oğlu olarak görmüştür. Ancak İsa, diğer insanlardan daha doğru ve bilgili olduğu için üstündür. İsa, vaftiz edildikten sonra Tanrı'nın katından bir güvercinin İsa'ya inmesiyle Mesihlik unvanına kavuşmuştur. Böylece bilinmeyen Tanrı'yı vaaz etmiş ve mucizeler gerçekleştirmiştir. Fakat nihayetinde Mesih, İsa'dan ayrılmış olup İsa çarmıha gerildikten sonra tekrar dirilmiştir. Ancak artık Mesih, ruhani bir varlıktır (Schaff, 2009a, s. 922; Irenaeus, 2013, s. 211).”

Görüldüğü üzere Cerinthus, dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığını kabul etmemektedir. O, İsa'nın bakireden doğumunu reddetmekte olup, onun diğer insanlar gibi bir anne-babadan dünyaya geldiğini savunmaktadır. İsa'nın ahlaklı ve bilgili olmasından dolayı diğer insanlardan üstün olduğunu savunan Cerinthus'a göre İsa,

Kutsal Ruh'un kendisine inmesiyle sonradan Mesihlik unvanını kazanmış ve sonrasında Tanrı'nın mesajlarını insanlara anlatmaya başlamıştır.

Irenaeus'un *Against Heresies* eserinde Ebionitlerle ilgili aktardıkları ise aşağıdaki gibidir:

"Ebionitler olarak adlandırılanlar, dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığı fikrine iştirak ederler; ama onların Rab ile ilgili görüşleri Cerinthus ve Carpocrates'inkine² benzer. İncil'i sadece Matta'ya göre kullanırlar ve havari Pavlus'u Musa şeriatından döndüğü için mürted olduğunu ileri sürerek reddederler. Peygamberlik yazılarına gelince onları biraz tuhaf bir şekilde (ellerinden geldiğince) açıklamaya çalışırlar. Sünneti uygularlar, şeriatın emrettiği geleneklere uymaya devam ederler ve yaşam tarzları o kadar Musevidir ki, Tanrı'nın eviymiş gibi Kudüs'e bile taparlar (Schaff, 2009a, s. 922; Irenaeus, 2013, s. 212)."

Irenaeus'un Ebionitlerle ilgili aktardığı pasajdan onların yaratan bir Tanrı'ya inandıkları, kendilerine mahsus kutsal kitap anlayışlarının olduğu ve Pavlus'u düşman olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ona göre Ebionitler, sünnet ve diğer Yahudi geleneklerine bağlılığıyla Yahudilerden farksızdır. Irenaeus ayrıca İsa ile ilgili görüşlerinin Cerinthus ve Carpocrates'e benzer olduğunu belirtmektedir.

Loumanen'a göre Irenaeus, eserinde Ebionitler hakkında bilgiler verirken "Ebionitler olarak adlandırılanlar" ifadesi ile başlaması, onun yazdıklarını okuyan veya dinleyen muhataplarının Ebionitleri yakından tanıdığını göstermektedir. Irenaeus'un ayrıca "Ebion" isminin anlamıyla ilgili aşağılayıcı bir anlamda bahsetmemesi de dikkate değer bir husustur (Luomanen, 2012, s. 23).

Ireneaus'un eserindeki Ebionitlerle ilgili pasajında metin açısından kritik bir problem karşımıza çıkmaktadır. Onun söz konusu eserinin ne zaman kaleme alındığı net olarak bilinmeyen (fakat erken tarihlere ait olduğu düşünülen) Latince çevirisinde Ebionitlerin kristolojilerinin Cerinthus ve Carpocrates'e "non similitur" yani "benzer olmadığı" ifade edilmektedir. Irenaeus'un selefi Hippolytus'un Ebionitler hakkında

² Kilise babalarının yazılarında 2. yüzyılın başlarında İskenderiye'de yaşayan sapkın bir gnostik mezhebin (Carpocratians) kurucusu olarak tanıtılan Carpocrates, Hıristiyan unsurları da görüşlerine dahil etmiş bir düşündürdür. Carpocrates, bilinmeyen ve anlatılamayan bir Tanrı'dan farklı meleklerin ve güçlerin yayıldığını, bunların en alttakinin, doğmamış bir Baba'nın çok altında olanın dünyanın yaratıcıları olduğunu öne sürmektedir. O, İsa'nın diğer insanların ulaşamayacağı hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan biri olarak görmekte ve onun bakireden doğumunu reddetmektedir (Wace, 2000, s. 247).

bilgi verirken onu takip ettiği görülmektedir. Ancak Hippolytus, Irenaeus'un *Against Heresies* adlı eserinde Ebionitlerle ilgili metinde geçen "non similiter" (Cerinthus ve Carpocrates'e benzemez) kelimesini, "similiter" (Cerinthus ve Carpocrates'e benzer) şeklinde aktarmaktadır (Broadhead, 2010, s.192; Skarsaune, 2007, s. 428; Luomanen, 2012, s. 19-20). Irenaeus'un *Against Heresies* adlı eserinin Latince çevirisini yani benzemediğini esas alırsak, bu bizi Ebionitlerin bakireden doğumu kabul ettikleri sonucuna götürmektedir. Luomanen'a göre Irenaeus'un Latince çevirisindeki gibi "benzemez" şeklinde okuyacak olursak Ebionitlerle ilgili çelişkili iki durum ortaya çıkmaktadır. İlki, Latince çeviriyi esas alanlar yani Ebionitlerin, Cerinthus ve Carpocrates ile benzemediğini benimseyenler, İsa'nın bakireden doğumunun kabul edilmesi sonucuna ulaşacaklardır. İkincisi ise, Irenaeus'un orijinal metnine ulaşanlar, Ebionitlerin İsa'nın bakireden doğumunu reddettiklerinin sonucunu elde edeceklerdir (Luomanen, 2012, s. 19-20).

Broadhead'a göre söz konusu ifade üzerindeki anlaşmazlığın dört sebebi olabilir. Bunlardan ilki, Irenaeus'un metni bozularak Hippolytus'a ulaşmış olabilir. İkincisi, Hippolytus, Irenaeus'la ilgili başka kaynakları okuduktan sonra metin üzerinde bir düzenleme yapmış olabilir. Üçüncüsü, Irenaeus iki farklı Ebionit anlayıştan bahsediyor olabilir. Dördüncüsü ise Irenaeus, sapkın gördüğü Ebionitlerle ilgili tutarsız olabilir. Klijn ve Reinink, Irenaeus'un Ebionitlerin Tanrı hakkındaki görüşlerinin farklı oluşundan bahsettiği için "benzemez" şeklinde okunması gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre İsa'nın bakireden doğumu ile ilgili Ebionitler, Cerinthus'la aynı anlayışa sahip olsalar da onların ayrıştığı birçok husus bulunmaktadır (Broadhead, 2010, s.192). Skarsaune (2007, s. 428), Klijn ve Reinink'in "benzemez" şeklinde okunması gerektiği ile ilgili argümanlarını yetersiz bulmaktadır. Ona göre Irenaeus, Baba Tanrı ile ilgili farklı inançlara sahip sapkın grupları ele aldığından, Ebionitlerin İsa ile ilgili görüşlerinin Cerinthus ve Carpocrates'e "benzer" şeklinde okumak daha uygun olacaktır. Çünkü bu gruplar birbirine benzer olduğu için Irenaeus, onları art arda ele almaktadır. Bunun yanı sıra Ebionitlerin İsa ile ilgili görüşleri "benzer" olmasaydı Irenaeus'un onlardan bahsetmesine de gerek kalmazdı. Luomanen'a (2012, s. 21) göre de "benzer" şeklinde okunması gerektiği Irenaeus'un *Against Heresies* adlı eserinin diğer bölümlerinde bakireden doğumu reddetmelerinden dolayı Ebionitleri eleştirmesinden de anlaşılmaktadır.

Skarsaune'a (2007, s. 437)'a göre Irenaeus'un Ebionitler hakkında bilgi veren eserinde "havari Pavlus'u Musa şeriatından döndüğü için mürted olduğunu ileri sürerek reddederler" açıklamasının *Elçilerin İşleri* (21:20-21)'deki şu ifadeleri yansıttığı söylenebilir:

(Yakup, Pavlus'a şöyle dedi:) Kardeşim, görüyorsun. Yahudiler arasında kaç bin imanlı var ve hepsi de Musa şeriatını yerine getirmede gayretli. Yahudi olmayan uluslar arasında yaşayan tüm Yahudilere Musa'yı terk etmeyi öğrettiğiniz ve onlara çocuklarını sünnet etmemelerini veya geleneklere uymamalarını söylediğinizi işittik."

Irenaeus'un Ebionitlerin, Pavlus ile ilgili görüşlerinde *Elçilerin İşleri*'ndeki ifadelerle ilişkili olduğunu kabul edersek, Irenaeus, muhtemelen bazı Yahudilerin Musa şeriatına uyduklarını bildiği için Pavlus'u reddettiklerini öne sürmektedir. Onun *Elçilerin İşleri*'nde ve *Pavlus'un Mektupları*'nda anlatılan Pavlus karşıtlarını Ebionitlerle özdeşleştirdiği ifade edilebilir. Bu durum, Irenaeus'un kendi kurgulaması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ancak Ebionitlerin Musa şeriatına olan bağlılıkları nedeniyle *Elçilerin İşleri* ve *Pavlus'un Mektupları*'nda anlatılan Pavlus karşıtlarının Irenaeus'un belirttiği gibi Ebionitler de olabilir (Skarsaune, 2007, s. 437).

Irenaeus'un eserinde Ebionitlerle ilgili "Peygamberlik yazılarına gelince onları (ellerinden geldiğince) biraz tuhaf bir şekilde açıklamaya çalışırlar" ifadesinden onların peygamberlik anlayışları hususunda örneğinin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Luomanen, 2012, s. 22). Metinde kullanılan "curiose" bizim "tuhaf bir şekilde" olarak anlam verdiğimiz kelimenin asıl anlamı "titizlikle"dir. Dolayısıyla Ebionitler, Kutsal metinleri anlamada büyük bir titizlik ve hassasiyet içindedirler. Burada "Peygamberlik" yazılarından kastedilenin, Musa şeriatının tamamını içeren *Eski Ahit*'in kısaltılması olabilir (Skarsaune, 2007, s. 438).

Irenaeus Ebionitlerin, Hristiyanların kullandığından farklı olarak İbranice veya Aramice kaleme alınan bir *Matta İncili*'ni kullandıklarını ve Ebionitlerin *Matta İncili*'nden İsa'nın bebekliği ile ilgili bölümleri çıkardıklarını açıklamaktadır (Schaff, 2009a, s. 1088). Çoban (2018, s. 141), Ebionitlerin bunu yapmaktaki amacının, İsa'nın bakire Meryem'den dünyaya gelişi ile ilgili anlayışa sevk eden literatürü ortadan kaldırmak olduğunu belirtmektedir.

Irenaeus'a göre Ebionitler, şabatın yanı sıra pazar gününü de önemli görmektedir. Irenaeus, bu hususta onların yaptıklarını ilk Hristiyanların uygulamalarından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir (Irenaeus, 2013, 74).

Luomanen, Irenaeus'un eserindeki Ebionitlerle ilgili bölümde "Tanrı'nın eviymiş gibi Kudüs'e bile taparlar" ifadesinin Ebionitlerin dua ederken Kudüs'e yönelmelerine işaret olabileceğini ifade etmektedir. O, bu durumun şayet gerçek kabul edildiği takdirde, Ebionitlerin dua ederken Kudüs'e yönelmelerinin MS 70 yılında mabedin yıkılmasından sonra devam ettirilen gelişigüzel bir ibadet sayılamayacağını ve bu ibadetin Ebionitlerin Yahudilik yönlerinin ne kadar ağır bastığının göstergesi olduğunu açıklamaktadır (Luomanen, 2012, s. 18-19).

Irenaeus Ebionitlerin İsa'yı, Musa şeriatını tamamıyla uyguladığı için Mesih olduğunu benimsediklerini ve Musa şeriatını bütünüyle uygulayan her insanın Mesih olabileceğine inanmakta olduklarını belirtmektedir (Irenaeus, 2013, 74). Ancak Irenaeus'a göre Ebionitler, şimdiye kadar Musa şeriatını eksiksiz bir şekilde yerine getirenin bir tek İsa olduğunu düşündüklerinden, yalnızca onu Mesih olarak adlandırmaktadırlar (Skarsaune, 2007, s. 434).

4. 1. 1. 4. Tertullian (155-230)

Tertullian, "Ebion" adında birinden ilk bahseden kişidir (Klijn and Reinink, 1973, s. 21). Tertullian ile selefleri Hippolytus ve Epiphanius, Ebionitlerin sapkın kurucusu olarak kabul ettikleri Ebion adında bir kişinin yaşadığını iddia etmektedir. Ancak modern dönemde yaşayan din bilginlerinin genel kanaati böyle bir kişinin aslında hiç yaşamadığı yönündedir. Kilise babalarının "Ebion" adında birinden bahsetmesi, onların genellikle sapkınlıkların belli bir kurucu ile ortaya çıktığı düşüncesine sahip olmalarından kaynaklıdır. Tertullian'ın "Ebion" adlı bir kişiden bahsetmesi dışında Ebionitlerle ilgili aktardıklarında Irenaeus'u takip ettiği söylenebilir (Luomanen, 2012, s. 24-31).

Tertullian'a göre Ebion, Valentinus ve Marcion'un fikirlerine benzeyen ve İsa'nın sadece bir insan olduğunu savunan bir sapkındır (Klijn and Reinink, 1973, s. 21; Schaff, 2009b, s. 1198). O, Ebion'u İsa'nın yalnızca bir beşer peygamber olduğunu, Musa şeriatına uygun yaşamının gerekliliğini savunan ve İsa'nın bakireden doğumunu reddeden bir sapkın olarak görmektedir. Tertullian, havariler döneminde Ebionit anlayışın zaten reddedildiğini bu nedenle de hem Kanonik İncillerde hem de *Pavlus'un Mektupları*'nda çürütüldüğünü söylemektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 21-22; Schaff, 2009b, s. 540; Broadhead, 2010, s. 193). Ancak Tertullian'ın,

havarilerin Ebion'la yüz yüze görüşerek onun anlayışına karşı çıktığı gibi bir düşünceye sahip olmadığını söyleyebiliriz (Broadhead, 2010, s. 193-194; Schaff, 2009b, s. 541). Tertullian'ın Ebionitlerin inançlarının çürütüldüğünü iddia ettiği bölümler şu şekildedir:

“Söz, insan olup aramızda yaşadı. O'nun -Baba'dan gelen lütuf ve gerçekle dolu biricik Oğul'un- yüceliğini gördük. Yahya O'na tanıklık etti. Yüksek sesle şöyle dedi: “Benden sonra gelen benden üstündür. Çünkü o, benden önce de vardı” diye sözünü ettiğim kişi budur (Yuhanna, 1:14-15).”

Bakireden doğumu reddetmeleri ve İsa'yı bir beşer olarak görmemeleri sebebiyle Ebionitlere göre İsa'nın varlığı, doğumu ile başlamaktadır. Hristiyanlara göre ise *Yuhanna İncili*'nde de belirtildiği üzere İsa'nın doğumundan önce de varlığı söz konusudur. Bu yüzden Tertullian, Ebionitleri İsa'nın doğumdan önce de var olduğunu kabul etmemelerinden dolayı eleştirmektedir.

“Bakın, ben Pavlus size diyorum ki, sünnet olursanız Mesih'in size hiç yararı olmaz. Sünnet edilen her adamı bir daha uyarıyorum: Musa şeriatının tümünü yerine getirmek zorundadır. Musa şeriatı aracılığıyla aklanmaya çalışan sizler Mesih'ten ayrıldınız, Tanrı'nın lütfundan uzak düştünüz. Ama biz doğruluğa kavuşma umudunun gerçekleşmesini Ruh'a dayanarak, imanla bekliyoruz. Mesih İsa'da ne sünnetliliğin ne de sünnetsizliğin yararı vardır; yararlı olan, sevgiyle etkisini gösteren imandır (Galatyalılar, 5:2,6).”

“Ama zaman dolunca Tanrı, Musa şeriatı altında olanları özgürlüğe kavuşturmak için kadından doğan, öz oğlunu gönderdi. Öyle ki bizler oğulluk hakkını alalım (Galatyalılar, 4:4-5).”

Ebionitlerin inancında iki önemli husus ön plana çıkmaktadır. İlki, İsa'yı beşer bir peygamber olarak kabul etmek. İkincisi, Musa şeriatına uymayı ve Yahudi geleneklerine göre yaşamayı devam ettirmek. Yukarıda yer verdiğimiz bölümde ise Pavlus, sünneti yerine getirmenin İsa Mesih için hiçbir öneminin olmadığını açıklamaktadır. O, kurtuluşun Musa şeriatına uymada olduğunu iddia edenlerin İsa Mesih'ten uzaklaştığını belirtmektedir.

Yukarıdaki pasajlardan Tertullian'ın, Yuhanna ve Pavlus'un Ebion'dan bahsettiğini düşündüğü sonucu çıkarılamaz. Bu bölümler, Tertullian'ın Ebionitlerle ilgili özel bilgiye sahip olduğunu göstermez. O, sadece Ebion'un düşüncelerinin daha önceden reddedildiğini açıklama isteğindedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 21).

4. 1. 1. 5. Hippolytus (170-235)

MS 230 yıllarında Hippolytus, *Refutation of All Heresies* (Tüm Sapkınlıkların Reddi) adlı eserinde bazı sapkınlıkları gruplandırmaya ve onların eksik yanlarını ortaya koymaya çalışmaktadır (Broadhead, 2010, s. 213-214). Onun sapkın gördüğü gruplardan biri olan Ebionitlerle ilgili verdiği bilgiler aşağıdaki gibidir:

“Ebionitler, dünyanın gerçekte Tanrı tarafından yaratıldığını kabul eder, ancak Cerinthus ve Carpocrates ile benzer şekilde Mesih hakkında efsaneler ortaya koyarlar. Onlar, kurtuluşun ancak Musa şeriatına uygun yaşayarak mümkün olduğunu iddia ederler. Ebionitler, İsa'nın da Musa şeriatını yerine getirip kurtuluşa erdiğini söyleyerek Yahudi geleneklerine uygun yaşarlar. Bu nedenle Ebionitlere göre (ondan başka hiç kimse Musa şeriatına tamamiyle uymadığı için) İsa, “Tanrı'nın Mesih”i olarak adlandırılmıştır. Çünkü insanlığın geri kalanından hiç kimse Musa şeriatını tam olarak uygulamamıştır. Onlara göre şayet başka biri Musa şeriatının buyruklarını yerine getirmiş olsaydı o Mesih olurdu. Bundan dolayı Ebionitler, kendilerinin de aynı şekilde Musa şeriatını bütünüyle yerine getirdiklerinde Mesih olabileceklerini iddia ederler; çünkü onlar, İsa'nın da diğer insanlar gibi bir beşer olduğuna inanırlar (Schaff, 2009ç, s. 291; Hippolytus, 2016, s. 569-571).”

Görüldüğü üzere Hippolytus, Ebionitlerin kristolojilerinin “Cerinthus ve Carpocrates'e benzer” olduğunu belirtmektedir. Bu ifadenin Irenaeus'un *Against Heresies* adlı eserinin Latince çevirisinde “Cerinthus ve Carpocrates'e benzemez” şeklinde dile getirildiği görülmektedir. Söz konusu metinsel problemi “Ireneaus” başlığı altında ele aldığımızdan burada sadece bu kadarını söylemekle yetiniyoruz.

Hippolytus'a göre Ebionitler, İsa'yı yaşayışındaki doğruluğu sebebiyle daha sonradan “Mesih” olarak adlandırmaktadır. Onlar, İsa'nın Mesih olduktan sonra da insan olduğunu (herhangi bir ilahi tabiata sahip olmadığını) benimsemektedirler. Bunun için de Musa şeriatını yerine getiren herkesin Mesih olarak isimlendirilebileceğini belirtmektedirler. Bu konuda Irenaeus ile aynı düşüncede olan Hippolytus, Ebionitlerin Musa şeriatına bağlılığı dışındaki hususlara değinmemektedir. Bunun sebebi ise Hippolytus'un Ebionitlerle Cerinthus ve Carpocrates'in aynı anlayışa sahip olduğunu düşünmesi ile ilgilidir. Bu yüzden o, Ebionitlerle ilgili kendinden önce yaşayan Irenaeus kadar bilgi vermemektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 22-23).

Hippolytus, eserinde bir başka Yahudi-Hıristiyan grup Elkasaitlerden de bahsetmektedir. MS 2. yüzyılda ortaya çıkan ve sapkın gördüğü bu grupla ilgili Hippolytus şunları söylemektedir:

“Ama bazı diğeri, bütün sapkınlıklardan kaidelerinin bazı kısımlarını kendilerine mal ettiler ve adeta yeni bir doktrin ortaya atarak “Elkasai” adını taşıyan garip bir cilt elde ettiler. Bunlar da aynı şekilde evrenin ilkelerinin Tanrı tarafından yaratıldığını kabul ederler. Bununla birlikte yalnızca bir Mesih olduğunu değil, diğlerinden üstün bir Mesih olduğunu ve onun sık sık birçok bedene aktarıldığını ve şimdi İsa’da olduğunu itiraf ederler. Ve benzer şekilde bu sapkınlar, Mesih’in bir zamanlar Tanrı’dan doğduğunu, başka bir zamanda Ruh olduğunu, başka bir zamanda bakireden doğduğunu, başka bir zamanda ise öyle olmadığını iddia ederler. Ve aynı şekilde, bu İsa’nın daha sonra sürekli olarak bedenlere aktarıldığını ve farklı zamanlarda birçok farklı bedenlerde tezahür ettiğini kabul ederler. Ve ilkelerini ikrar ederken sihirli sözlerden ve vaftizlerden yararlanırlar. Onlar kendilerini astroloji, matematik bilimi ve büyü sanatları gibi canlı (hareketli) faaliyetlerle meşgul ederler. Bunun yanında geleceği görebilme güçlerine sahip olduklarını öne sürerler (Schaff, Anf05, 2009, s. 381; Hippolytus, 2016, s. 737-739).”

Hippolytus’un Elkasaitlerle ilgili pasajından hareketle şunları söyleyebiliriz: Elkasaitler, sapkın gördüğü gruplardan etkilenerek kendilerine has bir anlayış (sapkınlık) ortaya koymaktadır. Onlar, evrenin ilkelerinin Tanrı tarafından yaratıldığını kabul etmektedir. “Elkasai” adında kendilerine ait bir kutsal kitapları bulunan Elkasaitler, İsa Mesih’in sıradan bir insan gibi dünyaya geldiğine inanmalarının yanı sıra farklı bedenlerde de dünyada yaşayabileceğini benimsemekte olup Mesih’in “sürekli olarak farklı bedenlere aşılması” inancına sahiptirler. Ayrıca astroloji, büyücülük gibi konularla yakından ilgili olup bu yollarla gelecekte yaşanacaklar hakkında bilgi sahibi olduklarını iddia ederler. Bunu gerçekleştirmek için de sayıları ve ölçüleri araç olarak kullanırlar.

4. 1. 1. 6. Origen (185- 254)

Origen, pagan düşünür Celsus’un iddialarını çürütmek için yazdığı *Contra Celsum* (Celsus’a Karşı) adlı eserinde Ebionitlerden şu şekilde bahsetmektedir:

“O halde Yahudi inananlara ne söylediğine dikkat edin. İsa tarafından kandırılarak babalarının şeriatını terk ettiklerini ve oldukça gülünç bir şekilde aldatıldıklarını, başka bir isme ve başka bir hayata terk ettiklerini söylüyor. İsa’ya inanan Yahudilerin babalarının şeriatını terk etmediklerini fark edemedi. Çünkü ona göre yaşıyorlar ve şeriatı yorumlamalarının yoksulluğundan dolayı isimlendiriliyorlar. Yahudiler, fakir bir adama Ebion derler ve İsa’yı Mesih olarak kabul eden Yahudilere Ebionitler denir. Dahası Petrus, Musa şeriatının geleneklerini uzun süre korumuş görünüyor, çünkü İsa’dan şeriatın lafzından ruhsal yorumuna yükselmeyi henüz öğrenmemiştir (Origen, 1980, s. 66; Klijn and Reinink, 1973, s. 134).”

Görüldüğü üzere Origen, Celsus'un Ebionitlerin Musa şeriatını terk ettikleri düşüncesine karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre Ebionitler, Musa şeriatına uygun yaşamaktadırlar ve bu yüzden de "Ebion/fakir" olarak isimlendirilmektedirler. Ebionitlerin İsa'yı Mesih kabul ettiğini belirten Origen, Ebionitler gibi Petrus'un da Musa şeriatının gereklerini devam ettirdiğini açıklamaktadır. Ancak Origen'in ifadesinden sonraki süreçte Petrus'un Musa şeriatını uygulamayı terk ettiğini ifade etmek istediği anlaşılmaktadır.

Ebionitlerin *Eski Ahit*'in açık anlamını tercih ettiklerini (Broadhead, 2010, s. 195) aktaran Origen, onların *Eski Ahit*'in derin manevi yorumunu anlamadıkları için zaten "Ebion" olarak isimlendirildiklerini açıklamaktadır (Luomanen, 2012, s. 25). Origen'in, Irenaeus'un Ebionitler hakkında aktardığı *Eski Ahit*'i yorumlamalarında aşırı titiz oldukları bilgisini onayladığı ifade edilebilir. Çünkü Origen'e göre Ebionitler, yiyecek içeceklerle ilgili emir ve yasakları olduğu gibi kabul etmektedirler (Skarsaune, 2007, s. 441).

Origen'e göre Ebionitler, İsa'nın peygamberliğini kabul eden ve Yahudi geleneklerinden uzaklaşmayı istemeyen bütün Yahudilerdir (Luomanen, 2012, s. 25). O, Irenaeus'un aktardığı gibi "İsa'ya inanan Yahudiler" olarak nitelendirdiği Ebionitlerin bakireden doğumun reddi, Musa şeriatına bağlılık, sünnetin devamlılığı, Pavlus'un düşman görülmesi, kirli ve temiz yiyeceklerin ayırt edilmesi inançlarına yer vermektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 23-24; Broadhead, 2010, s. 195; Luomanen, 2012, s. 25). Bu, Irenaeus'un Yahudi geleneklerini devam ettiren Kudüs merkezli Ebionit grupla aynıdır (Luomanen, 2012, s. 25).

"Yüksek Kurulu dikkatle süzen Pavlus, "Kardeşler" dedi, "Ben bugüne dek tertemiz bir vicdanla yaşadım." Başkahin Hananya, Pavlus'un yanında duranlara onun ağzına vurmaları için buyruk verdi. Bunun üzerine Pavlus ona, "Seni badanalı duvar, Tanrı sana vuracaktır!" dedi. "Hem oturmuş Musa şeriatına göre beni yargılıyorsun, hem de şeriatı çiğneyerek beni dövdürüyorsun (Elçilerin İşleri, 23: 1-4)."

Origen, *Elçilerin İşleri*'nde yer verdiğimiz yukarıdaki bölümü Ebionitlerle ilişkilendirmekte ve "...bugüne kadar Ebionitler, baş rahibin yasa dışı sözüyle emredilen utanç verici sözlerle İsa Mesih'in elçisine vuruyorlar" ifadeleriyle açıklamaktadır (Klijn and Reinink, 1973, s. 129; Skarsaune, 2007, s. 441). Origen'in Ebionitlerin Pavlus'u "utanç verici sözlerle" itham etmesi ile Irenaeus'un yazılarında Musa şeriatını terk ettiği için mürted olarak görülmesinden daha fazlasını ifade ettiği

görülmektedir (Skarsaune, 2007, s. 442). Skarsaune (2007, s. 442), Ebionitlerin Pavlus'u neyle itham ettikleri tam olarak bilenemese de Epiphanius'un *Panarion*'undaki (30:16,9) bölümle ilişkili olabileceğini dile getirmektedir:

“Onun Yunanlı olduğunu, Yunanlı bir anne ile Yunanlı bir babanın oğlu olduğunu, Kudüs'e gittiğini ve orada bir süre kaldığını, bir rahibin kızıyla evlenmek istediğini bu nedenle mühtedi olduğunu ve sünnet edildiğini iddia ederler. Yine de bu istediği kızla evlenemeyince öfkeleni ve sünnete, şabata ve şeriata karşı yazdı (Epiphanius, 2009, s. 144).”

Luomanen'a (2012, s. 26) göre Origen'in aşağıda yer verdiğimiz Ebionitlerin iki grubu olduğu hakkındaki açıklaması Yahudi-Hıristiyanlığı tarihini tekrar belirlemede çok önemli görülmüştür:

“...Kabul edelim ki bazıları da İsa'yı kabul ediyor ve bu nedenle, Yahudilerin çoğunluğu gibi Musa şeriatını yerine getirmelerine rağmen Hıristiyan olmakla da övünüyorlar. Bunlar Ebionitlerin iki mezhebidir. Biri bizim yaptığımız gibi İsa'nın bir bakireden doğduğunu itiraf ediyor, diğeri ise İsa'nın diğer insanlarla bir olduğunu savunuyor... (Origen, 1980, s. 311-312; Schaff, 2009, 1311).”

Origen, İsa'ya inanan, bu yüzden de Hıristiyan oldukları için iftihar eden, Yahudiler gibi Musa şeriatının gereklerini yerine getiren iki grubun olduğunu açıklamaktadır. O, bu gruplardan birinin Hıristiyanlar gibi İsa'nın bakireden doğumunu kabul ettiğini, diğerin ise bakireden doğumu reddederek İsa'nın diğer insanlar gibi dünyaya geldiğini benimsediklerini belirtmektedir.

Klijn ve Reinink'e (1973, s. 23-24) göre Origen'in iki tür Ebionit anlayıştan bahsetmesi dikkate değerdir ve muhtemelen Origen'in bahsettiği bu iki grup, ortodoks Kilise'nin içinde ve dışında kalan Yahudi-Hıristiyanları ifade etmektedir. Ortodoks Hıristiyanlığa çok yakın bir çizgide olan Nazarenleri ilk Kudüs cemaatinin takipçileri olduğunu savunan din bilginleri için bu pasaj, söz konusu grupla Jerome ve Epiphanius'un 4. asırda hakkında bilgi verdikleri Nazarenlerle ve *Elçilerin İşleri*'nde bahsedilen Nazarenleri ilişkilendirmelerine dayanak oluşturmaktadır. Buna göre Origen'in, aslında “İsa'nın bakireden doğumunu kabul edenler” diye nitelendirdiği grup Nazarenlerdir (Luomanen, 2012, s. 26). Bahsettiği iki Yahudi-Hıristiyan grubu da yakından tanıyan Origen, Justin'in tanıklık ettiği ortodoks anlayışın dışındaki grubu “Ebionitler” diye adlandırmaktadır. Ancak o, ortodoks anlayışı benimseyenleri de aynı isimle nitelendirmiştir ki bu noktada çelişki içindedir (Pritz, 1988, s. 28). Loumanen, bu durumu pek çok açıdan sorunlu kabul etmektedir. Ona göre Epiphanius'un

Panarion'da bahsettiği özelliklere sahip bir Nazaren topluluğunun gerçekte var olup olmadığı şüphelidir (Luomanen, 2012, s. 26).

Luomanen'a (2012, s. 25) göre Origen'in Ebionitlerle ilgili aktardıkları tartışmalıdır. Çünkü Origen'in Ebionitlerle ilgili yazılarında, Ebionitlerin inanç ve uygulamalarını gözlemlere dayandırmaktan ziyade, belli bir dini bakış açısıyla genellemeler yaptığı görülmektedir. Ancak Skarsaune (2007, s. 443), Origen'in Ebionitlerle ilgili verdiği bilgilerde bilimsel bir yaklaşım içinde olduğunu açıklamaktadır. Klijn ve Reinink'e (1973, s. 24) göre birkaç bölümde *İbraniler İncili*'nden alıntılar yapan Origen, bu İncil'i Ebionitlerle ilişkilendirmemektedir. Bu durum bize Origen'in söz konusu İncil'i Ebionitlerin kullandığını bilmediğine işaret olabilir. Ya da bu İncil'in başka bir grup tarafından kullanıldığı ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Origen, sapkın bir mezhep olarak gördüğü Elkasaitlerden de bahsetmektedir. Ona göre varlıkları uzun süre devam etmeyen Elkasaitler, *Eski Ahit*'in belli bölümlerini (Broadhead, 2010, s. 215) ve *Pavlus'un Mektupları*'nı reddetmektedirler. (Scholer, 1999, s. 369). Origen, *Elkasai Kitabı*'na uygun yaşayan Elkasaitlerin, inananların kalpten inancı sürekli olduğu sürece imanlarını zahiren inkar edebileceğini benimsediklerini ve onların kendilerine has bir vaftize sahip olduklarını açıklamaktadır (Broadhead, 2010, s. 215).

Origen'e göre cennetten geldiğini benimsedikleri *Elkasai Kitabı*'nı elinde bulduran Elkasaitler, Kayseriye'ye yerleşmiştir. Söylemlerinde hem *Eski Ahit*'e hem de *Yeni Ahit*'e atıflarda bulunan Elkasaitlerin, İncillerin bazı bölümlerini kabul etmedikleri için, o dönemin kiliselerinin tepkilerine maruz kaldıkları söylenebilir (Klijn and Reinink, 1973, s. 60-61).

4. 1. 1. 7. Eusebius (263-339?)

Eusebius, *Ecclesiastical History* (Kilise Tarihi) adlı eserinde erken kilise dönemini tutarlı bir şekilde ele almaya çalışmaktadır. O, Irenaeus, Hippolytus ve Origen'in Ebionitlerle ilgili bilgilerini esas alarak yeni bir Ebionit portresi ortaya koymaktadır (Broadhead, 2010, s. 196). Eusebius, Irenaeus ve Hippolytus'un Ebionitlerle ilgili aktardığı bilgilerden iki tür Ebionit anlayış olduğu sonucuna ulaşmaktadır. O, Irenaeus'un (Latince çevirisinde) Ebionitlerin kristolojilerinin

“Cerinthus’tan farklı” olduğunu ifade etmesinden, Irenaeus’un Ebionitlerle ilgili bölümünün bakireden doğumu benimseyen Ebionitlere atıfta bulunduğunu iddia etmektedir. Eusebius, Hippolytus’un Ebionit kristolojinin “Cerinthus’a benzer” olduğunu açıklamasından ise, Hippolytus’un Ebionitlerle ilgili aktardığı bölümün tamamının bakireden doğumu reddeden Ebionitlere atıfta bulunduğunu savunmaktadır (Broadhead, 2010, s. 196). Ancak Hippolytus’un Ebionitlerle ilgili metninde, metnin uzunluğu, verilen bilgilerdeki sıralama ve üslubu yönüyle Irenaeus’tan faydalandığı bariz bir şekilde ortadadır (Pritz, 1988, s. 25). Bu nedenle Eusebius’un böyle bir kategorizasyona başvurması pek çok çelişkiye neden olmaktadır. Ancak bu sayede Eusebius, geniş bir Ebionit portresi ortaya koymaktadır (Broadhead, 2010, s. 196).

“Bununla birlikte Kötü İblis, bazılarını Tanrı’nın Mesih’ine olan bağlılıklarından koparamadığı için, yine de onları farklı bir yöne eğilimli buldu ve onları kendi amaçlarına yöneltti. Eskiler bu adamlara oldukça yerinde bir şekilde “Ebionitler” adını verdiler; çünkü onlar, Mesih hakkında fakir ve kötü görüşlere sahiptiler (Eusebius, 2010, s. 86).”

Görüldüğü üzere Eusebius Ebionitlerle ilgili, Origen’de olduğu gibi Mesih hakkındaki görüşlerinden dolayı kendilerine “Ebionitler” diye hitap edildiğini açıklamaktadır. Duygu’ya (2022, s. 642) göre onların fakir olarak adlandırılması, İsa’nın Tanrı olduğunu anlayamadıkları ile ilgilidir.

“Çünkü onu yalnızca üstün erdemiyle aklanan ve bir adamın Meryem’le ilişkisinden dünyaya gelen, sade ve sıradan bir insan olarak görüyorlardı. Onların görüşüne göre, yalnızca Mesih’e iman ederek ve buna karşılık gelen bir yaşamla kurtulamayacakları gerekçesiyle Musa şeriatına uyulması tamamen gerektiydi (Eusebius, 2010, s. 86).”

Eusebius, Hippolytus’un da daha önceden aktardığı gibi Ebionitlerin İsa’yı ahlakının mükemmelliğinden dolayı üstün gördüklerini ve bakireden doğumu reddettiklerini belirtmektedir. Eusebius ayrıca Ebionitlere göre kurtuluş için sadece İsa’ya iman etmenin yeterli olmadığını, imanın yanı sıra Musa şeriatına eksiksiz bir şekilde uymanın şart olduğunu açıklamaktadır.

“Bununla birlikte, onların dışında aynı adı taşıyan, ancak öncekilerin garip ve saçma inançlarından kaçınan ve İsa’nın bir bakireden ve Kutsal Ruh’tan doğduğunu inkar etmeyen başkaları da vardı. Ama yine de söz ve bilgelik olarak İsa’nın önceden var olduğunu kabul etmeyi reddettikleri için, özellikle onlar gibi şeriate bedensel olarak tapınmaya sıkı sıkıya uymaya çalıştıklarında birincisinin dinsizliğine saptılar (Eusebius, 2010, s. 86; Klijn and Reinink, 1973, s. 141).”

Eusebius'un yukarıdaki aktarımında da Justin ve Origen'den faydalandığı söylenebilir. Eusebius, bakireden doğumu benimseyen ve İsa'nın ilahi tabiatını reddetmeyen bir Ebionit gruptan bahsetmektedir. Ona göre bu grubun sapkın olmasının sebebi ise, İsa'nın ezelde var oluşunu kabul etmemeleri ve Musa şeriatına titizlikle uymaya devam etmeleridir.

Pritz'e (1988, s. 28) göre Eusebius, birbirinden farklı iki Yahudi-Hıristiyan gruptan bahsetmektedir. Ancak onları inançları yönüyle iki ayrı grup olarak nitelendirse de tek bir isimle, Ebionitler olarak adlandırmaktadır. Eusebius, yukarıdaki pasajında “öncekilerin garip ve saçma inançlarından kaçınan” diye bahsettiği ayrı bir Ebionit grubun daha önceki Ebionitlerden farklı bir anlayışa sahip olduğunu belirtmektedir. Burada Eusebius'un ifadesinden Ebionit grubun sonradan ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durumda bu iki grubun en başında aynı ve bir olduğu düşüncesi oluşmaktadır. Ayrıca Origen'de olduğu gibi Eusebius da her iki grubu “Ebionitler” olarak isimlendirmektedir. Buradan hareketle “Nazarenler” adının Origen ve Eusebius'un yaşadığı dönemde bir Yahudi-Hıristiyan grubu nitelemek için kullanılmadığı ifade edilebilir. Söz konusu iki Yahudi-Hıristiyan grubun o dönemde “Ebionitler” olarak isimlendirilmesinin sebebi, inanç ve uygulamalar yönüyle birbirine çok benzer olduğundan kaynaklı olduğu söylenebilir. Ya da Musa şeriatına uymaya devam edilmesini isteyen bütün Yahudi-Hıristiyanları aşağılamak için “Ebion” adının tercih edildiği ifade edilebilir.

“Üstelik bunlar, şeriatı terk ettiği için mürted olarak gördükleri Pavlus'un Mektuplarını reddetmenin gerekli olduğunu düşünüyorlardı ve sadece İbranilere göre sözde İncil'i kullandılar ve gerisini çok az dikkate aldılar. Şabat gününü ve Yahudiliğin diğer ritüellerini Yahudiler gibi uyguladılar, ama aynı zamanda bizim gibi İsa'nın dirilişinin bir anısı olarak Rabbin günlerini kutladılar (Eusebius, 2010, s. 86; Klijn and Reinink, 1973, s. 141)”.

Eusebius'un Ebionitlerle ilgili yukarıda yer verdiğimiz pasajı Irenaeus'un Ebionitlerle ilgili aktardıklarına çok yakındır. Onun bakireden doğuma inanan ve Mesih'in önceden var olduğunu kabul etmeyen bu grupla ilgili aktardıklarında Irenaeus'un Ebionitlerle ilgili aktardıklarının aynısı (şeriata göre yaşama, Pavlus'u mürted olarak görmeleri, bir İncil'i kullanmaları, şabatı ve diğer Yahudi geleneklerini yerine getirmeleri) karşımıza çıkmaktadır (Klijn and Reinink, 1973, s. 25-27). Yalnızca tek bilginin farklı olduğu söylenebilir. Eusebius, Irenaeus'un Ebionitlerin *Matta İncili*'ni kullandıkları ifadesi yerine *İbraniler İncili*'ni kullandıklarını belirtmektedir. Kilise babalarından ilk defa Eusebius, Yahudi-Hıristiyanların kanonik

olmayan kendilerine mahsus bir Yahudi-Hıristiyan İncilini Ebionitlerle ilişkilendirmektedir. Eusebius'un bu bilgiyi nerden elde ettiği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Irenaeus, Ebionitlerin değiştirilmiş bir *Matta İncili*'ni kullandığını ifade ederken, Origen ise, bir Yahudi (inananların) İncili'nden bahsetmektedir. Eusebius, Irenaeus'un ve Origen'in bilgilerinden hareketle böyle bir çıkarımda bulunmuş olabilir (Skarsaune, 2007, s. 446). Eusebius'un Ebionitlerle birebir tanışıklığının olup olmadığını kesin olarak ortaya koyulmasa da Ebionitlerin pazar gününü de kutladığının bilgisini vermesi bir hayal ürünü değildir. Buna rağmen bu bilgiyi Irenaeus'un Ebionitlerine ek bilgi olarak dahil edilmesi de doğru olmayabilir. Çünkü bu bilgi başka Yahudi-Hıristiyanlara ait bir özellik olabilir. Eusebius'un hem şabatı hem de pazar gününü kutlayan Yahudi-Hıristiyanlardan bahsetmesi belli bir gruba ait bir özellik midir yoksa şabatta sinagoglarda ibadet etmeyi devam ettiren Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilere atıf mıdır bilemeyiz. Ancak Eusebius'un yaşadığı yerde bu iki uygulamayı da yerine getiren kişilerin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Luomanen, 2012, s. 29-30). Skarsaune (2007, s. 446-447), Hıristiyanlar arasında pazar gününün bir ibadet günü olarak kabul edilmesinin çok erken dönemlere dayandığı dikkate alındığında bu bilginin doğru olma ihtimalinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Hıristiyanlığın ilk döneminde Yahudi kökenli kişiler şabatı zaten bir dinlenme günü olarak benimsemekteydi. Pek çoğu da izin verilmiş olsaydı o günü (şabatı) sinagoglarda geçirirdi.

Eusebius'un eserinden yer verdiğimiz yukarıdaki pasajında "...gerisini çok az dikkate aldılar" ifadesinden bahsettiği Ebionit grubun en başta *İbraniler İncili*'ni kullandıkları bunun yanı sıra da başka kutsal kitaplara da sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak onlar için *İbraniler İncili* dışındakilerin önemi daha azdır. Klijn ve Reinink'e (1973, s. 38) göre Ebionitler muhtemelen kanonik İncilleri de kullanmışlardır.

Eusebius, Ebionitlerle ilgili verdiği bilgilere şu ifadelerle devam ettiği görülmektedir: "Bu nedenle böyle bir yolun sonucu olarak, anlayışlarının yoksulluğunu ifade eden Ebionitler adını aldılar. Çünkü bu, İbraniler arasında fakir bir adama verilen addır (Eusebius, 2010, s. 86; Klijn and Reinink, 1973, s. 141).

Görüldüğü üzere Eusebius, her iki Ebionit grubun da inançlarındaki fakirliklerinden dolayı "Ebionit" olarak isimlendirildiğini açıklamaktadır. Bu durum bize Hıristiyanların her iki Ebionit gruba yaklaşımının bir olduğunu göstermektedir.

Eusebius'un Ebionitleri tanımlarken pek çok kaynaktan yararlanması önemlidir. Ancak Pritz'e göre o, Ebionit grupları ayrıştırmada pek başarılı olamamıştır. Eusebius, Ebionit grupları daha önceki kilise babalarından farklı olarak tanımlamaktadır. Fakat onun, özelliklerini verdiği grupları birbirine karıştırdığı söylenebilir (Pritz, 1988, s. 27).

Eusebius, Ebionitlerin yaşadığı yerlerle ilgili (olabileceğini düşündüğümüz) şu bilgiyi vermektedir:

“Bunların arasında, İsa'nın ailesiyle bağları nedeniyle “desposyni” olarak adlandırılan, daha önce bahsedilen kişiler de vardı. Bunlar, Yahudi köyleri Nasıra ve Kochaba'dan ülkenin geri kalanına yayıldılar ve ellerinden geldiğince yukarıda belirtilen soyağacını Günler Kitabı'ndan aldılar (Klijn and Reinink, 1973, s. 139).”

MS 250'li yıllarında Julius Africanus, Aristides'e mektubunda “desposynoi” (üstada ait olanlar) terimini İsa'nın akrabalarını ifade etmek için kullanıldığını açıklamaktadır. İsa'nın akrabaları, soyağacını muhafaza edip Filistin çevresinde gittikleri yerlerde bunu duyurmaktan geri durmadılar. Eusebius'un yukarıda bahsettiği İsa'nın akrabalarının seyahatleri ile ilgili ifadeyi ilk kiliseye yani Hıristiyan cemaate dayandırmak veya o döneme yakın bir tarihle ilişkilendirmek mümkündür (Bauckham, 2004, s. 60-61).

Eusebius, *Onomasticon* adlı eserinde Kochaba ile ilgili şu bilgiyi vermektedir: “O, Şam'ın solundadır. Aynı bölgede Mesih'e inanan İbranilerin yaşadığı Kochaba köyü vardır (Skarsaune, 2007, s. 447).” Kochaba'nın yeri ile ilgili net bir bilgi bulunmama ile birlikte Nasıra civarında veya Suriye'de Şam'ın kuzeyinde bulunduğu ifade edilebilir (Luomanen, 2012, s. 29-30). Eusebius, Kochaba'da yaşayan Ebionitlerin (Yahudi-Hıristiyanların) hangi grubu olduğunu belirtmemektedir. Origen'in bazen Ebionitlerden bahsederken “Ebionit” ismini “Yahudi-Hıristiyanlığı” yerine kullandığı gibi aynı durum Eusebius'un Kochaba'da yaşadığını haber verdiği Ebionitler için de geçerli olabilir. Çünkü, kendisinden sonra yaşayan Epiphanius, Kochaba'da “Ebion” adlı birinin ve Nazarenlerin varlığından söz etmektedir. Buradan hareketle bu bölgede Epiphanius'un aktardığı gibi hem Nazarenlerin hem de Ebionitlerin yaşadığı neticesine varmak yerine Epiphanius'la Eusebius'un aynı gruptan bahsettiği sonucuna ulaşmak daha doğru olabilir (Skarsaune, 2007, s. 447).

Eusebius, yaptığı tercümelelerinden hareketle sapkın bir Ebionit olarak tanımladığı Symmachus ile ilgili de şunları aktarmaktadır:

“Symmachus ile ilgili konular aşağıdaki gibidir. Symmachus’un bir Ebionit olduğu söylenir. Bu Mesih’e inandıklarını söyleyen sözde Yahudilerin sapkınlığıydı ve Symmachus da onlardan biriydi. Onunla ilgili şeyler şöyledir (Klijn and Reinink, 1973, s. 139)”: “Dinle ey Davut’un torunları!” dedi. İnsanların sabrını taşırmamız yetmezmiş gibi şimdi de Tanrımın sabrını mı taşıyorsunuz? Bundan ötürü Rab’bin kendisi size bir işaret verecek: İşte kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel (Tanrı) koyacak (Yeşaya 7:14).”

Eusebius’un, Symmachus’un Ebionitlerle ilişkisi ile ilgili yalnızca yukarıdaki pasajı olsaydı onun Yeşaya (7:14)’ten ortaya koyduğu ifade edilebilirdi. Ancak Eusebius’un Symmachus ile ilgili şu bölümü daha dikkat çekicidir (Skarsaune, 2007, s. 448):

“Bu tercümanlara gelince, Symmachus’un bir Ebionit olduğunu bilmek gerekir. Ancak Ebionitlerin sapkınlığı, Mesih’in Yusuf ve Meryem’in oğlu olduğunu söyleyen, onu yalnızca bir insan olarak gören ve bu zaten geçmişten de bildiğimiz gibi, Yahudi bir şekilde şeriatı yerine getirmekte ısrar edenlerden oluşur. Symmachus’un incelemeleri, Matta İncili’ne saldırarak bu sapkınlığı desteklediği görülüyor... (Klijn and Reinink, 1973, s. 147).”

Skarsaune Eusebius’un Symmachus ile ilgili pasajlarından iki ihtimal üzerinde durmaktadır. Birincisi Symmachus, *Yeni Ahit* bölümlerine polemik niteliğinde yorum yaptığı gibi *Matta İncili* ile ilgili de yorum kaleme aldığı söylenebilir. *Yeni Ahit* bölümleriyle ilgili Symmachus’un bu denli incelemeler yapması onun İsa’ya inanan bir Ebionit olduğunu göstermektedir. İkincisi ise, Symmachus, *Eski Ahit* üzerine incelemeler yapan ve yaptığı tercümeyle savunan bir mütercimdir. Nitekim Yeşaya (7:14)’te açıklanan husus, Matta (1:23)’te de desteklenmektedir: “İşte kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel koyacaklar. İmmanuel Tanrı bizimle demektir.” Dolayısıyla buradan Symmachus’un bir Ebionit olduğu sonucuna ulaşamaz (Skarsaune, 2007, s. 448).

Eusebius’un ve Origen’in Elkasaitlerle ilgili verdikleri bilgileri birbirini destekler niteliktedir (Broadhead, 2010, s. 215). Eusebius, Elkasaitlerin sapkınlığının ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra yok olduğunu, *Eski Ahit* ve *Yeni Ahit*’in belirli kısımlarını kullandıklarını, havarilerin hiç birini kabul etmediklerini, Mesih’in kalpten inkar edilmediği takdirde dil ile inkar etmenin herhangi bir sakıncasının olmadığını, kendilerine ait cennetten geldiğini kabul ettikleri bir kitaba sahip olduklarını açıklamaktadır (Klijn and Reinink, 1973, s. 147).

4. 1. 1. 8. Epiphanius (310-403)

Epiphanius 4. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı *Panarion* adlı eserinde selefleri olan kilise babalarının Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili aktardıklarına ulaştığından Yahudi-Hıristiyan grupları ayrıntılı bir şekilde tanıtmaktadır. Luomanen, Irenaeus'un Ebionitlerle ilgili aktardıklarına kendisinden sonra gelen kilise babalarının güvendiğini ve ona eklemeler yaptıklarını belirtmektedir (Luomanen, 2012, s. 17). Epiphanius'un da Ebionitlerle ilgili bilgileri aktarırken en başta Irenaeus, Eusebius gibi isimleri takip etmenin yanı sıra pek çok kaynaktan faydalandığı görülmektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 37).

Epiphanius'un, *Panarion* adlı eserinde sapkın gördüğü diğer bir grup Nazarenlerdir. Epiphanius'tan önce yaşayan kilise babaları Nazarenlerle ilgili bilgileri aktarmış olsalar da onlarla ilgili herhangi bir isimlendirmede bulunmamışlardır (Luomanen, 2019, s. 1-2). Klijn ve Reinink'e (1973, s. 52) göre Nazarenlerle ilgili gerçek anlamda bilgi sahibi olan kilise babaları Epiphanius ve Jerome'dur. Onlar da Nazarenlerle ilgili ilk elden eserlere ulaşamamışlardır. Epiphanius ve Jerome'un bu grupla ilgili aktardıkları, Nazarenlerin kullandıkları İncil'e ve Yeşaya peygamber ile ilgili tefsire dayanmaktadır. Epiphanius, Nazarenlerin İbranice yazılan orijinal *Matta İncili*'ni muhafaza etiklerini açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 130).

Epiphanius'un eserinde bahsettiği Yahudi-Hıristiyan grupların üçüncüsü ise, 2. yüzyılın başlarında İmparator Trajan döneminde Mezopotamya ve çevresinde yaşayan Elkasaitlerdir. Seleflerine göre bilhassa Ebionitler ve Nazarenlerle ilgili detaylı bilgiler veren Epiphanius'un Ebionitler ve Nazarenler hakkında aktardıklarını alt başlıklar halinde ele almanın daha uygun olacağına karar verdik. Şimdi Epiphanius'un *Panarion* adlı eserinde detaylıca yer verdiği Ebionitleri yakından tanıyalım.

1. Ebionitler

Epiphanius'a göre "sinagog" diye isimlendirdikleri ibadet yerlerinde saygı duyulan ihtiyarları ve dini önderleri bulunan Ebionitler (Epiphanius, 2009, s. 145), sözde Clement'in yazdığı (içeriğini değiştirmelerine rağmen) *Petrus'un Seyahatleri* adında bazı kitapları kullanmaktadır. O, bu seyahatleri Clement'in uydurması olarak yorumlamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 143). Epiphanius, Ebionitlerin *Matta İncili*'ni kabul ettiklerini ve İbranice yazılı bir *İbraniler İncili*'ne sahip olduklarını

belirtmektedir. Ona göre Ebionitler, *Matta İncili*'nden bazı bölümlerin değiştirilmesiyle veya çıkarılmasıyla oluşan İncil'e bu ismi vermişlerdir (Epiphanius, 2009, s. 141). Epiphanius, Ebionitlere ait gördüğü bu İncil'in yanı sıra *Periodoi Petrou* (Petrus'un Seyahatleri) ve *Anabathmoi Jakobou* (Yakup'un Yükselişleri) eserlerini de Yahudi-Hıristiyan literatürü olarak görmüştür. Fakat bu kitapların içeriği Ebionitlerle ilgili bilinenlerden çok başkadır. Epiphanius'un Elkasaitlerle ilgili literatürle Ebionitlerin inançları arasındaki benzerlik, onun Elkasai'nin Ebionit anlayışını etkilediğini düşünmesi Ebionitleri tanımlamasında önemli rol oynamıştır (Klijn and Reinink, 1973, s. 37).

a. Ebionitlerin Kökeni

Ebionitlerin inanç ve uygulamaları İsa'nın dininden önce resmi Yahudiliğin karşısında heterodoks bir Yahudi mezhebi olarak tanınan ve küçük gruplar halinde yaşayan Essenilerle büyük benzerlik göstermektedir. J. Danielou, Epiphanius'un eserinde bilgi verdiği Ebionitlerin kendilerine mahsus boy abdestine benzer bir ritüelleri ve diğer bazı inanç ve uygulamalarının Essenilerle benzerliğine dikkat çekmektedir (Cook, 2013, s. 17). Epiphanius ise Ebionitlerin tarihini daha sonraki dönemlere dayandırmaktadır. O, Ebionitleri Kudüs'ün yıkılışından sonra Pella'ya göç eden, İsa Mesih'e iman edenlerin arasında ortaya çıkan sapkın bir anlayış olarak kabul etmektedir (Epiphanius, 2009, s. 143). F.C. Baur'a göre Epiphanius'un Ebionitlerin başlangıcının Kudüs'ün yıkılışından sonra Pella'da gerçekleştiğini iddia etmesi, onları Hıristiyanlığın ilk ve asıl takipçileri olarak görmemesiyle alakalıdır. Halbuki Ebionitler, sonradan bir grup olarak ortaya çıkmamışlardır. Onlar her ne kadar kendilerine göre katı kuralları olan bir grup olarak karşımıza çıksa da Ebionitlerin, İsa'nın ilk cemaati ile bağlarının olduğu aşıkardır. Hatta ilk Yahudi-Hıristiyanların aynı zamanda ilk Ebionitler olduğu ifade edilebilir (Baur, 1878, s. 182).

Epiphanius, Ebion'u bir canavara benzeterak Nazarenlerin içinden çıktığını ancak onlardan çok farklı şeyler vaaz ettiğini belirtmektedir (Epiphanius, 2009, s. 131). Yani o, sapkın gördüğü Nazarenleri, Ebionitlerin ataları olarak tanımlamıştır (Luomanen, 2019, s. 1). Baur (1878, s. 182), Ebionitler ile Nazarenler arasındaki böyle bir bağı reddederek Pavlus'a karşı kinleri ve onun Mektuplarını reddetmeleri gibi sebeplerden dolayı Ebionitlerin, kendilerine göre ortodoks Hıristiyanlığa karşı daha

ılımlı olan Nazarenlerden ayrıldığını iddia etmektedir. Bundan dolayı da F. C. Baur'a göre Epiphanius'un verdiği bilginin tarihsel gerçekliği yoktur. F. C. Baur, Ebionitleri Kudüs'te İsa'ya ilk iman edenlerin takipçileri olarak kabul etmiş, Nazarenleri de onların ortodoks anlayışa sahip takipçileri olduğunu savunmuştur (Luomanen, 2019, s. 1). O, ortodoks Hıristiyanların sapkın ilan ettiği gibi Ebionitleri sapkın görmemekte olup, onları Kudüs'te yaşayan ilk Yahudi-Hıristiyan cemaatinin mensupları olduğunu savunmaktadır (Duygu, 2022, s. 126). F.C. Baur, Ebionitlerin Galatya, Korint ve Philippi'de Pavlus karşıtı Petrus taraftarları içinden çıktığını iddia etmiştir. Adolf von Harnack, Epiphanius'un yazılarındaki Ebionitlerle diğer kilise babalarının aktardığı Ebionitleri birbirinden farklı kabul etmiştir. A.F.C. Klijn ve G.J. Reinink'in Ebionitlerle ilgili metinleri değerlendirmesinde Irenaeus ve Origen'in onları tanıma imkanları bulunsa da Epiphanius ve Jerome'un Ebionitleri yakından tanıma ihtimali olmadığını savunmuşlardır (Taylor, 1990, s. 321).

b. Ebion

İlk dönem kilise babalarından Tertullian ve Epiphanius, Ebionitlerin kurucusu olarak kabul edilen "Ebion" adında birinden bahsetmiştir. Epiphanius, Ebion'u Kudüs'ten Pella'ya göçün akabinde mezhebin kurucusu olarak tanımlamıştır (Amersfoort, 2008, s. 90). "Ebion" adında bir kişinin gerçekte yaşayıp yaşamadığı hususunda din bilginleri ortak bir kanaate sahip değildir. Bazısı bu isimde sapkın birinin olduğunu iddia etmiş, bazısı da gerçekte bu isimde birinin yaşamadığını savunmuştur (Pritz, 1988, s. 37-38; Jocz, 2019, s. 167; Özşahin, 1994, s. 20). Broadhead'a (2010, s. 189) göre bu isimde birinin yaşadığı ile ilgili herhangi bir delil yoktur. Ebionitler sapkın olarak ilan edildiğinden bu sapkınlığı bir kurucuya bağlama eğilimi vardır. Muhtemelen bu isimde biri yoktur. Pritz'e göre "Elkasai" adında olduğu gibi "Ebion" adında biri gerçekte hiç yaşamamıştır (Pritz, 1988, s. 37-38).

Epiphanius'un Ebion'dan ağır hakaretler ederek bahsettiği görülmektedir. "...Ebion ise tersine korkunç, ölümcül, iğrenç, çirkin ve her türlü doktrini benimsiyordu (Epiphanius, 2009, s. 131)." O, Ebion'un Samiriyeli biri olduğunu, ancak bunu kendisinin reddettiğini belirtmektedir. Epiphanius'a göre Yahudi biri olan Ebion, İsa'nın sıradan bir insan gibi dünyaya geldiğini savunmaktadır. O, Ebion'un diğer sapkınlardan farklı olarak şabat, sünnet gibi Yahudi geleneklerine bağlı

olduklarını hatta Samiriyelilerin dini törenlerini yerine getirdiklerini açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 131-132).

Epiphanius, Ebionitleri anlayışlarından dolayı “fakir” olduğunu bu nedenle “Ebion” olarak isimlendirildiklerini dile getirmektedir (Epiphanius, 2009, s. 144). Ebionitlerin kendileriyle ilgili elbette böyle bir düşünceleri yoktur. Muhtemelen “Ebion” olarak adlandırılmaları gruplarının en başlangıcına kadar dayanmaktadır (Ehrman, 2003, s. 100). İbranice’de “fakir-yoksul” manasına gelen “ebion” terimi düşmanları tarafından Ebionitleri hor görmek için kullanılan bir ifade olsa da Ebionitler, “ebionitliği” (fakirliği), İsa’nın vaazında bildirdiği “ruhta fakir olan kişiler” manasında kullanılmaktadır (Günay ve Küçük, 1993, s. 285; Cook, 2013, s. 17; Schoeps, 2019, s. 17). E. Renan’ın ifade ettiği üzere, Hıristiyanlık ilk ortaya çıktığında “bir fakirlik hareketi” olarak adlandırılmaktadır (Challaye, 2007, s. 190). *Elçilerin İşleri*’ne (4:32-36) göre, İsa’ya iman edenlerin sahip olduklarının ortak mülk olarak kabul edilmesi esastır. Buradaki yoksulluk bütün inananların hiçbir mala mülke sahip olmaması değildir. K. Akers, yoksulluktan kastedilenin giyimde yemede içmede hayatın her anında sade bir yaşam olduğunu belirtmektedir (Cook, 2013, s. 19). *Pseudo Clementines* literatüründe de Petrus’un, Clement’e “...benimle yaşıyorsun ama benim hayatımı bilmiyorsun. Ben sadece ekmekle, zeytinle ve nadiren şifalı otlarla ve benim elbisem gördüğünüz gibi palyumlu bir tunik. Ve bunlara sahip olduğum için başka bir şeye ihtiyacım yok” sözlerinde de bu sade yaşama vurgu yapıldığı görülmektedir (Schaff, 2009d, s. 443).

c. Mesih/İsa

“... Halk vaftiz edildikten sonra İsa’da geldi ve Yahya tarafından vaftiz edildi. O, sudan çıkarken gökler açıldı ve güvercin biçimindeki Kutsal Ruh’u gördü. Ve gökten bir ses geldi ve şöyle dedi: Sen benim sevgili Oğlumsun, senden razı oldum ve yine bugün seni doğurdum. Ve hemen o yerde büyük bir ışık parladı. Bunu gören Yahya “Ya Rab sen kimsin?” dedi. Ve yere kapandı “Rica ederim beni vaftiz et” dedi. Ancak, “Bırakın, çünkü böyle yapılı, her şey yerine gelir” demesini yasakladı (Epiphanius, 2009, s. 142).”

Epiphanius’a göre, Ebionitlerin İncillerinden aktardığı yukarıdaki bölümde güvercin şeklindeki Kutsal Ruh’un İsa Mesih’in içine yerleşmesinin ifade edilmesi, İsa’nın bir insan olduğunu ispat etmek içindir (Epiphanius, 2009, s. 142). Ebionitlere göre İsa, Yusuf ve Meryem’den dünyaya gelen bir insan olmakla birlikte, Kutsal

Ruh'un kendisine inmesiyle Tanrı ona peygamberlik görevini vermiştir (Maccoby, 1998, s. 176).

Epiphanius, bakire Meryem'in babasız İsa'yı dünyaya getirirken hiçbir doğum sancısı çekmediğini, bu mucizevi doğumdan sonra İsa'nın bir beşer olarak görenlerin kendisini hayrete düşürdüğünü böyle bir anlayışın kabul edilemeyeceğini bu yüzden de İsa'nın Tanrısal bir varlık (Tanrı'nın Oğlu) olduğunu açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 147-148). Epiphanius'a göre İsa babasız olup Bakire Meryem'den doğmuştur. Ancak "o sadece bir insan değil Tanrı'nın kendisidir. Onun Mesihliği 30 yaşından itibaren veya vaftizden sonra değildir, o bir bakireden, Tanrı'dan ve insandan Mesih olarak doğar (Epiphanius, 2009, s. 157)." Epiphanius, İsa'nın babasız ve onun Kutsal Ruh aracılığıyla bir Oğul olarak dünyaya gelişine Eski Ahit'ten deliller sunmaktadır (Epiphanius, 2009, s. 161). Epiphanius'un İsa'nın "Tanrı'nın Oğlu" olarak görülmesi ile ilgili görüşleri aynı zamanda ortodoks Hıristiyanlığının da görüşleridir (Ehrman, 2003, s. 100-101).

Epiphanius'a göre, Ebionitler de İsa'yı "Tanrı'nın Oğlu" olarak adlandırmaktadır. Ancak bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, İsa'nın ahlaki olgunlukta mükemmelliğe ulaşmasından/yücelmesinden dolayıdır (Epiphanius, 2009, s. 146). Bu "Oğul"luğun ortodoks Hıristiyanlar da olduğu gibi "tanrısal" bir manası yoktur. Zira Ebionitler, teslis inancı da dahil olmak üzere Hıristiyanlığın neredeyse tüm inanç esaslarını yok sayan monoteist bir Tanrı inancına sahiptir ve kendilerini İsa'nın havarilerinin inançlarını temsil ettiğini savunurlar. Onlar, İsa'yı tanrılaştırma yöneliminden tamamen uzak bir tavır içindedirler (Duygu, 2017, s. 215; Cook, 2013, s. 18).

Ehrman'a (2003, s. 100-101) göre Epiphanius, her ne kadar Hıristiyanların İsa'nın ilahi tabiata sahip olduğunu iddia etmekte ve bunu ispat etmek için gayret etse de İsa'nın bir bakireden dünyaya gelişini açıklayan (Hıristiyanların Kanonik İncil olarak benimsediği) *Matta ve Luka İncilleri*'nde İsa'nın doğumdan önceki varlığıyla ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Ehrman, diğer İncillerin *Yeni Ahit*'e eklenmesiyle beraber İsa'nın geçmişte Tanrı ile bir olduğunun ve bedenleştiğinin kabul edildiğine işaret etmektedir. Maccoby ise Ebionitlerin, İsa'ya biçtikleri peygamberlik rolüne *Yeni Ahit*'ten delillerin olduğuna dikkat çekmektedir. İsa, en başta kendisini Mesih'in geleceğini bildiren bir peygamber olarak kabul etmekte olup, bir müddet sonra kendisinin Mesih olduğunu ifade etmektedir. Yani Ebionitlere göre

İsa, sonradan peygamberlik ve Mesih görevlerini birleştirmiştir. O aynı zamanda Tevrat'ın emirlerine sadık kalmış bir Yahudidir. Ancak Pavlus, Tevrat'ın geçerliliğinin kalktığını ifade ederek İsa'nın mesajının aslını değiştirmiştir (Maccoby, 1998, s. 176).

ç. Ebionitlerin Yaşadıkları Yerler

Epiphanius'a göre Ebion, Asya ve Roma'da vaazlar vermiştir. Bu sapkın anlayışın mensupları Kıbrıs'ta Adrai'nin yakınlarındaki, Nabataea ve Baniyas'ta bilhassa Moabitis ve Kochaba gibi yerlerde ikamet etmektedirler (Epiphanius, 2009, s. 145). Epiphanius, havari Yuhanna ile Efes'teki hamamda bir araya gelenin "Cerinthus" yerine "Ebion"un olduğunu belirtmesinin (Epiphanius, 2009, s. 151-152) Efes bölgesinde Ebionitlerin yaşadığını düşünmesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Klijn and Reinink, 1973, s. 29). Schoeps'a (2019, s. 36) göre muhtemelen Ebionitler, Şam'dan Lut Gölü'nün güney uç kısımlarına doğru kuzey-güney yönündeki Suriye-Arap hudut bölgesi boyunca ikamet etmiş olmalıdırlar. Epiphanius'un Nazarenler için de Pella ve çevresinde ikamet ettiklerini göz önünde bulundurursak bu iki grup aynı tarihlerde ortak yerleşim yerlerinde hayatlarını sürdürmüş olmalıdır.

d. Sünnet

Epiphanius'a göre Ebionitler, sünnet olmayı Musa şeriatına uyanların bir alemeti olarak görmekte olup bununla iftihar etmektedirler. Ona göre Ebionitler de Cerinthus gibi sünnet konusunda Mesih'i örnek göstermektedir. Epiphanius, "Öğrencinin efendisi gibi olması yeterlidir. Mesih sünnet edildi" şeklinde sünnetin yerine getirilmesi gerektiğine inanan Ebionitleri sahtekar olarak nitelendirmektedir. O, İsa'nın doğumunun 8. gününde sünnet edildiği kabul edilse bile bebek olduğu için bunda İsa'nın iradesinin olmadığını, kendisini sünnet edenlerin (ne yaptığının bilincinde olmayan) ebeveynleri olduğunu açıklamaktadır. Buna rağmen Epiphanius, İsa'nın sünnet edildiğini kabul etmektedir. Çünkü İsa'nın şeriatı bütünüyle en mükemmel şekilde yerine getirmesi için sünnet de gereklidir. Ancak İsa ile birlikte sünnet artık son bulmuştur. Epiphanius'a göre şayet İsa, sünnetli olmasaydı Yahudiler "Sünnetsiz bir Mesih'i kabul edemeyiz" derlerdi (Epiphanius, 2009, s. 154 -156).

e. Pavlus

Epiphanius, Pavlus'u sahtekarlıkla suçlayan Ebionitlerin, Pavlus'un "Ben Tarsusluyum, hiçbir şehrin vatandaşı değilim" sözünden hareketle onun Rum veya Yunanlı bir anne-babadan dünyaya geldiğini, Pavlus'un Kudüs'e giderek bir zaman sonra baş kahinin kızıyla evlenmek istediği için mühtedi olduğunu ve bundan dolayı sünnet edildiğini iddia ettiklerini açıklamaktadır. O, Ebionitlerin sünnet olduğu halde bu evliliğin gerçekleşmemesine öfkelenen Pavlus'un, şeriat ve sünnet aleyhinde yazılar yazmaya koyulduğunu savunduklarını belirtmektedir (Epiphanius, 2009, s. 144). Maccoby'nin Pavlus hakkında yaptığı araştırmalar neticesinde ulaştığı sonucun Ebionitlerin Pavlus'la ilgili görüşlerini desteklediği ifade edilebilir. Pavlus'un kendisini Ferisilerden bilge biri olarak tanıtmamasının gerçeği yansıtmadığını dile getiren Maccoby, onun öğretilerinin Yahudilikle putperestlik arasında bir sentez anlayış olarak yorumlanabileceği düşüncesine dair delillerin bulunduğunu belirtmektedir. O ayrıca İsa'nın mesajıyla Pavlus'un öğretilerinin arasındaki çelişkiye dikkat çekerek *Elçilerin İşleri*'nin yazarının büyük bir çabayla Pavlus'un ve İsa'nın havarilerinin bir olduğunu yansıtmaya gayretlerinin yersiz olduğunu yine *Elçilerin İşleri*'nde ve *Pavlus'un Mektupları*'nda buna birçok delillerin bulunduğunu öne sürmektedir (Maccoby, 1998, s. 172).

f. Taharet

Epiphanius'a göre Ebionitler, Petrus'un her gün vaftiz edildiğini belirterek ona iftirada bulunmaktadır. O, Ebionitlerin günlük vaftizlerinin dışında başka bir vaftizlerinin de olduğunu haber vermektedir (Epiphanius, 2009, s. 143). Bu vaftizin boy abdestine benzer bir temizlenme olduğu ifade edilebilir (Epiphanius, 2009, s. 149). Epiphanius, Ebionitlerin bu temizliği Yahudi olmayan birine dokundukları zaman da uyguladıklarını açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 131-132).

g. Kurban

Epiphanius, Ebionitlerin etten ve etli yiyeceklerden kaçındıklarını belirtmekte (Epiphanius, 2009, s. 143) ve kurban anlayışları ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermektedir: "Sözde İncillerinin dediği gibi "Ben kurbanları ortadan kaldırmaya geldim ve kurbandan vazgeçmezseniz gazap sizden dinmeyecek." Hem bunlar hem de

bu türden bazı şeyler, aralarında yaygın olan hileli icatlarıdır (Epiphanius, 2009, s. 144).” Buna göre Ebionitlerin İsa’sı kurban ibadetini sonlandırmak için gelmiştir ve insanlar bu ibadeti devam ettirdikleri sürece Tanrı’nın gazabı sürecektir. Bundan dolayı da Ebionitlere göre, kurban ibadetinin yerini su ile yaptıkları vaftiz almış olup Mesih İsa’nın adıyla vaftiz edilenler herkesi etkileyecek olan kıyamet gününde herhangi bir zarar görmeyeceklerdir (Schaff, 2009d, s. 175). Epiphanius, Ebionitlerin bunun gibi anlayışlarını kendilerinin uydurmasından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. O, ayrıca Ebionitleri murdar hayvanlarının etlerinin yenilmesi hususunda da eleştirmektedir (Epiphanius, 2009, s. 150).

ğ. Şeriat

Epiphanius, Ebionitlerin sünnet, şabat ve diğer Musa şeriatının emirlerine riayet etmede titizlikle uymakta olduklarını (Epiphanius, 2009, s. 132) ancak şeriatın bazı emirlerini de reddettiklerini açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 146). O, Ebionitlerin Tevrat’ı tamamıyla kabul etmediğine kurban ile ilgili bölümü örnek olarak göstermektedir. Epiphanius’a göre Ebionitler, kurbanla ilgili bölümleri reddetmiş ve İncil geldiği için şeriatla olanların bazısını önemsiz görmüşlerdir (Epiphanius, 2009, s. 146). Buradan hareketle Ebionitlerin Yahudilerden farklı olarak şeriatı uygulamada kendilerine mahsus bir anlayışa sahip oldukları ifade edilebilir. Buna göre İsa’nın, kurban meselesinde olduğu gibi bazı konularda yeni hükümler getirdiğini söyleyebiliriz. Ebionitlerin İsa’sı, Musa şeriatının onarıcısıdır. O, şeriatın içine vahiy dışında girenlerden arındırma arzusunda olmuş ve yaşamında da Musa şeriatına uygun davranmıştır (Harman, 2013, s. 186; Cook, 2013, s. 19).

h. Peygamberlik

Epiphanius’a göre Ebionitler, İbrahim’i İshak’ı ve Yakup’u, Harun’u ve Yeşu’yu Musa’nın halefi olarak kabul etmekte olup, bunların dışında Yahudilerin benimsediği diğer peygamberlerin peygamberliklerini reddetmektedirler. Epiphanius, Ebionitlerin ahlakının mükemmelliğinden dolayı Tanrı’nın Oğlu olarak gördükleri İsa’yı beşer bir peygamber olarak kabul etmekte olduklarını açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 146). Musa şeriatına karşı olmasından dolayı Pavlus’un karşısında yer alan Ebionitlere göre İsa, hiçbir şekilde ilahi tabiata sahip değildir

(Couliano, 1997, s. 138; Cook, 2013, s. 18). Ebionitler, İsa'nın ve Musa'nın şeriatı tebliğ ettiğini, İsa'nın Musa şeriatının tamamlayıcısı olduğunu, Musa'nın Yahudilerin, İsa'nın ise putperestlerin tebliğ edicisi olduğunu benimsemektedirler. Onlara göre İsa'ya inanmak, Tanrı'ya inanmak ve Musa şeriatına inanmak demektir (Schoeps, 2019, s. 75).

2. Nazarenler

Epiphanius'un Nazarenlerle ilgili aktardığı bilgilerle Origen, Hippolytus ve bazı erken dönem kilise babalarının Ebionitlerle ilgili verdiği bilgiler aynıdır (Pines, 1966, s. 11). Bu durum Nazarenlerle ilgili iki ihtimali ortaya çıkarmaktadır. İlki, Nazarenlerle Ebionitlerin inanç ve uygulamaları yönüyle birbirine çok yakın olduğudur ki bu muhtemeldir. İkincisi ise, erken dönem kilise babalarının Nazarenler ve Ebionitler ile ilgili verdikleri bilgilerde bir karışıklık oluşmuştur. İkinci ihtimalin de doğruluğu mümkündür. Özellikle Eusebius'un söz konusu gruplarla ilgili aktardıklarında bir bilgi karmaşası olduğuna daha önce ayrıntılı bir şekilde yer vermiştik.

a. Nazarenlerin Kökeni

Epiphanius'a göre İsa Mesih, iman edenlere yakın zamanda bir kuşatmaya maruz kalacaklarını bildirdiği için Nazarenler, Kudüs'ü terk edip Pella'ya göç etmiştir. O, Nazarenlerin sapkınlıklarının burada başladığını belirtir (Epiphanius, 2009, s. 129). Epiphanius'un haber verdiği Nazarenlerin ilk İsa cemaatinden olduğu ve sonradan ayrıldığı bilgisinin doğruluğu şüphelidir. Muhtemelen herhangi bir delili yoktur. Çünkü Epiphanius, Nazarenlerin Cerinthus'tan önce veya sonra ya da aynı dönemde yaşadığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadığını kendisi açıklamaktadır. Ayrıca o, Kudüs'ten Pella'ya gerçekleşen göçe kadar Nazarenlerin var olmadığını dile getirmektedir. Epiphanius'un, Nazarenlerin kökenleri ile ilgili bu noktada çelişkiye düştüğü görülmektedir. O, bir taraftan Nazarenlerin MS 70'ten önce Kudüs'te yaşadıklarını ifade ederken, diğer taraftan onları Kudüs'ün işgalinden önce şehirden kaçan İsa cemaati ile ilişkilendirmektedir. Epiphanius'un Nazarenlerle ilgili aktardığı bu çelişkili bilgilerden bu grupla ilgili kişisel bilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu

nedenle de onun Nazarenlerle ilgili aktardıkları ciddi bir analize tabi tutulmalıdır (Kinzig, 2007, s. 180).

Epiphanius, Nazarenlerin kökenlerini/sapkınlıklarını MS 70'ten sonra Pella'da gerçekleştiğini iddia etse de bazı araştırmacılar Nazarenlerin kökenlerini İsa'nın doğumundan öncesine dayandırmaktadır. Gündüz'e göre, İsa'nın ve onun takipçilerinin birlikte yaşadığı Yahudiler tarafından "Nazarenler" diye isimlendirilmesi ile varlığı İsa öncesi zamana dayanan "Nasuraizm" ekolünün bağlantılı olduğu aşikardır. Nasuraizm, Filistin-Ürdün civarında merkezi konumda bulunan resmi Yahudiliğe karşı oluşan bir gruptur. İsa'nın dininde de resmi Yahudiliğe karşı bir duruş ve Yahudiliği ıslah etme isteği vardır. Bundan dolayı İsa'nın diniyle İsa öncesi zamandaki Nasuraizm arasında benzerlik söz konusudur. Nitekim Yahudiler de İsa'nın dinini Yahudilik içinde aşırı bir ekol olarak yorumlamış ve varlığı İsa öncesine dayanan Nasuraizm ekolünün bir kolu olarak görmüşlerdir (Gündüz, 2018, s. 196).

b. Nazarenler / Nasıralılar/ Nasraniler Terimi

Epiphanius'a göre Nazarenler, tüm Hıristiyanların "Nasıralılar" olarak adlandırıldığı bir dönemde kendilerini aynı isimle tanımlamışlardır. O, "Nazarenler" ismini "Nasıralı" ifadesine dayandırmaktadır. Epiphanius'a göre bu isim, kendilerine Yahudiler tarafından verilmiş olsa da Nazarenler, İsa Mesih'e inanmalarından dolayı bu isimlendirmeye itiraz etmemişlerdir (Epiphanius, 2009, s. 123-128). *Elçilerin İşleri*'nde (2:22; 4:10; 26:9) İsa, "Nasıralı İsa" olarak adlandırılmaktadır. İsa ve onun takipçileri "Nasıralılar" diye bilinmekte olup, Yeni Ahit'te İsa "Nazarenos" olarak isimlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar, "Nazaren" isminin İsa'nın yaşadığı "Nasıra" (Nazarath) kasabasından geldiğini belirtmektedir (Luomanen, 2011, s. 1; Gündüz, 2018, s. 193). Bazıları da bu ismin Nasıra ile ilgisinin olmadığını beyan etmektedir. Bu düşüncedeki araştırmacıların bir kısmı, "Nazaren" isminin İbranice "nızr" (adamak) veya "nazır" (Tanrı'ya kendisini adayan) kelimeleriyle ilişkili olduğunu açıklarken; bir kısmı da "neşer" (dal) veya "nasar" (koruyucu) kelimeleriyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Gündüz, 2018, s. 193; Schoeps, 2019, s. 17). *Elçilerin İşleri*'nde (24:5) ise Pavlus'un, Nazarenlerin önderlerinden biri olduğu ifade edilmektedir. *Pavlus'un Mektupları*'nı dikkate alırsak, Pavlus'tan "Nazarenlerin önderi" diye bahsedilmesini anlamlandırmamız zordur. Ancak *Elçilerin İşleri*'ne göre Pavlus'un Musa şeriatına

uyan bir Ferisi Yahudi olarak tanıtılmasını göz önüne alırsak, bu durumun daha anlaşılabilir olduğu ifade edilebilir (De Boer, 1998, s. 245).

Broadhead (2010, s. 163) ve Luomanen'e (2011, s. 1) göre, Yeni Ahit'in kaleme alındığı dönemde İsa cemaati için kullanılan bir isim yoktur. Buna rağmen, "Nazarenler" veya "Nasıralılar" denilince akla İsa'nın ilk cemaati gelmektedir. İsa'nın ölümünden sonra Kudüs'teki ilk takipçileri baskılara dayanamayarak Ürdün'deki Pella'ya göç etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda da ilk Hıristiyanlar farklı gruplar şeklinde karşımıza çıksa da ilk başlarda Yahudi-Hıristiyanlar, "Nasıralılar" diye ifade edilmiştir. "Nasıralılar" (Nazarenler) kavramı 2. asra dek kullanılmıştır. 3. ve 4. asırlarda ise bu kavramın yerini pek çok Yahudi-Hıristiyan grubu almıştır. Ancak "Nasıralılar/Nasraniler" ifadesinin 7. asırda Kur'an'ı Kerim'de bahsedildiği görülmektedir (Baykent, 2017, s. 247-248). Maccoby'e göre, bu isimde 3. ve 4. yüzyıllarda bir grubun olması, Kudüs'teki ilk İsa cemaatinin takipçileri ile arasındaki ilişkinin devamlılığına işaret etmektedir. Ona göre Yahudi-Hıristiyanların adı en başta "Nasıralılar" idi. Ancak daha sonra onları hor gören, aşağılayan bir ifade olarak "Ebionitler" adı verildi. Fakat onlar, bu ismi büyük bir onurla benimsemişlerdir (Maccoby, 1998, s. 175).

c. Şeriat

Nazarenler, Yahudiydiler, Kanun'a bağlıydılar ve sünnetliyidiler (Epiphanius, 2009, s. 126).

"Bu tarikat için de bu kısa tartışmam yeterli olacaktır. Kendi türünden insanlar hemen çürütülebilir ve saptanması kolaydır ve sapkın Hıristiyanlar olmaktan ziyade onlar, Yahudi'den başka bir şey değildirler. (Epiphanius, 2009, s. 130)."

Yahudilerden ve Hıristiyanlardan yalnızca aşağıdaki yönlerden farklıdır. Mesih'e olan inançları nedeniyle Yahudilerle aynı fikirde değiller; ama Hıristiyanlarla da uyum içerisinde değiller, çünkü onlar sünnet, şabat ve diğer konularda şeriata sınıksız bağlıdır. (Epiphanius, 2009, s. 128-129).

Onların Mesih'e inanmaları dışında Yahudilerden farkları yoktur ve şeriatın gereklerini bütünüyle yerine getirirler (Epiphanius, 2009, s. 128)."

Görüldüğü üzere Nazarenler sünnet, şabat ve diğer hususlarda Musa şeriatına tabi olmakta ve bunu yaparken de titizlikle hareket etmektedirler. Epiphanius'a göre Nazarenlerin şeriatı uygulama hususunda Yahudilerden farkları yoktur. Epiphanius, Nazarenleri Yahudilerden ayıran özelliğin İsa Mesih'e olan inançları olduğunu

açıklamaktadır. O, Nazarenlerin şeriata bağlılıklarından dolayı da Hıristiyanlardan ayrılmakta olduklarını dile getirmektedir.

Epiphanius, eserinde Nazarenlerin kutsal kitap anlayışları hakkında şu ifadeler yer vermektedir: “Onlar, Yahudiler gibi sadece Eski Ahit’i değil, Yeni Ahit’i de kullanırlar. Çünkü onlar şeriati, peygamberleri, Yahudilerin ve kendilerinin Yazılar dedikleri kitapları inkar etmezler (Epiphanius, 2009, s. 128).” Buna göre Nazarenler hem Eski Ahit’i ve hem de Yeni Ahit’i benimsemektedirler.

ç. İsa/Mesih

Epiphanius eserinde Nazarenlerin İsa Mesih hakkındaki görüşleri ile ilgili olarak şu ifadeler yer vermektedir:

Mesih’e gelince onların da Cerinthus’un kötülüğüne aldanıp onu sadece bir insan olarak mı gördüklerini, yoksa gerçekte onun Kutsal Ruh tarafından Meryem’den doğduğunu mu onayladıklarını söyleyemem (Epiphanius, 2009, s. 128-129).

Onlar (Nazarenler), ölümlerin dirilişini ve her şeyin Tanrı tarafından yaratıldığını kabul ediyorlar ve Tanrı’nın bir olduğunu ve Oğul’un İsa Mesih olduğunu beyan ediyorlar (Epiphanius, 2009, s. 128).”

“Ancak Yahudiler için de büyük düşmandırlar. Yahudiler, onlara karşı nefret beslemekle kalmıyor; sabah, öğle ve akşam olmak üzere üç kez “Tanrı Nazarenlere lanet etsin” diyerek onları lanetlerler. Çünkü onlar, Yahudi kökenli olmalarına rağmen, İsa’nın Mesih olduğunu vaaz ediyorlar. Bu inançları ile İsa’yı kabul etmeyen Yahudilerin karşısında saf tutmaktadırlar (Epiphanius, 2009, s. 130).”

Nazarenlerin İsa’nın bakireden doğumunu ve ilahi tabiatını kabul edip etmedikleri ile ilgili net bir bilgisi bulunmadığını belirten Epiphanius’a göre Nazarenler, her şeyin bir olan Tanrı tarafından yaratıldığını kabul etmekle birlikte İsa Mesih’in Tanrı’nın Oğlu olduğuna inanmaktadırlar. Yahudi kökenli olan bu grup, İsa Mesih’e olan inançlarından dolayı Yahudiler tarafından dışlanmakta ve düşman olarak görülmektedirler. Yahudilerin dualarında günde üç kez Nazarenlere lanet okuması, onlara karşı duyulan nefretin seviyesini ortaya koymaktadır.

d. Yaşadıkları Yerler

“Nazarenler, Coele Suriye yakınlarındaki Beroea’da (Halep), Pella yakınlarındaki Decapolis’te ve Bashanitis’te ve Kochaba denilen yerlerde yaşamaktadır. Çünkü bütün İsa’ya inananlar

Kudüs'ten çıkarıldıktan sonra Pella'ya yerleştikten (Mesih onlara yaklaşmakta olan kuşatma nedeniyle Kudüs'ü terk etmelerini söylediğinden) Pella Nazarenlerin başlangıç yeri idi. Ve bu amaçla Peraea'ya yerleştiler ve dediğim gibi Nazarenlerin kökeni buradan geliyordu (Epiphanius, 2009, s. 129).”

Epiphanius'a göre Nazarenler, Beroea, Decapolis, Bashanitis, Kochaba, Pella, Peraea'da yaşamaktadır. Epiphanius, Nazarenlerin yaşadıkları bölgelere nasıl yerleştikleri hususunda bilgi vermemektedir. Ancak MS 70 yıllarında Kudüs'ün Romalılar tarafından işgal edilmesi ile birlikte Pella'ya kaçtıkları gibi diğer bölgelere de gidip yerleşenlerin olduğunu söyleyebiliriz (Pritz, 1988, s. 121).

e. Sünnet

Epiphanius, Nazarenlerin sünneti yerine getirerek övünmekte haksız olduklarını ve şeriata uyma çabalarının da boş ve gereksiz olduğunu Mesih'in ise şeriatı yok etmek için değil, onu yerine getirmek için geldiğini ve bu görevi layıkıyla tamamladığını belirtmektedir. O, İsa'dan sonra yaşayanların artık özgür olduğunu dolayısıyla şeriatın sorumlu olmadığını açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 129). Epiphanius, şeriatın hükümlerinin artık geçersiz olduğu inancına sahip olduğundan Nazarenlerin sünneti uygulamasını gereksiz görmektedir.

3. Elkasaitler

Epiphanius *Panarion* adlı eserinde Elkasaitlerin kurucusu olan ve imparator Trajan döneminde Mezopotamya'da 2. yüzyılın başlarında “Elkasai” adında peygamber olduğunu iddia eden sahtekar birinin kendisine ilham edilen bir kitap ile birlikte ortaya çıktığından bahsetmektedir (Epiphanius, 2009, s. 51-52). Epiphanius'un bahsettiği “Elkasai” adında birinin gerçekte yaşayıp yaşamadığı konusunda din bilginleri arasında birlik yoktur. Bazısı “Elkasai” adında birinin hiç yaşamadığını savunurken, bazısı da *Elkasai Kitabı*'nın yazarı olarak böyle bir kişinin yaşadığını iddia etmektedir (Pritz, 1988, s. 36).

Epiphanius, Elkasai'nin Mesih'i büyük bir kral olarak gördüğünü ancak herhangi bir isimlendirmede bulunmadığı için başka bir Mesih beklentisi içinde olabileceğini açıklamaktadır. O, Elkasai'nin ibadet ederken Kudüs'e yönelmeyi önemli gördüğünü başka yöne doğru yönelerek yapılan ibadetleri ve kurban kesmeyi

yasakladığını açıklamaktadır. Epiphanius sünnet, şabat ve şeriatın diğer emirlerini uygulayan Elkasaitlerin kökenlerini Essenilere dayandırmaktadır. Epiphanius'a göre zamanla kendi grubunu oluşturan Elkasai, Yahudi geleneklerine bağlıdır ancak şeriata göre hareket etmemektedir (Epiphanius, 2009, s. 48-52).

Elkasai'nin Ebionitler ve Nazarenlerle de bağı olduğunu ifade eden Epiphanius hem Ebionitlerin hem de Nazarenlerin Elkasai'nin sapkınlığından etkilendiklerini açıklamaktadır (Epiphanius, 2009, s. 51-52). Epiphanius'a göre Elkasai, Nazarenler ve Ebionitlere katılmıştır. Ne Yahudi ne de Hıristiyan olan Elkasaitler. Tanrı'nın birliğini kabul edip vaftizi devam ettirmişlerdir (Broadhead, 2010, s. 217-218). Elkasai'nin ibadet ederken Kudüs'e yönelmeyi şart koşması ile İrenaeus'un Ebionitlerle ilgili "... yaşam tarzları o kadar Musevidir ki, Tanrı'nın eviymiş gibi Kudüs'e bile taparlar (Schaff, 2009a, s. 922; Irenaeus, 2013, s. 212)" ifadesinden de anlaşılacağı üzere Elkasaitlerle Ebionitlerin Kudüs'ün önemi konusundaki düşünceleri birbirine çok yakındır. Ancak Schoeps'a (2019, s. 17) göre, Elkasaitlerin aslında Ebionitlerle veya Nazarenlerle bir bağlantısı yoktur. Elkasaitler, bu gruplarla benzer inançlara sahip olduğundan, sonraları birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. K. Akers, Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitlerin Musa şeriatına bağlı olmaları, vejetaryen olmaları ve kurban ritüelini kabul etmemelerini (bu üç Yahudi-Hıristiyan grubun) ortak üç özelliği olduğunu vurgulamaktadır (Cook, 2013, s. 19). Bu üç grup ortak özelliklere sahip olsa da temel inanç esaslarında birbirlerinden belirgin derecede ayrıştığı görülmektedir. Fakat bu grupların birbirini hiçbir şekilde etkilemediğini söylememiz pek mümkün görünmemektedir.

Epiphanius, Pella yakınlarındaki Peraea'da Elkasaitlerin yaşadığını belirtmektedir (Epiphanius, 2009, s. 49). Bu bölgede Nazarenlerin ve Ebionitlerin de bulunduğundan daha önce bahsetmiştik. Epiphanius'un Yahudi-Hıristiyan grupların aynı yerde yaşadığını ifade etmesinin, bu grupları birbirinin devamı olarak görmesi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Elkasaitlerle ilgili bilgi veren diğer bir kaynak olan En-Nedim'in 10. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı eseri *Fihrist*'in "Muğtasile" ile ilgili kısmında Muğtasile'nin kurucusunun Elkasai olduğu belirtilmiştir. Hippolytus, Eusebius ve Epiphanius'un eserlerinde de Muğtasile, Elkasai'nin fikirlerinden uzaklaştığından Elkasai ile Muğtasile arasındaki bağlantı pek kabul görmemiştir (Klijn and Reinink, 1974, s. 277). Bu bağlantı muhtemelen Elkasaitlerin misyoner bir anlayışa sahip olmasından

kaynaklıdır. Elkasaitler, vaftiz ve büyü gibi öne çıkan bazı anlayışlarını kaybetmeden, birçok hareketten etkilenmiş ya da onları etkilemişlerdir. Epiphanius, Elkasai'nin Ebionitlerle ve Nazarenlerle ilişkisi olduğundan bahsetmiştir. Bu yüzden Elkasaitlerin kendi içinde çeşitliliğinin fazla olduğu söylenebilir (Klijn and Reinink, 1974, s. 289).

4. 1. 1. 9. Jerome/ Hieronymus (347- 420)

Jerome, Augustine'e yazdığı mektubunda Cerinthus ve Ebion hakkında şunları söylemektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 51):

“Bu nedenle sorunun ana noktası, Mesih'in Müjdesi'nin gelişinden sonra ona inanan Yahudiler, şeriatın sünnet, şabat gibi emirlerini yerine getirirlerse (...) şayet bunun doğruluğunu kabul edersek Mesih'e inanmalarına rağmen kilise babalarınca afroz edilen Cerinthus ve Ebion'un sapkınlığına düşeriz. Onlar, şeriatın emirlerini Mesih'in Müjdesi ile karıştırdıkları için önceki inançlarından da kopmadan kendileri yeni inançlar ortaya koydular (Klijn and Reinink, 1973, s. 201).

Jerome, Ebion ve Cerinthus'un şeriat ile Müjde'yi karıştıran Hristiyanların tipik örnekleri olduğunu belirtmektedir. O, Ebionitlerin Yahudilik yönünün ağır bastığını, Yahudi geleneklerini, sünneti, şabatı yerine getirdiklerini ve şeriata uyduklarını açıklamaktadır (Klijn and Reinink, 1973, s. 39). Onların sapkınlığına düşmemek için Hristiyanları uyaran Jerome, Ebionitlerin eski inançlarının yanında yeni inançlara sahip olduklarını ifade etmektedir.

Diğer kilise babalarında olduğu gibi “Ebion” adının anlayış yoksulluğu ile ilgili olduğunu açıklayan Jerome (Klijn and Reinink, 1973, s. 219), Ebionitlerin yaşadığı yerlerle ilgili olarak şunları söylemektedir: “... Bununla birlikte, aynı bölgede Mesih'e inanan ve şeriatın tüm emirlerini yerine getiren Yahudilerin yaşadığı bir Kochaba köyü de vardır ve bu sapkınlara en başından beri “Ebionitler” denir... (Klijn and Reinink, 1973, s. 207).” Jerome ve Epiphanius'un Ebionitlerin yaşadığını söylediği Kochaba'da, Eusebius İsa'ya iman eden Yahudilerin varlığından bahsetmektedir. Muhtemelen Eusebius'un da Ebionitlerin o bölgede yaşadıklarını ifade ettiğini düşünebiliriz.

Jerome'un, Nazarenler ile ilgili açıklamalarının kaynağı genellikle Epiphanius'a dayandırılmaktadır (Broadhead, 2010, s. 174; Luomanen, 2012, s. 17). Hem Jerome'un hem de Epiphanius'un Filistin'de yaşamış olması, onların Yahudi-Hristiyanlarla ilgili aktardıkları bilgileri önemli kılmaktadır. Jerome ve Epiphanius'un

Yahudi-Hıristiyanları bizzat yakından tanıdıklarına dair emareler bulunsa da onlarla ilgili aktardıkları bilgilerinde ön yargılı oldukları aşıkardır. Onların Ebionitlerle ve Nazarenlerle ilgili bildirdiklerini ortodoks Hıristiyanlığın temsilcileri olduklarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir (Luomanen, 2012, s. 17).

Jerome, Augustine'e mektubunun devamında Ebionitler ve Nazarenlerle ilgili şunları kaleme almaktadır:

Hıristiyan olduklarını iddia eden Ebionitler hakkında ne söylemeliyim? Günümüze kadar Yahudilerin sinagoglarının bulunduğu Doğu'nun her yerinde "Minealılar" olarak adlandırılan ve bugüne kadar Ferisiler tarafından lanetlenen bir sapkınlık mevcuttur. Bunlar genellikle "Nazarenler" olarak adlandırılırlar. Mesih'in Tanrı'nın Oğlu olduğuna, bakireden doğduğuna inanırlar ve bizim de inandığımız gibi Pontius Pilatus döneminde acı çekip (göğe yükselerek) dirildiğini söylüyorlar, ancak hem Hıristiyan hem de Yahudi olmak istedikleri için ne birine ne de diğerine ait olabilmişlerdir (Klijn and Reinink, 1973, s. 201)."

Jerome, Ebionitlerin takipçilerinin genellikle "Nazarenler" diye isimlendirildiklerini belirtmektedir (Klijn and Reinink, 1973, s. 51). Jerome'un "...Ebionitler hakkında ne söylemeliyim?" ifadesinden sonra "Ebionitler" yerine "Nazarenler" hakkında bilgi vermesi, onun bu iki grubu birbirine çok yakın görmesi ile ilgili olabilir. Ya da Jerome "Nazarenler/Nasıralılar" adını genel bir ifade olarak Yahudi-Hıristiyanlığı yerine kullanmış olabilir. Her halükarda Jerome'un hakkında bilgi verdiği grup Nazarenlerdir. Jerome haleflerinde rastlamadığımız, üçüncü bir isimlendirme yaparak Ebionitlerin Doğu'da "Minealılar" olarak adlandırıldığını bildirmektedir.

Jerome, yukarıdaki pasajında Nazarenlerin Doğu'da yaşadıklarını ve sinagoglarda sapkın ilan edildiklerini açıklamaktadır. O, Nazarenlerin, İsa Mesih'e Hıristiyanların inandığı gibi inandıklarını ve onlara karşı sergilenen tutumun Musa şeriatına ve Yahudi geleneklerine önem vermelerinden kaynaklanmakta olduğunu ifade etmektedir (Broadhead, 2010, s. 174). Jerome, Nazarenlerin İsa'yı "Tanrı'nın Oğlu" olarak görmekte, onun bakireden doğduğunu düşünmekte, İsa'nın çarmıha gerildiğini kabul etmekte olup (Duygu, 2022, s. 643; Pritz, 1988, s. 55), çarmıhta öldükten sonra tekrar dirildiğine inanmakta olduklarını açıklamaktadır (Pritz, 1988, s. 53). Ona göre Nazarenler ne Hıristiyan ne de Yahudi olabilmıştır. Bu yüzden Nazarenler, Kilise'ye kabul edilemez. Çünkü onlar, Hıristiyanları Yahudilere benzetecektir (Duygu, 2022, s. 643). Jerome'un, Nazarenlerle ilgili aktardıklarından

4. yüzyılın sonlarında Suriye’de hayatlarını sürdüren İsa Mesih’e iman eden bir Yahudi grubu tanıdığı anlaşılmaktadır (Broadhead, 2010, s. 174).

Schmidtke, Jerome’un Augustine’e yazdığı yukarıda yer verdiğimiz mektubunda anlattığı Nazarenlerin kristolojilerini Epiphanius’un *Panarion* adlı eserine dayandırmakta ya da hem Jerome’un hem de Epiphanius’un aynı kaynaktan (Apollinaris’ten) aktardığını iddia etmektedir. Pritz’e göre bunu ispat etmek zordur ancak aralarındaki benzerlikler dikkate değerdir (Pritz, 1988, s. 55).

Jerome, Yahudilerin Nazarenlere karşı tutumları hakkında “...sürekli olarak günde üç kez lanetliyorlar...bugüne kadar sinagoglarında Nazarenler adı altında Hıristiyanlara küfrediyorlar (Klijn and Reinink, 1973, s. 219-221).” ifadesini aktarmaktadır. Yahudilerin günde üç defa Nazarenleri lanetlemesi onlara duydukları nefret ve düşmanlığın boyutunu ortaya koymaktadır.

Jerome, Nazarenlerin *İbraniler İncili* adında bir İncil’i kullandığını ve bu İncil’in *Matta İncili*’nin orijinal hali olduğunu aktarmaktadır (Klijn and Reinink, 1973, s. 211). O, söz konusu İncil hakkında şunları söylemektedir: “İbraniler İncili, şehit Pamphilius’un özenle topladığı Caesarea’daki kütüphanede günümüze kadar korunmuştur. Bu kitabı, Suriye’nin bir şehri olan Beroai’da bu kitabı kullanan Nazarenlerden elde etme fırsatı buldum (Klijn and Reinink, 1973, s. 211)”. Muhtemelen söz konusu İncil’in bir nüshası geri teslim edilmek üzere Jerome’a getirilmiştir. Jerome, Nazarenleri tanıdığı iddiasında bulunmasa da bu açıklaması Nazarenlerle birebir tanışıklığını göstermektedir. Onun bu tanışıklığı Antakya veya Chalcis’te yaşadığı dönemde olmalıdır. Çünkü Jerome, 372 yılında Antakya’ya sonrasında da 375 yılında Beroia’nın güneybatısında (27 km mesafede) Chalcis’e seyahat etmiştir (Pritz, 1988, s. 48-51). Orada geçirdiği beş yıllık süre içerisinde Jerome, Beroia’da yaşadıklarını aktardığı Nazarenlerle Chalcis’te veya Beroia’da tanışmış olabilir. Fakat bunun hakkında kesin bir bilgi yoktur (Klijn and Reinink, 1973, s. 47). Jerome’un hayatında “çöl yılları” olarak adlandırılan bu dönemde o, Yunancasını geliştirip İbranice dilini öğrenmiştir. Jerome, burada Nazarenlerin elinde bulunan *İbraniler İncili*’ni Yunancaya ve Latinceye tercüme etmiştir (Pritz, 1988, s. 48-51). Skarsaune, Jerome’un Nazarenlerle tanışıklığı hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

“Jerome’un, Suriye çölündeysen ve sonrasında Filistin’de kaldığı süre boyunca İsa’ya inanan Yahudilerle hem doğrudan hem de dolaylı olarak tanışıklığı olmuştur. Onun Suriye çölünde

bir Yahudi-Hıristiyan akıl hocası vardı ve Jerome, Suriye’de bulunan Beroia’da Yahudi inananları tanıdığı için onlar tarafından kullanılan Müjde’yi biliyordu. Ayrıca Jerome’un İbranice İncili kullanan Nazarenler arasında köken almış olabilecek Yeşaya hakkında bir yoruma da erişimi vardı (Skarsaune, 2007, s. 549).”

Buna göre Jerome hem Suriye’de Beroia’da yaşayan hem de Filistin’de yaşayan İsa’ya inanan Yahudileri yakından tanımaktadır. Skarsaune’un “Yahudi-Hıristiyan akıl hocası vardı.” ifadesinden Jerome’un Ebionitler ve Nazarenlerle ilgili verdiği bilgileri edindiği bir kişinin olduğu anlaşılmaktadır. Jerome, Nazarenlerin kullandığı İncil dışında onlar arasında önemli görülen Yeşaya’nın tefsiri olarak sayılabilecek bir metnin içeriğinin bilgisine sahip olduğu söylenebilir.

Jerome’a göre, Yeşaya (9:1-4)³ Nazarenler şu şekilde yorumlamaktadır:

“İsa gelip vaazları parladığında, Zevulun ve Naftali bölgesi her şeyden önce Yazıcıların ve Ferisilerin yanlıgılarından kurtuldu ve o, Yahudi geleneklerinin çok ağır boyunduruğunu omuzlarından silkti. Ancak daha sonra tüm havarilerin sonuncusu olan havari Pavlus’un Mektupları aracılığıyla vaazlar daha baskın hale geldi, yani vaazlar çoğaldı. Ve Mesih’in Müjde’si en uzak kabilelere ve tüm denizin yoluna parladı. Sonunda daha önce karanlıkta olan putperestlik ve ölüme hapsolmuş tüm dünya Müjde’nin açık ışığını gördü (Klijn and Reinink, 1973, s. 223).”

Jerome’un Nazarenlerle ilgili yukarıdaki pasajında öne çıkan en önemli iki husus vardır. İlki, Pavlus’a karşı olumlu yaklaşımlarıdır. İkincisi ise, diğer uluslardan İsa Mesih’e iman edenlere şeriatı uygulamayı şart koşmamalarıdır. Bu noktada Nazarenlerin, Pavlus’un şeriatla ilgili görüşlerine oldukça yaklaştığı söylenebilir. Nazarenlerle ilgili kaynaklarda Pavlus’un anlayışına karşı bir duruş veya Pavlus’la ilgili olumsuz bir anlayışa rastlanılmaz. Bu anlayış elbette Ebionitlerin görüşü ile uyuşmaz. Ancak Nazarenlere göre Müjde’nin diğer uluslara ilan edilmesi önemli bir husustur (Pritz, 1988, s. 64-65).

Jerome, Nazarenlerle ilgili aktardıklarında onlar hakkında sapkın bir kurucudan bahsetmemekte, kendilerine ait literatürlerini onaylamakta ve onları olumlu bir yaklaşımla aktarmaktadır (Broadhead, 2010, s. 185-186). Jerome, Nazarenleri aşağılamamış ve onları inançlarından dolayı kınamamıştır. Onun şu ifadesi de buna

³“Bununla birlikte sıkıntı çekmiş olan ülke karanlıkta kalmayacak. Geçmişte Zevulun ve Naftali bölgelerini alçaltan Tanrı, gelecekte Şeria Irmağı’nın ötesinde, Deniz Yolu’nda, ulusların yaşadığı Celile’yi onurlandıracak. Karanlıkta yürüyen halk, büyük bir ışık görecek; ölümün gölgelediği diyarda yaşayanların üzerine ışık paralayacak. Rab ulusu çoğaltacak, sevincini arttıracaksın... (Yeşaya 9:1-2)”. ”

örnek olarak gösterilebilir: “Nazarenler, eski şeriatı sürdürmekten geri kalmayan İsa Mesih’i kabul edenlerdir (Klijn and Reinink, 1973, s. 221; Pritz, 1988, s. 58).” Broadhead’a göre Nazarenlere karşı bazı sinagoglarda düşmanca davranışlar sergilense de tamamen bir dışlama söz konusu değildir. Bu nedenle Jerome’un Nazarenlere ılımlı yaklaştığı ifade edilebilir (Broadhead, 2010, s. 185-186).

4. 1. 2. Pseudo Clementines

Ebionitlerin erken dönemde (kilise babalarının yazılarından sonra) varlığından bahseden en önemli ikinci kaynak Ebionit olmayan bir isme atfedilen, ancak modern dönemlerde yaşayan bilim adamlarının çalışmaları neticesinde Ebionit bir yazar tarafından kaleme alındığı ispat edilen *Pseudo Clementines* metinleridir. Maccoby, F.C. Baur’un 2. yüzyılda yazıldığını öne sürdüğü bu literatürün, Petrus’un yaşadığı dönemde onun öğrencisi olarak tanınan Papa 1. Clement tarafından kaleme alındığı düşünüldüğünden ve Ortodoks patristik eserlerden biri olarak kabul edildiğinden günümüze kadar muhafaza edildiğini açıklamaktadır (Maccoby, 1998, s. 180). Ancak C. Bigg, 1890 yılında *Pseudo Clementines* ile ilgili bilim dünyasında çok önemli görülen bir çalışmada bu literatürün 4. yüzyılın başlarında kaleme alındığı iddiasında bulunmaktadır. C. Bigg’in bu iddiası yakın dönemde ve günümüzde yaşayan pek çok önemli isim tarafından desteklenmektedir (Shuve, 2007, s. 13). Schoeps (2019, s. 18-23) ise, *Pseudo Clementines*’in mutlaka Ebionitlerle ilişkili olduğunu ve eserinde bunu net bir şekilde ispat ettiğini söylemektedir. O, G. Strecker’in 1958 yılında bu literatürün sorunlarını tespit ederek bu literatürün yazarının MS 260’lı yıllarda yaşayan Suriyeli bir Yahudi-Hıristiyan olabileceği kanaatine vardığını belirtmektedir.

Schaff’a (2009d, s. 128) göre *Pseudo Clementines*, felsefi ve dini bir aşk hikayesi olarak tanımlanabilir. Bu hikayede yazar, İsa Mesih’in takipçilerini en önemli inançlarıyla birlikte merkezde tutarak kurgusal bir şekilde ele almaktadır. Schaff, *Pseudo Clementines* içinde yer alan tüm metinlerde Ebionitlerin lideri olarak kabul edilen Yakup’a verilen öneme ve Yahudi yanlılığına dikkat çekmektedir. Duygu (2022, s. 646), bu eserde baştan sona üzerinde önemle durulan hususun “tevhit” inancı olduğunu açıklamaktadır. Kara (2022, s. 14) ise, *Pseudo Clementines* içinde yer alan bilgilerin, delillerin, tarihlerin ortodoks Hıristiyanlığın anlayışına ters düştüğüne işaret etmektedir.

Pseudo Clementines'te Petrus ile "Simon Magus" adında biri arasında uzunca devam eden tartışmalara yer verilmektedir. Eserde Simon Magus'un sahte havari olduğu, Petrus'a iftiralar attığı ve gerçekte İsa'yla tanışmadığı için İsa'nın gerçek mesajı hakkında hiçbir şey bilmediğine değinilmektedir. Ayrıca Musa şeriatının geçerliliğinin kaldırılması fikri Petrus'a aitmiş gibi gösterenlere şiddetle karşı çıkılarak şeriata bağlı olmanın gerekliliği savunulmaktadır. Maccoby, Simon Magus'un en azılı düşman olarak anlatıldığına dikkat çekerek bu kişinin gerçekte Pavlus olduğunu ve bunun günümüzde bilim dünyasında kabul edildiğini açıklamaktadır (Maccoby, 1998, s. 91-93).

Eserde Simon Magus, Petrus'a *Eski Ahit*'ten üçlü Tanrı anlayışının varlığına dair pek çok örnekler verirken, Petrus da aynı şekilde *Eski Ahit*'te Tanrı'nın birliğine işaret eden bölümlerden örnekler göstermektedir (Schaff, 2009d, s. 1108-1110). Böylece Hıristiyanlıktaki teslis inancı ile Ebionitlerin tevhit inancının tartışması yapılmaktadır.

"...ve Petrus cevap verdi: "Rabbimiz, ne her şeyin yaratıcısından başka tanrılar olduğunu ileri sürdü, ne de kendisinin Tanrı olduğunu ilan etti..." Ve Simon Magus cevap verdi: "Tanrı'dan gelen Tanrı'dır, öyle görünmüyor mu? Ve Petrus dedi: "Bize bunun mümkün olduğunu söyleyin; biz bunu teyit edemeyiz, çünkü ondan duymadık (Schaff, 2009d, s. 1118)."

Simon Magus dedi ki: "Pek çok Tanrı olduğunu söylüyorum; ama anlaşılmaz ve herkes tarafından bilinmeyen bir tane var ve O, tüm bu tanrıların Tanrısıdır...(Schaff, 2009d, s. 250-265)."

"Bunun yanı sıra, Baba'nın özelliği doğmamış olması, Oğul'un doğurmuş olmasıdır; ama yada doğurulan, doğmamış veya kendi kendine doğurulmuş olanla kıyaslanamaz (Schaff, 2009d, s. 1119)."

Görüldüğü üzere *Pseudo Clementines*'ten yukarıda yer verdiğimiz bölümlerde Ebionitlerin inançlarında olduğu gibi tek bir Tanrı'nın var olduğu savunulmakta ve teslis inancına karşı çıkıldığı görülmektedir.

Eserde Petrus, Simon Magus'un Tanrı'nın dinine karşı çıktığını, aşırı derecede kötülöklere bulaştığını ve bunun artık farkına varamadıklarını belirtmektedir (Schaff, 2009d, s. 227). Ayrıca Simon Magus'un bir kadına aşık olması, aşkı için pek çok şeyi yapabileceğinden bahsedilmektedir (Schaff, 2009d, s. 220). Daha önce kilise babalarından Irenaeus'un Ebionitlerin Pavlus'u Musa şeriatından döndüğü için mürted olarak gördüğünü ifade etmiştik (Schaff, 2009a, s. 922). Epiphanius'un ise Ebionitlerin Pavlus'u sahtekarlıkla suçladıklarını, onun Rumlardan biri olduğunu

düşündüklerini ve Kudüs'e giderek bir zaman sonra baş kahinin kızıyla evlenmek istediği için mühtedi olduğunu ve sünnet edildiğini açıklamıştık (Epiphanius, 2009, s. 144). Kilise babalarının Ebionitlerin Pavlus hakkındaki önceki bölümlerde bahsettiğimiz görüşleriyle *Pseudo Clementines*'ten aşağıda yer verdiğimiz Pavlus olduğu iddia edilen Simon Magus hakkındaki bölümlerin örtüştüğü görülmektedir:

“Akuila, Simon Magus ile ilgili şunları söylemektedir: ...ne dünyayı yaratan yüce bir Tanrı'nın olduğunu söyler, ne de ölülerin dirileceğine inanır. Kudüs'ü reddeder ve yerine Gerizm Dağı'nı koyar. Yasa ile ilgili şeyleri kendine göre yorumlar... (Schaff, 2009d, s. 718).”

“...tanınmamak için çehremi değiştirebilirim, ama insanlara iki yüzüm olduğunu gösterebilirim (Schaff, 2009d, s. 220).”

Aquila adında biri de söz istediğinde “.....kendi adıma itiraf etmeliyim ki, onu yakından tanımasaydım ve yaptıklarına ortak olsaydım, kolayca ona kapılırdım (Schaff, 2009d, s. 217).”

“Niceta adında biri Petrus'tan izin isteyerek Simon Magus hakkında şunları söyler: ...Çünkü çoğu zaman gerçeği savunan kişi zafer kazanamaz...çok ateşli bir hatiptir, büyücülükte yeteneklidir. Onu tanımayanların huzurunda yalanlar söylerken gerçeği söylediği düşünülecek. Çünkü biz ondan kaçamaz ve Rab'be dönemezdik. Biz onun yardımcıları ve selamı paylaşırken öyle olmadı. Hatalarından onun bir düzenbaz ve sihirbaz olduğunu anlamıştık (Schaff, 2009d, s. 216).”

Simon Magus, Petrus'a “Kimse sizin inancınızın beyanına katılmıyor. Kısacası, dünyanın yaratıcısı tek bir Tanrı olduğu hususunu kim kabul edebilir?..” Petrus şöyle dedi: “...kendi fikirlerini bize söyle”. Simon Magus, “Gerçekten ne düşündüğümü ifade edebilirim, ancak bu düşünce beni bunu yapmakta isteksiz kılıyor...” “...akılsız halk sizi kabul edecek ve genel kabul görmüş şeyleri öğreten biri olarak sizi kucaklayacak. Yeni ve duyulmamış şeyler söylediğim ve hatamı başkalarının kafasına soktuğum için beni lanetleyecekler (Schaff, 2009d, s. 248).”

Literatüre göre, İsa'dan sonra onun dinini yaymaya çalışan havarilerin ve İsa'nın tüm takipçilerinin karşısındaki en büyük düşman Pavlus'tur. O, havarilerle başrahipleri karşı karşıya getirdiği bir olayda İsa'nın kardeşi olarak kabul edilen ve bizzat İsa tarafından tüm İsa cemaatlerin başı olarak ilan edilen Yakup'u yaralamış, bundan dolayı Yakup topal kalmış veya epey zaman topallamıştır (Duygu, 2022, s. 648-649).

Pseudo Clementines'e göre İsa, peygamberlik yönünden Musa ile eşittir. O, Mesih olduğu için inanç bakımından en yüksek makama eriştiğinden Musa'dan farklıdır. Ancak İsa'nın Mesih olması, onun tanrısal bir varlık olduğu manasını taşımamaktadır. Musa şeriatını tasdik etmekte ve onu tamamlamakta olan İsa gerçek

bir peygamberdir. Ebionitlere göre peygamberin gerçek peygamber olup olmamasının iyice sorgulanması gerekmektedir. Çünkü bir inancı değerli kılacak en önemli husus onun hak peygambere ait olup olmamasına bağlıdır (Duygu, 2022, s. 647-648). Peygamberleri sahte ve gerçek olmak üzere ikiye ayıran Ebionitler, *Eski Ahit*'in bazı bölümlerinin sahte peygamberlere ait olduğundan bütününe Kutsal Yazılar olarak kabul edilemeyeceğini savunurlar. Onlara göre Tanrı'nın yalan söylemesi, insanları yanlış yola sürüklemesi gibi olumsuz mana içeren beşeri özelliklere sahip olduğu ile ilgili bölümlerin tamamı sahte peygamberlere ait metinlerdir (Amersfoort, 2008, s. 92-99).

4. 1. 3. Beşinci Yüzyıl ve Sonrasındaki Kaynaklarda Yahudi-Hıristiyanlar

Yahudi-Hıristiyanların nihai amacı Yahudi kardeşlerinin bir gün İsa'nın Mesih olduğunu kabul etmeleriydi. Onların bu amacı gerçekleşmemiştir. Onlar hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar tarafından düşman ilan edilmişlerdir. Filistin bölgesinde önemli bir etkinliğe sahip olan Yahudi-Hıristiyanlar, trajedik bir sonla karşı karşıya kalarak parçalanıp gruplara ayrılmışlardır. Schonfield'e göre bu gruplar zamanla kökenlerinden uzaklaşmış ve kısa zaman içinde ortadan kaybolmuşlardır (Schonfield, 2009, s. 81-83). Bernheim (1997, s. 262), Yahudi-Hıristiyanların akıbeti ile ilgili değerlendirmesinde onların Hıristiyanlığın içinde Musa şeriatının uygulandığı yerlerde ayrı gruplar halinde varlıklarını devam ettirmiş olabileceğini ifade etmektedir. O, Ebionitler ve Nazarenler olarak isimlendirilen Yahudi-Hıristiyan grupların kısa zaman içinde "sapkın" olarak ilan edildiğini belirtmektedir. J. Jervel ise bu grupları "güçlü bir azınlık" olarak nitelendirmektedir. Kara'ya (2022, s. 26) göre bu güçlü azınlık muhtemelen zamanla güç kaybetmiştir. Bu durum Yahudi-Hıristiyanların tarihte "silik" bir şekilde karşımıza çıkmalarına neden olmuştur.

Bir önceki bölümde Kilise babalarının yazılarında Yahudi-Hıristiyanların inanç ve uygulamalarını detaylıca açıklamaya çalışmıştık. Burada Epiphanius'un Yahudi-Hıristiyan grupları daha belirgin özellikleriyle aktardığını ve onun yaşadığı dönemde Ebionitleri yakinen tanımış olabileceğine yer vermiştik. Epiphanius'un 5. yüzyılın başlarında vefat ettiğini ve onları yaşamında tanıma ihtimalini göz önünde bulundurursak, 5. yüzyılda Yahudi-Hıristiyanların belli bölgelerde inançlarını muhafaza ederek hayatlarını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Schonfield'a (2009, s. 60-

61) göre MS 135 yılından 7. yüzyılda Kudüs ve çevresinin Müslümanlar tarafından fethedilmesine kadar Yahudi-Hıristiyanların cemaat yapısı, liderleri ve nasıl yönetildikleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Yahudi-Hıristiyanların kendilerine ait bir devlet yönetimine ve siyasi güce sahip olmadıklarını dikkate alırsak bu durum onların cemaat/birlik olmalarını muhtemelen olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır. Bu nedenle de Yahudi-Hıristiyan grupların varlıklarını devam ettirmiş olsalar da yaşadıkları yerlerdeki diğer dini gruplardan etkilenmelerinin daha kolay ve daha hızlı olabileceğini ifade edebiliriz.

Günay ve Küçük'e (1993, s. 286) göre, Ebionitlerin varlığının 5. yüzyıla kadar bilindiği, ancak ondan sonra ortadan kayboldukları; bazılarının diğer Hıristiyan mezheplerine, bazılarının da gnostik anlayışların içine girdiği ifade edilmektedir. Ayrıca Ebionit anlayışları savunan Hıristiyanların günümüzde de var olduğu bilinmektedir. Duygu'ya (2017, s. 215) göre Ebionitler, zamanla birçok gruba ayrılmış ve diğer dini anlayışlarla etkileşimleri sonucu ilk baştaki sahip oldukları çizginin dışına çıkmışlardır. Duygu, Ebionitlerin muhtemelen yaşadığı baskılar sonucunda toplumdaki uzaklaşarak dağınık bir halde varlıklarını devam ettirdiklerini belirtmektedir. Hartog'a (2011) göre, Ebionitlerin takipçileri asırlar boyunca Orta Çağ'da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bazı araştırmacılar onların, ilk dönem İslam düşüncesini etkileyecek kadar uzun zaman varlıklarını devam ettirdiklerini iddia etmiştir. Bunlar arasında Daniélou (1977, 56), Ebionitlerin İsa'yı beşer bir peygamber olarak kabul ettiklerine ve bunun Müslümanların İsa'ya imanları ile aynı olduğuna yer verdikten sonra Müslümanların Ebionitlerle Ürdün'de bir irtibatlarının olabileceğine işaret etmektedir.

Birçok araştırmacı Yahudi-Hıristiyanların tarihini 5. yüzyılda sonlandırmaktadır. Fakat tarihsel kaynaklardan onların varlıklarını çok daha uzun bir süre devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Cyruslu Theodoret (ö.457) inançları Marcionistlere benzeyen, isimleri unutulmuş pek çok grubun varlığını devam ettirdiğini haber vermektedir. Theodoret'in kendisi Suriye'deki sekiz Marcionit köyü gerçek inanca kavuşturduğunu belirtmektedir. Sadece bu köylerin olduğu kabul edilse bile Fırat'ın (Pers tarafında) diğer bölgelerinde daha fazlası mevcuttur. Crone, buradan yola çıkarak Yahudi-Hıristiyanların da muhtemelen Bizans sınırlarının uç kısımlarında, Sasani İmparatorluğu'nda, Etiyopya'da ve Arabistan'ın belli bölgelerinde hayatlarını sürdürmüş olabileceklerini söylemektedir. Ona göre kesin

olan şudur ki Yahudi-Hıristiyanlar, Müslümanların fetihlerinden sonra tekrar ortaya çıkmışlardır (Crone, 2015, s. 225). Schoeps (1969, s. 136-137), Ebionitlerin 5. yüzyıldan itibaren Suriye’de izlerinin kaybolduğunu, ancak inançlarının pek çoğunun o dönemde var olan dinlerin veya grupların içinde görüldüğünü, monofizit tartışmaları döneminde de muhtemelen Nesturiler vesilesiyle de Arabistan’a girmiş olabileceğini açıklamaktadır. O, her halükarda Ebionit anlayışın Suriye ve Mezopotamya’da Nesturi inancı içinde devam ettiğine, hatta İslam’ın bazı gruplarını (Dürzilik, Nusayrilik, Yezidilik) etkilediğine dikkat çekmektedir.

G. Strecker’in ifade ettiği gibi Pavlusçu Hıristiyanların MS 250’li yıllara kadar Suriye’de otoritesini kuramamış olduğunu kabul edersek, Yahudi-Hıristiyanların Suriye’de yaşadıkları bölgelerde söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Yahudi-Hıristiyanların ve onlarla ilgili literatürün 3. yüzyıldan sonra hızlıca ortadan kaybolması ise, Pavlusçu Hıristiyanların bu bölgede etkin hale gelmesiyle ilgilidir (Pines, 1966, s. 38-39). Yahudi-Hıristiyanların bu karanlık ve gizemli tarihleri oldukça zor bir döneme denk gelmiş olup bilhassa Suriye ve Filistin’i derinden sarsan Perslerin ve Arapların saldırıları Yahudi olmayan Hıristiyanları bile zor durumda bırakmıştır. Bunun yanında bu bölgede İslam’ın gelişi ve yayılması da Yahudi-Hıristiyanların Doğu’daki varlıklarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak buna rağmen Avrupa’da 7. yüzyılın sonlarında dini konularda Kilise’nin bütün toplum üzerindeki baskıcı hakimiyeti gibi bir durumun Doğu’da olmadığı da rahatlıkla söylenilebilir (Schonfield, 2009, s. 81-93).

Bir Pers komutanı 7. yüzyılın başlarında (muhtemelen sayılarının çokluğuna güvenerek) Bizans generali Belisarius’tan yapılacak olan savaşın fışık günlerine denk geldiği için Yahudilerin ve Nasıralıların/Nazarenlerin sıcak bakmadığını hatta fışıktan sonraki günlerde yapılmasını talep etmektedir (Parkes, 1961, s. 260). Schonfield, bu bilgiye dayanarak söz konusu dönemde Yahudi-Hıristiyanların sayısının oldukça fazla olduğunu belirtmektedir (Schonfield, 2009, s. 81).

Süryanice kaynaklardan Suriye’de bazı yerleşim yerlerinde Yahudi-Hıristiyanların sayıca üstün olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgede yaşayan Yahudi-Hıristiyanların özellikleri ise Epiphanius’un aktardığı Nazarenlere benzemektedir. Bunlar vejeteryan olmayıp *Eski Ahit*’in belli bölümlerini kabul etmekte ve Musa şeriatına tabi olmaktadır. Pines’a göre Kostantin dönemine kadar Yahudi-Hıristiyanların o bölgede yaşayan Hıristiyanlarla düşman olması için herhangi bir

sebeptir. Fakat Hıristiyanlığın devlet dini olmasıyla birlikte bu bölgedeki Yahudi-Hıristiyanların hayatı bütünüyle değişmiş olmalıdır. Bu tarihlerden sonra Yahudi-Hıristiyanlar ya ortodoks Hıristiyanlığı mecburen benimsemek durumunda kalmış olabilirler ya da ortodoks Hıristiyanların veya kendilerinden daha güçlü grupların içinde varlıklarını devam ettirmiş olabilirler (Pines, 1966, s. 39). Bizans kaynaklarında Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili bilgilerin az olduğunu ifade eden Crone, Yahudi bir önderleri olan Athinganoilerin Mesih'i bir beşer olarak gördüklerine, sünnetin yerine vaftizi uyguladıklarına, Musa şeriatına tabi olduklarına dikkat çekmektedir (Crone, 2017, s. 74-75). Starr'a (1936, s. 93-95) göre Athinganoilerle ilgili bilgilere en erken 9. yüzyılın başlarında Theophanes'in yazılarında rastlanılmaktadır. Buna göre Athinganoiler, Frigya ve Lykaonia'da yaşayan Paulikanlarla birlikte bilhassa Bizans imparatoru Nikephoros döneminde (802-811) onun en önemli destekçileridir. Theophanes, söz konusu iki gruba karşı iyi niyetle yaklaşmasa da onun yazılarından İmparator Nikephoros'un Athinganoiler ve Paulikanlara karşı hoşgörülü davrandığı anlaşılmaktadır. Ancak tahta çıkan Michael I imparatoru (811-813) döneminde bazı aşırıcı kesimlerin etkisiyle Athinganoilerin ve Paulikanların idam edilmesine hükmedilmiştir. Bu karar baş rahibin büyük tepkisine neden olduğu için idam yerine mülküne el koyma ve sürgün edilmelerine karar verilmiştir. Hükümün uygulanması Anadolu Generali Leo'ya tevdi edildiğinden bu durum Athinganoilerin bir kısmının Batı bölgelerine yerleştiği manasına geldiğini söyleyebiliriz. Crone'un bahsettiği Athinganoilerin İsa'yı bir beşer olarak görmeleri ve Musa şeriatına tabi olmayı sürdürmeleri bize Ebionitleri anımsatmaktadır. Dolayısıyla bu grubun Yahudi-Hıristiyanlarla bir ilişkisi olduğu ifade edilebilir. Crone (2017, s. 74-75) ayrıca Bizans topraklarında büyük ihtimalle Frigya'da vaftiz olan Yahudilerin "Montanistler" olarak adlandırılan başka bir grup hakkında zayıf da olsa birtakım delillerin olduğunu açıklamaktadır.

Schonfield (2009, s. 83), Yahudi-Hıristiyanların 7. yüzyıldan günümüze kadar daha çok bireysel olarak inançlarını devam ettirmiş olduğunu açıklamaktadır. O Yahudi-Hıristiyanların, atalarının inançlarına olan bağlılıklarından dolayı maruz kaldıkları zulümlerin aynısını yaşamamak için kendilerinin Yahudi kökenli olduklarını çok fazla dile getiremediklerini belirtmektedir. Kara (2022, s. 25) bazı Yahudi ve Müslüman müelliflerin yazılarında Müslümanların hakimiyeti altında olan bölgelerde Yahudi-Hıristiyan anlayışına sahip birtakım grupların varlığına rastlanıldığını

belirtmektedir. Schonfield, Yahudi-Hıristiyanlardan bir grubun Hz. Muhammed'in dinine katılmış olabileceğini söylemektedir. Çünkü ona göre Kur'an'daki Hıristiyanlarla ilgili anlatımlardan bir kısmı Yahudi-Hıristiyan inançlarını anımsatmaktadır. Bunun yanında Arap yazarların farklı isimlerle de olsa Yahudi-Hıristiyan geleneğinden bahsetmeleri bu geleneğin izlerinin Orta Çağ'da devam ettiğini göstermektedir. En-Nedim'in 10. yüzyılda "Muğtasile" (Yıkayıcılar)'den ve "El-Hasih" adında bir peygamberden bahsetmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. En-Nedim'e göre Muğtasile için Elkasaitlerin kurucusu olarak kabul ettikleri Elkasai'nin ve Nasıralı-Mandaitlerin önemli bir yeri vardır (Schonfield, 2009, s. 81).

Schoeps, İslam'ın ve Yahudi-Hıristiyanların şeriat anlayışlarının aynı olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre Yahudi-Hıristiyanlar da İslam'da olduğu gibi bozulan şeriatı onarmak için yeni bir reforma ihtiyaç olduğuna inanıyorlardı. Zira her iki inanç için de aslında şeriat bir ve aynıdır. Lakin bozulduktan sonra onarılmaya mutlaka ihtiyaç vardır. Nitekim İslam'a göre Hz. Muhammed'de kendinden önceki bozulan şeriatı onarmak için gönderilmiş bir peygamberdir. Schoeps, Yahudi-Hıristiyanların ortodoks Hıristiyanların içinde kaybolduğunu, ancak inançlarının İslam dini içinde muhafaza edildiğine işaret etmektedir. Ancak o, İslam'ın Yahudi-Hıristiyanlığı ile ilişkisini ortaya koymanın güç olduğunu da belirtmektedir (Schoeps, 1969, s. 140).

Crone'a (2017, s. 74-76) göre Müslümanlar, Bizans yönetimine ve Bizans topraklarında yaşayan Hıristiyanlara karşı Bizans'ta yaşayan Yahudileri ve Yahudi-Hıristiyanları desteklemişlerdir. Ana akım geleneklere karşı Müslümanların her daim azınlık gruplardan faydalandığını belirten Crone, Müslümanlarla Yahudi-Hıristiyanların kendilerini Hıristiyanlığın asıl takipçileri olarak görmelerinin aralarında bir müttefiklik oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Buradan hareketle Yahudi-Hıristiyanlarla Müslümanların, Hıristiyanlarla olan mücadelelerinin onlar arasında dostane bir ilişkiyi meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Crone'a (2017, s. 74-76) göre Yahudi-Hıristiyanların Müslümanlarla müttefiklikten güç alan Yahudi-Hıristiyanlar, gizlendikleri yerlerden çıkarak tekrar birlik olmaya başlamışlardır. Pines (1966, s. 39) ise, Yahudi-Hıristiyanların Bizans İmparatorluğu sınırları içinde gizlice yaşadıklarına, Müslümanların Yahudi-Hıristiyanların buldukları bölgeleri

fethetmesiyle beraber gizlendikleri yerlerden çıktıklarına dair delillerin olduğunu belirtmektedir.

4. 1. 3. 1. Kadı Abdülcebbar'ın Tesbitü Delaili'n-Nübüvve Adlı Eseri

Shlomo Pines, Kadı Abdülcebbar'ın (ö. 1025) *Tesbitü Delaili'n Nübüvve* adlı eserinde (büyük ihtimalle 5. asırda Suriye'de yaşayan Ebionitlerle ilgili olduğunu düşündüğü) Yahudi-Hıristiyan grupla ilgili bazı dikkat çekici bilgiler keşfetmiştir. O, Kadı Abdülcebbar'ın eserini incelerken eserin bir kısmının Yahudi-Hıristiyan kaynaklardan alıntılandığını öne sürmüştür (Maccoby, 1998, s. 181). Pines, Kadı'nın Hıristiyanlarla ilgili eleştirilerinde "İsa'nın öğretilerinden sapma" adlı başlığın altında Ebionit kaynaklardan faydalandığını iddia etmiş, ilgili bölümleri yayımlayarak 1966 yılında bilim dünyasına kazandırmıştır (Duygu, 2022, s. 649).

İslam dünyasında Yahudi-Hıristiyanlığı hakkındaki yazıları Kadı Abdülcebbar'dan önce de bazı kaynaklarda görmek mümkündür. Örneğin, 9. yüzyılda yaşayan Davud b. Mervan El-Mukammes'in eserlerinde Yahudi-Hıristiyanlığı inançlarını anımsatan bölümler bulunmaktadır. El-Mukammes, söz konusu metinlerinde Kadı'nın eserinde olduğu gibi İsa'nın kendisini ilah olarak tanıtmadığına, Musa şeriatının hükümlerinin artık ortadan kaldırıldığı anlayışının İsa'ya ait olmadığına yer vermektedir. Ayrıca o, bu anlayışları Yahudi olmayanlar arasında Hıristiyanlığı yaymak için Pavlus'un Hıristiyanlığın merkezine yerleştirdiğini ifade etmektedir (Crone, 2017, s. 75-76).

Pines, ilk başta Kadı Abdülcebbar'ın eserini bir Müslüman alimin Hıristiyanlığa eleştirileri olarak gördüğünü ancak daha sonra eseri derin bir incelemeye tabi tuttuğunda Yahudi-Hıristiyanlarla alakalı bölümlerin İslam kaynaklarından elde edilerek kaleme alınmadığını, bu bilgilerin Yahudi-Hıristiyan cemaate veya kaynaklara dayandığı tespitinde bulunmaktadır (Pines, 1966, s. 1-2). O, Kadı'nın bu eseri kaleme almasını Müslümanların yaşadığı bölgenin kuzeybatısında Bizans'ın, güneybatısında ise Fatımilerin bulunması ve bu dönemde çok çetin siyasi mücadelelere maruz kalmasıyla ilişkilendirmektedir. Ancak Pines, bu durumu Kadı'nın eserini kaleme alması için yeterli bir sebep olarak görmemektedir (Reynolds, 2004, s. 4).

Pines'a (1966, s. 40) göre Kadı'nın eserindeki Yahudi-Hıristiyan yazılarının Arapçaya tercüme edilmesi bu grubun mensuplarının önceki zamanlara göre daha etkin bir durumda olduklarını bize gösterebilir. Hatta o, Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlığı ile alakalı bölümleri kaleme alırken bu inancı benimseyenlerden destek almış olabileceğini dile getirmektedir. Fakat Pines'a göre Yahudi-Hıristiyanlar hakkındaki bölümler, Kadı tarafından olduğu gibi aktarılmamış ve İslam'ın hak din olduğunu ispat etmek için taraflı bir bakış açısıyla yazılmıştır (Pines, 1966, s. 1-2).

Reynolds'a (2004, s. 5) göre Pines, Kadı'nın söz konusu yazılarını iki sebepten ötürü Yahudi-Hıristiyanlarla ilişkilendirmektedir. Bu sebeplerin ilki, Kadı eserinde İsa'nın Musa şeriatını tamamlamak için gönderildiğini ispat etmeyi amaçlamaktadır. İkincisi ise Kadı, İsa'nın dili İbranice olduğu için Hıristiyanların bile isteye İbraniceyi kullanmasını ortadan kaldırdığını savunmaktadır. Reynolds, Pines'ın Kadı'nın eserinde yer verdiği bu iki hususa bir Müslümanın bu kadar ehemmiyet göstermesine anlam veremediğini, bu eleştirilerin kaynağının hem İbraniceyi hem de Musa şeriatını önemli gören ve aynı zamanda Yahudi olup İsa'yı Mesih olarak kabul eden bir Yahudi-Hıristiyan olabileceği kanaati taşıdığını söylemektedir.

Pines, Kadı'nın Yahudi-Hıristiyanlarla alakalı olduğunu düşündüğü bölümleri kaleme alırken şu amaçlara sahip olduğunu açıklamaktadır:

1-Musa şeriatından ayrılıp başka anlayışları benimsemeleri nedeniyle Hıristiyanlara eleştiriler,

2-Kadı'nın yaşadığı dönemde öne çıkan üç Hıristiyan grubun inançlarına (Yakubiler, Nesturiler ve Melkitler) eleştiriler,

3-İlk dönem Hıristiyanlık tarihinde yaşananları genel itibariyle tespit etme,

4-Hıristiyan din adamlarının alışkanlıkları hakkında olumsuz örnekleri anlatma (Pines, 1966, s. 3; Duygu, 2022, s. 651).

Pines'ın Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümlerde şu hususlar vurgulanmaktadır: 1- İsa ve havarileri hayatları boyunca Musa şeriatına tabi olmaktadır. 2- İsa'dan birkaç kuşak sonra İsa'nın dininde bozulmalar meydana gelmekte olup şeriatın ve dinin aslından uzaklaşmaktadır. 3- İsa ve havarileri sinagogta ibadetlerini yerine getirmekte ve Yahudi geleneklerini uygulama konusunda onlardan farksızdır. 4- Yahudiler içinde Mesih konusunda fikir ayrılığı vardır. Romalılar Filistin bölgesinde hakim güçtür ve onlar Yahudilere karşı

Hıristiyanlarla ittifak kurmaktadır. Buna göre Hıristiyanlar, şeriatı terk ederek Yahudilerden ayrılacak ve Romalılar gibi yaşayacak, onların hayatlarına müdahale etmeyip her durumu hoş karşılayacaklardır. Tüm bunların sonucunda İncil yok edilir. 5- Pavlus, İsa cemaatine düşmandır. O, makam mevki sevdalısı Yahudi bir haindir. O, Yahudilere ve Musa şeriatı aleyhinde söylemler yapmıştır. Yahudiler, onun cezalandırılması için uğraş verseler de Roma vatandaşı olduğundan herhangi bir ceza almamıştır (Duygu, 2022, s. 650-651).

Pines'ın Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlarla alakalı olduğunu iddia ettiği bölümlerde vurgulanan hususlarla, ilk dönem kilise babalarının Yahudi-Hıristiyanlar hakkında verdikleri bilgilerin örtüştüğü görülmektedir. Kadı'nın hakkında bilgiler verdiği "Hıristiyan bir grup" olarak bahsettiği bölümleri Ebionitlerle ilişkilendirmek çok daha yerinde olacaktır. Pines'ın, Kadı'nın Yahudi-Hıristiyanları yaşamında tanımış olabileceği tezinin doğru olup olmadığı hususu elbette çok önemlidir. Ancak öyle olmasa bile Kadı'nın eserindeki söz konusu bölümlerin Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğu çok daha açıktır. Şimdi Pines'ın tezini doğrulamak için dikkat çektiği birkaç noktaya göz atalım.

"Hıristiyanlar içinde hakkı gören, İslam'a giren, Hıristiyanların Mesih hakkında iddia ettikleri konuları ve lafızları araştıran bir grup vardır. Onlar, Hıristiyanlara şöyle dediler: "Biz Mesih'in bunları söylediğini bilmiyoruz. Söylemiş olsa bile bunlar mecaz ve te'vile zorlanmamalıdır." (Kadı Abdülcabbar, 2017, s. 235).

Görüldüğü üzere Kadı, İslam'ı kabul eden ve Mesih hakkında Hıristiyanlardan farklı düşünen bir grup olduğunu ve bu grubun kutsal metinler hakkında onları öne çıkaran bir özelliğe sahip olduğunu söylemektedir. Kadı'nın bahsettiği bu grup, bize ilk bölümde yer verdiğimiz kilise babası Irenaeus'un, Ebionitlerin kutsal metinlere "tuhaf bir şekilde, titizlikle" yani büyük bir hassasiyetle yaklaşımı hususundaki açıklamasını anımsatmaktadır. Şayet Pines'ın düşündüğü gibi burada Yahudi-Hıristiyanlardan bahsediliyorsa o zaman Irenaeus'un ve Kadı'nın aynı hususu açıkladığı ifade edilebilir. Pines'a (1966, s. 38) göre İslam'ı kabul eden bu grup, İncillerin sahte olduğunu veya doğru bir şekilde yorumlanmadığını düşünmektedir. İslam'ı kabul eden bu grubun üyelerinin üç Hıristiyan mezhebi (Yakubiler, Nesturiler ve Melkitler) içinde inançlarını gizleyen Yahudi-Hıristiyanların olması muhtemeldir ancak bu konuda net bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Kadı, Hıristiyanlardan havas/seçkin bir grubun (fârıka/fırka) İsa'nın Yahudi kökenli olduğunu, Yahudi anne ve babadan dünyaya geldiğini kabul ettiklerini açıklamaktadır (Kadı Abdülcabbar, 2017, s. 390). Kadı'nın bahsettiği bu grup, muhtemelen Yahudi kökenli İsa'nın bakireden doğumunu reddeden Ebionitlerdir. Pines, Kadı'nın bu anlayışı benimseyenlerin “fârıka” yani “seçkin” olduklarını aktarmasına dikkat çekerek, onun bu ifadeyi kullanmasını doğrudan veya dolaylı şekilde bu grubu benimseyenlerden kaynaklı olabileceğini ifade etmektedir (Pines, 1966, s. 39-42). Reynolds (2004, s. 15), Pines'in Yahudi-Hıristiyanlarla ilişkili olduğunu iddia ettiği Kadı'nın açıklamasındaki “fârıka” kelimesinin genellikle bir mezhebi ifade etmek için kullanılan bir kavram olmadığına dikkat çekmektedir. O, söz konusu kelimenin daha çok küçük ve resmi olmayan bir grubu ifade etmek için kullanılabilceğini belirtmektedir. Burada Kadı'nın özellikle “fârıka” kelimesini kullanmasının nedeni onun tanıdığı Yahudi-Hıristiyanların durumu ile alakalı olabilir. Şayet Pines'in Kadı'nın yazılarında yer verdiğini öne sürdüğü Yahudi-Hıristiyan grup, çok az sayıda ise ve herhangi bir gücü, etkinliği olmayan bir yapıda ise, Kadı tüm bu nedenlerden dolayı onları bir “mezhep” olarak tanımlamak yerine “fârıka” kelimesini tercih etmiş olabilir. Pines, ayrıca konuyla ilgili 9. yüzyılda yaşayan Yahudi yazar Saadia'nın eserinden delil getirmektedir (Pines, 1966, s. 40; Reynolds, 2004, s. 5-6). Saadia'nın Hıristiyanların dört fırkaya ayrıldığını, bunların üçünün önceden var olduğunu ancak dördüncüsünün yakın zamanda ortaya çıktığını belirttikten sonra dördüncü grubun İsa'yı peygamber olarak kabul ettiklerine, İsa'yı “Tanrı'nın Oğlu” olarak görmediklerine ve bu grubun kendileriyle (Yahudilerle) “Oğul”luk anlayışının aynı olduğuna yer vermektedir. Pines buradan hareketle Kadı'nın Yahudi-Hıristiyan karakterli olduğunu iddia ettiği metinleriyle Saadia'nın bahsettiği grubun “Oğul” anlayışının bir olduğuna dikkat çekmektedir. O, 9. yüzyılda Saadia'nın hakkında bilgi verdiği Yahudi-Hıristiyanların özelliklerini taşıyan anlayışın yakın zamanda ortaya çıktığını haber vermesinden ise bu grubun muhtemelen İslam'ın gelişinden sonra ortaya çıktığı yorumunda bulunmaktadır (Pines, 1966, s. 40).

Stern, Pines'in Kadı'nın söz konusu yazılarındaki eleştirilerinin Yahudi-Hıristiyan bir cemaat ile ilişkilendirmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. O, Pines'in Yahudi-Hıristiyanlar hakkındaki tezini “seçkin bir bilim adamının yaptığı üzücü bir çılgınlık eylemi” olarak nitelendirmektedir. Stern, Pines'in Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili iddialarının doğruluğunun tarihsel açıdan mümkün olamayacağını

açıklamaktadır. Çünkü ona göre Yahudi-Hıristiyanların varlığından en son bahseden güvenilir kaynaklar 4. yüzyılda kaleme alınmıştır. Aradan geçen altı yüzyılın sonunda bir anda İslami kaynaklarda Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili bilgilerin ortaya çıkması kabul edilebilir bir durum değildir (Reynolds, 2004, s. 7-8).

Stern, Kadı'nın Konstantin'in çıkarları uğruna Hıristiyanlığın Romalılaştırılması anlatısını Kadı'nın hem Hıristiyanlık hem de Pines tarafından Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğu düşünülen bölümlerini yazarın Müslüman bakış açısıyla ortaya koyduğunu ve bunların yazarın kendi icadı olduğunu belirtmektedir. Stern'e göre daha öncesinde Hıristiyan olan Kadı, en başta *Yeni Ahit*'ten sonrasında ise muhtemelen Pavlus ile ilgili bölümleri Yahudi mitlerinden faydalanarak söz konusu bölümleri kaleme almıştır. Stern, Kadı'nın İmparator Konstantin'in Harran'da yaşayan pagan toplulukları Hıristiyanlığı kabul etmeleri için yaptığı zulümlerinden haberdar olduğunu belirttikten sonra onun eserinde muhtemelen başka kaynakları da kullanmış olabileceğini dile getirmektedir (Stern, 1968, s. 184-185). O, Kadı'nın eski bir Hıristiyan olduğunu iddia ederek bu nedenle de onun söz konusu bilgilere erişmek için Yahudi-Hıristiyanlarla iletişim kurmasına gerek olmadığını açıklamaktadır. Stern, Kadı'nın *Toledot*'un Hıristiyanlık karşıtı yazdığı hususlardan faydalandığını ileri sürmektedir. O, iddiasını ispat etmek için Kadı'nın eserinde yer alan Pavlus ile ilgili bilgilerle *Toledot*'ta Nestorius hakkındaki bölümler arasındaki benzerliğe işaret etmektedir (Reynolds, 2004, s. 9). Kara (2022s 29-30), Kadı'nın ve ebeveynlerinin Hıristiyan olmadığını isminden bile anlaşılabildiğini, Stern'in Kadı'nın eski bir Hıristiyan olduğunun bilgisine kaynaklarda rastlanılmadığını ifade etmektedir. O, bu iddianın doğruluğunun pek mümkün olmadığını Stern'in Kadı'nın Yahudi-Hıristiyan karakterli yazıların kaynağı ile ilgili net bir sonuca varamadığını söylemektedir.

Reynolds da Pines'a karşı Stern'i haklı görmektedir. Ona göre Kadı'nın bu eserini kaleme almasının nedenine dair ipuçları daha önceki eserlerinde mevcuttur. (Reynolds, 2004, s. 3). Reynolds, Pines'ın Yahudi-Hıristiyan karakterli olduğunu savunduğu metinlerin bazı bölümlerini diğer İslami kaynaklarda bulmanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. Kara ise, Pines'ın kendisinin bu yazıların başka kaynaklarda bulunamayacağına dair bir iddiasının olmadığını ve Kadı'nın bahsettiği her bilgiye onun eseri dışındaki kaynaklarda rastlanılmadığını açıklamaktadır. O, Pines'ın Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olabileceğini iddia ettiği yazılarda bu anlayışla ilgili daha yoğun bir anlatımın olduğuna dikkat çekerek Kadı'nın eserinin

orijinalliğine ve Yahudi-Hıristiyanlar için önemine işaret etmektedir (Kara, 2022, s. 28).

Reynolds, Kadı'nın Hıristiyanlar hakkında eleştiriler yazmasının nedenini Kur'an ayetleri ile ilişkilendirmektedir. O, Kadı'nın Hıristiyanların İsa Mesih'in dininden saptığını ispatlamayı İslam için mühim gördüğünü açıklamaktadır. Reynolds'a göre Kur'an, İsa'nın Musa şeriatını vaaz ettiğini ve açıkça olmasa da İncil'in İbranice olduğunu aktarmaktadır.⁴ Aynı şekilde İsa'nın Musa şeriatına uyması ve şeriatı devam ettirmesi Kur'an'ın mesajlarından birisidir (Reynolds, 2004, s. 9-16).

Hollandalı din bilgini T. Baarda da Pines'in, Kadı'nın Yahudi-Hıristiyanlığı ile ilgili olduğunu düşündüğü yazılarından hareketle Kadı'nın eserini kaleme aldığı dönemde Yahudi-Hıristiyanların yaşadığına dair tezini kabul etmemekle birlikte onun Hıristiyan gruplarla ilgili eleştirilerindeki "ehl-i kitap" gibi İslami kavramlara yer verdiğine dikkat çekmektedir. T. Baarda, Kadı'nın İsa'nın gerçek İncil'inde Yahudilerle Hıristiyanların kabul ettiği çarmıha gerilme olayının yer almadığına dair açıklamasını, Müslümanların çarmıh olayını reddetmesiyle ilişkilendirerek bu eleştirinin İslami kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. O, Kadı'nın tek gerçek İncil ile ilgili açıklamasının *Diatesseron*'un Doğu Kilisesi'nde uzun yıllar benimsendiğinden, Nesturi din adamlarının görüşlerinden etkilendiğini iddia etmektedir. T. Baarda ayrıca Süryani yazarların gerçek İncil'in İbranice kaleme alındığına inandıklarını ifade etmektedir (Reynolds, 2004, s. 9-10). Kara'ya göre zaten Ebionitlerin sahip olduğu İncil'in tamamına erişim imkanı olmadığından böyle bir iddiayı doğrulamak mümkün değildir (Kara, 2022, s. 29-30).

H. Busse, İsa'nın gerçek takipçilerini Yahudi-Hıristiyanlar olarak tanımlamaktadır. O, Kadı'nın eleştirilerindeki "üç tanrı beyanını reddeden Hıristiyanlar"ın Yahudi-Hıristiyanlar olduğunu söylemektedir. Reynolds bu deyim

⁴ Reynolds, bu hususun Kur'an ayetlerinde de vurgulanmakta olduğuna işaret ederek şu ayeti delil olarak göstermektedir: "Onların izi üzerine arkalarından Meryem oğlu İsa'yı, ondan önce gelmiş bulunan Tevrat'ı doğrulayarak gönderdik. Ona, yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat'ı doğrulayan İncil'i sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak verdik (Maide Suresi 46.Ayet)." Reynolds, yine Kur'an ayetlerinde her kavme kendi dilinde peygamber gönderildiğinin belirtilmesinden yola çıkarak Kadı'nın, İncil'in İbranice olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşabileceğini belirtmektedir (Reynolds, 2004, s. 9-16).

Naşı el-Ekber'in eserindeki "Hıristiyanların muvahhidunu" ifadesi ile benzerliğine dikkat çekmektedir. Fakat Naşı, bu grubu Yahudi-Hıristiyanlar yerine Arius ve takipçileri ile ilişkilendirmektedir (Reynolds, 2004, s. 11).

Pines'in tezini destekleyenler arasında en öne çıkan kişi olan Crone, Stern'in iddialarının karşısında yer alarak bir Müslümanın bu denli İbranice dili ve Musa şeriatı ile ilgili yazmasının sıradan bir durum olmadığını açıklamaktadır (Kara, 2022, s. 32; Reynolds, 2004, s. 12). Bu nedenle Crone'a göre Stern'in iddia ettiği gibi Pines'in tezi ihtimal dışı görülemez. Reynolds'a göre Pines ve Crone yeterince emin değildirlir. J. Gager de konu ile ilgili olarak yazdığı "Yahudi-Hıristiyanlığı İslam'ın yükselişini gördü mü?" adlı makalesinde Pines ve Crone'un tezini desteklemektedir. Ancak Reynolds, J. Gager'in çalışmasında herhangi bir yeni kanıt ortaya koymadığını açıklamaktadır (Reynolds, 2004, s. 12-13).

Crone'a göre Pines, 10. yüzyıldaki Yahudi-Hıristiyan karakterli yazıları, 4.yüzyılda yaşayan Yahudi-Hıristiyanlara ait bir belgeye dayandığını söylemektedir. Ancak bu iddianın doğru olması pek mümkün gözükmemektedir. Fakat Stern'in 10. yüzyıldaki Yahudi-Hıristiyan karakterli yazıları Müslümanların ya da İslam'ı kabul eden Hıristiyanların uydurması olarak görmekte yanlıştır. Bu yazılar, muhtemelen o dönemde var olan Yahudi-Hıristiyan gruplarla ilişkilidir ve 4. yüzyılda yaşayan Yahudi-Hıristiyanlarla bağı olup olmadığı söz konusu metinlerin karşılaştırmaları yapılarak analiz edilebilir (Crone, 2017, s. 76).

4. yüzyılda yaşayan Yahudi-Hıristiyanlarla Kadı Abdülcebbar'ın yazılarındaki Yahudi-Hıristiyanların aynı oldukları tezini doğru kabul edersek üç sonuç ortaya çıkmaktadır: Birincisi, Mezopotamya ve Frigya'da Hıristiyanlığın İsa'nın dininin aslı olmadığını ilan eden Yahudi-Hıristiyan gruplar mevcuttur. 2. Müslümanlar, 8. yüzyıl ve hatta öncesinde bu Yahudi-Hıristiyan grupların varlığından haberdardırlar. 3. Hem Müslümanların hem de Yahudilerin kendi kaynaklarını kullanmış olmaları da mümkündür (Crone, 2017, s. 76).

4. 1. 3. 2. Şehristani'nin El-Milel ve'n-Nihal Adlı Eseri

Pines, Şehristani'nin (ö. 1153) *El-Milel ve'n Nihal* adlı eserinde yer verdiği Hıristiyanlığın karşısında yer alan, İsa'yı beşer bir peygamber olarak benimseyen ve Yahudi geleneklerini muhafaza eden bazı grupların var olduğuna işaret etmektedir. O,

Şehristani'nin bahsettiği "İseviyye"nin Ebionit anlayışa sahip olduğuna dikkat çekerek Yahudi kökenli kişilerden oluşan bu grubun, hayvanların tümünün etini kendilerine haram saymaları ve İsa'ya olan inançları nedeniyle Yahudi-Hıristiyanlarla ilişkili olabileceğini dile getirmektedir (Pines, 1966, s. 44; Kara, 2022, s. 25). Kara, Pines'in kendi makalesinde sözünü etmemiş olsa da Şehristani'nin kitabında yer verdiği Ananiyye, Mukaribe ve Yudganiyye'nin de İsa'ya inanmaları ve et yemeden uzak durmalarının Pines'in tezini desteklediğini ifade etmektedir. Kadı'nın kendisinden yarım asır sonra yaşayan Şehristani'nin bahsettiği gruplardan da haberdar olabileceğinin kabul edildiği takdirde, bu durumda Kadı tek bir grup yerine birden fazla Yahudi-Hıristiyan grubu tanıyor olabilir (Kara, 2022, s. 26). Pines, Kadı ve Şehristani'nin eserlerinden sonra Yahudi-Hıristiyanlardan bahseden herhangi bir kaynak bulunmadığını belirtmekte olup, onların muhtemelen daha büyük Hıristiyan gruplar ve diğer dinler içinde asimile olduklarını açıklamaktadır. Ona göre bu konunun üzerinde daha çok araştırmalar yapılmalıdır (Reynolds, 2004, 5-6).

Şehristani'nin eserinde yer verdiği Ananiyye⁵ mezhebi ile Yahudi-Hıristiyanlar arasındaki benzerliğin oldukça dikkat çekici olduğundan söz konusu bölümleri detaylıca ele almanın isabetli olacağı kanaatindeyiz:

"Bu fırka şabat günü ve bayramlar konusunda diğer Yahudilerden ayrılmıştır. Kuş, balık ve çekirge yemeyi haram saymışlardır. Hayvanı ensesinden keserlerdi. İsa Peygamberin vaaz ve işaretlerini tasdik ederek şöyle derlerdi: İsa Tevrat'a asla muhalefet etmemiştir. Bilakis onu tasdik ve ikrar etmiştir. İnsanları onun hükümlerini uygulamaya davet etmiştir. İsa'nın kendisi Tevrat ile amel eden Musa peygamberin davetine icabet eden İsrailoğullarındandı. Ancak nebi ve resul değildi (Şehristani, 2006, S. 204)."

Görüldüğü üzere Şehristani'ye göre bu grup, İsa'nın Musa şeriatını ve Tevrat'ı onaylayıp uyguladığını kabul etmekte, fakat İsa'nın peygamberliğini reddetmektedir.

⁵ Müslümanların hakim olduğu coğrafyada 8. yüzyılda ilk başta "Ananiyye", 9. yüzyılın ortalarından itibaren "Karailik" olarak adlandırılan bu grup (Sinanoğlu, 2001, s. 424), Anan ben David liderliğinde oluşan, ibadet ve uygulamalarda Rabbani Yahudilikten oldukça farklı bir anlayışa sahip olan Yahudi mezhebidir. Karailer, yalnızca Tevrat'ı dinde otorite olarak kabul etmekle birlikte sözlü geleneği hahamların icadı olarak görmektedirler. Onlar, İslam topraklarında yaşadıkları 9 ve 12. yüzyıllar arasında pek çok ilmi ve edebi çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu süreçte inançlarını savunmak için başta Hıristiyanlar olmak üzere Müslümanlara karşı münazaralar yapmış, reddiyeler kaleme almışlardır (Meral, 2014, s. 94).

Ayrıca bu mezhebin mensupları şabat ve bayram günlerinde kendilerine mahsus uygulamalara sahip olup, bazı hayvanların etini yemekten de uzak durmaktadır. Kilise babalarının yazılarındaki Yahudi-Hıristiyanlarla bilhassa da Musa şeriatını, şabatı ve diğer Yahudi geleneklerini uygulayan ve kurbanın kesilmesini yasaklayan Ebionitlerle Şehristani'nin bahsettiği bu grubun ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Şehristani'nin Ananiyye hakkındaki şu açıklaması da oldukça dikkat çekicidir:

“Bu fırka mensuplarından bazıları şöyle demişlerdir: İsa peygamber asla bir peygamber olduğunu, İsrailoğullarına mensup bulunduğunu, Musa'nın şeriatını nesheden bir şeriata sahip olduğunu iddia etmemiştir. İsa, Tevrat'ın hükümlerini iyi bilen, Allah'ın ihlaslı ve veli kullarından birisidir. İncil de gökten indirilmiş bir kitap olmayıp hayatının ilk gününden son gününe kadar yaşadığı olayların anlatıldığı bir kitaptır. Havarilerden dördü tarafından telif edilmiştir. Dolayısıyla indirilmiş bir kitap olması mümkün değildir (Şehristani, 2006, S. 204).”

Buna göre Ananiyye'den bazısı İsa'nın Yahudi kökenli biri olduğunu benimsemekte ancak onun yeni bir şeriat ile geldiği iddiasında değildir. Buna göre peygamberlik iddiasında bulunmayan İsa, Tevrat'ı uygulayan erdemli bir insandır. İnciller, gökten Tanrı'nın gönderdiği bir kitap olmayıp, havarilerin yazdığı İsa'nın hayatını anlatan yazılardır. Burada Ananiyye'ye mensup olanlardan bazılarının İnciller hakkındaki görüşlerinin de Ebionitlerle bir olduğu dikkatimizi çekmektedir.

Şehristani Ananiyye hakkında son olarak şu bölüme yer vermektedir:

“Onlara göre Yahudiler öncelikle İsa'yı yalanlamaları sebebiyle ona zulmetmiş, davetinin özünü kavrayamamış ve sonunda da kendisini katletmişlerdir. Onun niçin geldiğini hiç anlamamışlardır. Halbuki Tevrat'ta Meşiha'nın adı pek çok yerde geçmektedir. Bu Meşiha'dan murat Mesih'tir. Fakat kendisine peygamberlik ve şeriat verilmemiştir. İncil'de geçen faraklit de alim insan anlamındadır (Şehristani, 2006, S. 204).”

Şehristani Ananiyye ile ilgili son pasajında Yahudilerin İsa'nın dininin aslını tam olarak anlayamadıkları için İsa'yı öldürdüklerinden bahsetmekte ve Ananiyye'nin bazısına göre Tevrat'ta “Meşiha” olarak zikredilen Mesih'in İsa olabileceğini dile getirmektedir. Ancak bu gruba göre İsa'ya peygamberlik ve yeni bir şeriat verilmemiştir. Peygamberlik konusunda Yahudi-Hıristiyanlarla Şehristani'nin eserinde yer verdiği Ananiyye'nin farklı anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu iki anlayışın İsa'nın Musa şeriatına uyması, şabatı ve Yahudi geleneklerini sürdürmesi gibi ortak özellikleri bulunmaktadır.

Pines'a (1966, s. 45) göre Kadı Abdülcebbar'ın şu ifadeleri de Ananiyye ile ilgilidir:

“Bunun için Yahudilerden bir grup, çarmla gerilen ve öldürülen kişinin Müslümanların nübüvvetine ve Hıristiyanların ilahlığına inandıkları İsa b. Meryem değil, Yusuf en-Neccar'ın oğlu olduğunu söyledi. O, Yahudilerden hayırsever ve muttaki bir adamdı. Yahudiler içinde reis konumuna yükselmişti. Fakat bazıları onun reislğini kıskandılar. Onun hakkında gizli plan yaptılar ve asılarak öldürülünceye kadar ona zulmettiler. O, ne Hıristiyanların iddia ettikleri şeyi söyledi, ne de Müslümanların söyledikleri gibi onun bir nebi olduğunu söyledi (Kadı Abdülcabbar, 2017, s. 282).”

Kadı'nın yukarıdaki pasajında bahsettiği grubun İsa ile ilgili düşünceleri ne Müslümanlarla ne de Hıristiyanlarla uyumaktadır. Bu gruba göre Müslümanların peygamber olarak gördükleri ve Hıristiyanların ilah olduğunu iddia ettikleri İsa, çarmla gerilmemiştir. O, Yahudiler içinde önemli bir yere sahip bir önderdir. Fakat Yahudilerden bazıları İsa'ya kumpas kurarak onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdir.

Pines, 10. yüzyılda yaşayan Ananiyye bilginlerinden Yakup el-Kirkisani'nin, Ananiyye grubunun dindar biri olarak kabul ettikleri İsa'nın öğretilerini kurucuları Anan b. David'in görüşlerine benzetmekte olduklarını, onu öldürmeye çalıştıkları gibi İsa'ya da aynısını yaptıklarını açıklamaktadır. El-Kirkisani ayrıca İsa'nın Tanrı olduğunu ve şeriatın hükmünün ortadan kaldırıldığını benimseyen ortodoks Hıristiyanlığın Pavlus tarafından oluşturulduğunu belirtmektedir (Pines, 1966, s. 47).

Pavlus'un düşman olarak görülmesi ve Musa şeriatının hükmünün ortadan kaldırılmasına dair inançların Yahudi-Hıristiyan yazılarının ortak özellikleri olduğunu vurgulayan Pines, Ananiyye'den bir grubun dini tartışmalarla ilgili konularda Yahudi-Hıristiyan kaynaklardan faydalanmış olabileceğine işaret etmekte ve Ananiyye ile Yahudi-Hıristiyanların belli dönemlerde ilişkilerinin olabileceğine dair delillerin varlığından bahsetmektedir. Pines'in, Kadı'nın Ananiyye ile ilgili olduğunu düşündüğü bölümü ile Kirkisani'nin Ananiyye hakkındaki açıklamaları birlikte değerlendirildiğinde Yahudi-Hıristiyanların inançlarının Ananiyye arasında belli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür (Pines, 1966, s. 48). Ayrıca Şehristani'nin Ananiyye ile ilgili verdiği bilgiler de bu ihtimalin gerçeklik payını daha da arttırmaktadır. Kanaatimizce de şu veya bu şekilde Şehristani'nin ve Kadı'nın bahsettiği Ananiyye'nin, bilhassa daha önce de ifade ettiğimiz üzere Müslümanların hakimiyeti altındayken yaptıkları münazaralarda ve kaleme aldıkları reddiyelerde (şayet o dönemde mensubu var ise) Yahudi-Hıristiyanlardan veya Yahudi-Hıristiyan

kaynaklardan etkilenmiş olabilirler. Her halükarda kesin olan şudur ki hem İslam kaynaklarında (Kadı Abdülcebbar ve Şehristani) hem de Yahudi (Saadi Gaon ve Kirkisani) kaynaklarında Yahudi-Hıristiyan inanç ve uygulamaları gündeme getirilmiştir. Bu durum Pines'ın Kadı'nın eserini kaleme alırken Yahudi-Hıristiyanlardan faydalanmış olabileceği tezini desteklemektedir.

4. 1. 3. 3. Toledot Yeshu

Pines, Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümlerle *Toledot Yeshu* içerisindeki bazı bölümler arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Ona göre her iki eserin yazarları, Yahudi-Hıristiyanların Yahudilerle bir arada yaşayıp yaşayamayacaklarını konu edinmektedir (Pines, 1966, s. 41-42). Ancak burada şunu hatırlatmak gerekir ki *Toledot Yeshu*'nun birden fazla kişi tarafından yazıldığına dair emareler mevcuttur. Dan'a (2007, s. 28-29) göre, eserin içerisinde anlatılan olayların tamamen farklı şekilde ele alınışı ve birbirine zıt bir anlatıya sahip oluşu bize bu hikayelerin farklı yazarlar tarafından kaleme alındığını ancak daha sonraki dönemlerde tek bir kitapta derlendiğini göstermektedir.

İsa'nın hayatının sahte bir anlatısı olarak karşımıza çıkan *Toledot Yeshu*, bir Yahudi'nin Hıristiyanlığa eleştirileri görüntüsünü vermektedir. S. Krauss, bu hikayenin dokuz versiyonunun detaylıca incelemesini 1902 yılında bilim dünyasına kazandırmıştır (Dan, 2007, s. 28-29). Ondan sonraki dönemde bu eserle ilgili yapılan çalışmalarda genel itibarıyla S. Krauss'un takip edildiği görülmektedir. *Toledot Yeshu* hakkında yakın dönemde yapılan çalışmaların başında 1970 yılında orijinal ve eleştirel bir çalışma olarak nitelendirilebileceğimiz W. Horbury'nin tezi gelmektedir. Ne yazık ki bu çalışma yayımlanmamıştır. Buna rağmen bu tezin kopyasına erişenler olmuştur. Eserle ilgili diğer önemli ve geniş kapsamlı yapılan çalışma ise, Riccardo Di Segni'nin makalesidir. Son olarak *Toledot Yeshu* ile ilgili Princeton Üniversitesi "Toledot Yeshu" projesi üzerine büyük bir çalışma gerçekleştirmiştir (Schäfer, 2011, s. 1-2).

Toledot Yeshu'nun en eski Aramice el yazmaları Kahire'de mevcuttur. M. Sokoloff bu el yazmalarını inceleyerek 10. yüzyılda kaleme alındığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak bu yazıların tarihiyle ilgili son dönemde yaptığı çalışmalarda W. Smelik, söz konusu metinlerin 3. ve 4. yüzyıllarda Filistin Aramicesiyle yazıldığı kanaatine varmıştır. M. Sokoloff, bu görüşü reddederek *Toledot Yeshu*'nun dilinin

Yahudi Babilcesiyle Targumik Aramicenin karışımından oluştuğunu iddia etmektedir. Bu nedenle de *Toledot Yeshu*'nun mevcut olan en eski el yazmalarını 10. yüzyıla dayandırmaktadır (Schäfer, 2011, s. 3).

Pines'a göre onun Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümlerle *Toledot Yeshu*'daki bazı bölümlerde aynı konu ele alınmaktadır. Buna göre her iki eserin söz konusu bölümlerinde Yahudi-Hıristiyanlarla Yahudiler birbirine düşmandır ancak ikisinin mensupları da aynı Tanrı'ya inanıp, sinagogda ibadetlerini yerine getirmektedir. Pines, *Toledot Yeshu*'da nehrin diğer ucundan gelen Yahudilere "İbrim" yani "Hebrew" denildiğini aktarmaktadır. O, bu ifadeden kastedilenin ilk dönemde yaşayan Yahudi-Hıristiyanlar olduğunu belirtmektedir. Pines'a göre Pavlus'un Yahudi bilgini ve aynı zamanda "Yahudi bilgelerin ajanı" olarak görülmesi dışında genel itibarıyla *Toledot Yeshu* ile Pines'ın, Kadı'nın eserinde Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümlerin uyumlu olduğu söylenebilir (Pines, 1966, s. 41-43).

Pines, Kadı'nın eseri ile aynı sırada kaleme alındığı öne sürülen *Toledot Yeshu*'nun, İsa'nın vefatından sonraki dönemde Kudüs'teki İsa cemaatinin takipçilerinin Yahudilerle düşmanlığı ile ilgili olarak iki farklı eserden (*Tesbit* ve *Toledot Yeshu*) şu bölümleri aktarmaktadır (Pines, 1966, s. 41):

"Ondan (İsa'dan) sonra havarileri Yahudiler ve İsrailoğullarıyla birlikte İsrail'in havralarında bulunuyorlardı ve Yahudilerin dualarını ve bayramlarını İsrailoğullarıyla aynı yerde kutluyorlardı. Ancak onlarla Yahudiler arasında Mesih konusunda bir anlaşmazlık vardı (Pines, 1966, s. 41)."

"Aralarında büyük bir savaş ve katliam vardı, birçok cinayet ve mal kayıpları yaşandı. Herkes acımadan akrabalarını öldürüyordu. Ama yine de İsrail'in Tevrat'ını terk etmediler. Ve Yahudiler, kafirler (kınananlar) yüzünden tapınağa giremediler (Pines, 1966, s. 41)."

Toledot Yeshu'nun son bölümünde Pers İmparatorluğu'nda yaşayan, sapkın biri olarak görülen ve Yahudi kökenli olduğu iddia edilen Nestorius'un Pavlus'a ve Hıristiyanlara karşı olduğuna yer verilmektedir. Nestorius, İsa'nın Musa şeriatını takip ettiğini, İsa'nın dinine inananların da şeriatı uygulamakla mükellef olduğunu ve diğer peygamberlerden herhangi bir farkı olmayan İsa'nın Tanrı olmadığını vaaz etmektedir. Pines, *Toledot Yeshu*'da bahsedilen Nestorius'un bu inançlarının Kadı'nın eserindeki Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu öne sürdüğü yazılarla uygun olduğuna işaret ederek Nesturi Kilisesi'nin içinde Yahudi-Hıristiyanların var olabileceğini veya kendi

inançlarını gizleyerek varlıklarını devam ettirebileceklerini dile getirmektedir (Pines, 1966, s. 43).

4. 2. Modern Dönemde Ortaya Çıkan Yahudi-Hıristiyan Gruplar

4. 2. 1. Mesihî Yahudilik

İki zıt inanç yapısına sahip olan Yahudilik ve Hıristiyanlığın yani “zıtların” bir araya gelmesini elbette hiç kimse beklemiyordu. 20. yüzyılda genç Yahudilerin çalışmaları neticesinde başlayan Mesihî Yahudi hareketleri, Yahudi kimlikleriyle Hıristiyanlığı harmanlayarak yeni bir inanç sistemi oluşturduklarını iddia etmiş ve kendilerini kısa zaman içinde kabul ettirmişlerdir (Adıbelli, 2016, s. 245). Mesihî Yahudiliği, grup üyelerine her iki dinin tarihiyle ilgili geçmişte yaşanan gerginliğe sebep olan olayların aşılmasıyla yeni bir sayfa açılmasını, iki dinin de özünü ve güzelliklerini bir araya getirerek bir yandan Yahudi geleneklerinin muhafaza edilmesini diğer yandan İsa’ya olan inançlarının devam ettirilmesini aşlamaktadır (Ariel, 2006, s. 194).

4. 2. 1. 1. Mesihî Yahudilik Terimi

Mesihî Yahudi teriminin ilk olarak 1900’lü yılların başında Evanjelik Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilerin tartışmalarında yer aldığı görülmektedir. O dönemlerde bu terim, Yahudi geleneklerini muhafaza ederek dinlerini değiştiren İsa’ya inanan Yahudileri ifade etmek için kullanılmıştır. 1940 ve 1950’li yıllarda bu terim, Evanjelik Hıristiyanlığı benimseyen bütün Yahudileri ifade ederken (Ariel, 2013, s. 217-219) 1970’li yıllara gelindiğinde ise, kendilerini bütünüyle hem Yahudi hem de Hıristiyan olarak gören ve her iki dinin de mensubu olunabileceğini iddia eden bireyler ve grupları nitelendirmek için kullanılır hale gelmiştir (Adıbelli, 2016, s. 257). Bu dönemde Amerika’da her iki dini kimliğe de niçin sahip olduklarını açıklayan Mesihî Yahudiler, kendilerini bu isimle (Mesihî Yahudi) tanıtmıştır. İlk olarak Amerika’da kullanılmaya başlanan Mesihî Yahudi terimi diğer ülkelerde de 1970’li yıllardan itibaren yaygınlaşmıştır (Ariel, 2013, s. 217-219).

Mesihî Yahudi terimi genellikle çelişkili bir ifade olarak yorumlanmaktadır. Bu düşüncede olanlar için bir kişi ya Yahudi olabilir ya da İsa’ya inanan biri olabilir.

Her ikisini de yani hem Yahudi olup hem de İsa'ya inanan olmak imkansızdır (Fruchtenbaum, 2011, s. 15). Laepple, Mesihî Yahudi teriminden kastedilenin “sözde Yahudi-Hıristiyanlar” olduğunu belirtmektedir. O, Mesihî Yahudilerin kendilerini bu şekilde adlandırmalarının Yahudiliğe ve İsrail'e bağlılıklarını önemsemeleriyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Laepple, 2020, s. 6). Mesihî Yahudiliği benimseyenler bu ismi ön plana çıkarmakta ve Yahudi geleneklerini devam ettirmeleri gerektiğini düşündüklerinden bu adlandırmayı tercih etmektedirler (Arslan, 2020, s. 447). Kendilerini yalnızca günümüzdeki Yahudilerin İsa'ya inanan bir grubu olarak görmeyen Mesihî Yahudiler, her ne kadar geleneksel kilisenin İsa Mesih ile ilgili inançları hakkında tüm Hıristiyanlarla aynı inanca sahip olsalar da çoğunluğunun geleneksel kiliselere üye olmadığı görülmektedir (Laepple, 2020, s. 6).

Mesihî Yahudi ifadesi İsa'ya inanan veya Hıristiyanlığı din olarak benimseyen bütün Yahudileri kapsayan bir terim değildir. Şenay'a (2002, s. 62) göre geçmişte İspanya'da zorla Hıristiyanlaştırılan veya 19. yüzyılda Almanya'da başlayan İngiltere ve Amerika'da daha aktif olan misyonerlik faaliyetleri sonucunda Hıristiyanlığı benimseyen Yahudiler, Mesihî Yahudi değildir. Mesihî Yahudiler, kendilerini hem Yahudi hem de Hıristiyan olarak görmektedirler.

4. 2. 1. 2. Mesihî Yahudiliğin Nazarenlerle İlişkisi

Mesihî Yahudiler, kendilerini yeni bir anlayış olarak ilan etmemekte ve hareketin kökenlerini Hıristiyanlığın ilk yüzyılına dayandırmaktadır (Ariel, 2006, s. 191). Onlar, dikkat çeken özellikleriyle kendi tarihlerini Kudüs'te Hıristiyanlığın 1. yüzyılında oluşan ve 5. yüzyıla kadar varlığını sürdüren erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar (Ebionitler, Nazarenler ve Elkasaitler) ile ilişkilendirmektedir (Şenay, 2002, s. 56-68). Mesihî Yahudilerin bu Yahudi-Hıristiyan gruplar arasında Nazarenlerle ortak inanç ve uygulamalara sahip olduğu görülmektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere kilise babalarının yazılarında (ikinci yüzyılın sonlarından itibaren) biri bakireden doğuma inanan, diğeri bakireden doğumu reddederek onun diğeri insanlardan farksız olduğunu ifade eden, Musa şeriatına uymayı sürdüren İsa'ya inanan Yahudi iki grup (Ebionitler ve Nazarenler) mevcuttur. Kilise babaları arasında 4. yüzyılda Nazarenlerden açıkça isim vererek ve ayrıntılı bir şekilde ilk defa bahseden Epiphanius'tur. Onun *Panarion* adlı eserinde bilgi verdiği

Nazarenlerle günümüzdeki Mesihî Yahudiler İsa'nın ilahî tabiata sahip olması, bakireden doğumun kabulü, şeriatın devamlılığı ve Yahudi geleneklerinin sürdürülmesi gibi hususlarda aynı anlayışa sahiptirler.

Bir önceki bölümde Yahudi-Hıristiyanların 5. yüzyıldan 11. yüzyıla kadarki tarihsel serüvenlerini takip etmeye çalıştık. Burada özellikle Pines'in, Kadı Abdülcebbar'ın *Tesbit* adlı eserinden hareketle Orta Çağ'da Yahudi-Hıristiyanların varlıklarını sürdürdüğüne dair iddialarına yer vermiştik. Ayrıca söz konusu bölümde Pines'in, Nazarenlerin veya Elkasaitlerin Orta Çağ'da yaşamlarını devam ettirmeleri hakkında herhangi bir bilgi vermediğine müşahede etmiş olduk. Çünkü Pines'a göre Kadı'nın eserindeki Yahudi-Hıristiyanlarla ilgili olduğunu iddia ettiği bölümlerde bahsedilen grup Ebionitlerdir. Bu nedenle Nazarenlerin Orta Çağ'da yaşamlarını devam ettirdiğine dair ipuçlarının Ebionitlere nazaran daha az olduğu ifade edilebilir.

4. yüzyılda İmparator Kostantin'in Hıristiyanlığı kabulüyle birlikte hem Yahudiler hem de Yahudi-Hıristiyan gruplar için zulüm dönemleri başlamıştır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 6). Bununla beraber Roma İmparatorluğu'nda kendini kabul ettiren ve etkin bir güç kazanan Gentile Kilisesi zorla Hıristiyanlaştırılan ya da Hıristiyanlığı benimseyen Yahudileri asimile etmeye ve onları Yahudi geleneklerinden uzak tutmaya çalışmıştır (Arslan, 2020, s. 441-442). Nazarenlerin de muhtemelen bu dönemden itibaren Gentile Kilisesi'nin içinde yer alarak zamanla asimile olduğu söylenilebilir.

5. Yüzyılda Batı Roma'nın son bulmasıyla beraber siyasi olarak güç kazanan Kilise, misyonerlik çalışmaları yaptığı yerleri arttırmıştır. Bilhassa Orta Çağ'da Hıristiyanların etkin güç olduğu bölgelerde Avrupa'da yaşayan Yahudiler ya sürgün edilmiş ya da pek çok işkencelerle karşılaşmış ve genellikle de dinlerini değiştirmeye mecbur kalmıştır. Varlıklarını sürdürmek için Yahudiler, dinlerini değiştirmeyi tercih etmiş ve neticede "kripto Yahudiler" diye isimlendirilen dini anlayışlar oluşmuştur (Arslan, 2020, s. 441-442).

5. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasındaki zaman diliminde Yahudi-Hıristiyan grupların varlıkları hakkında doğrudan bir delile rastlamak mümkün değildir. Bu dönemde Yahudi-Hıristiyan gruplar kendilerini gizlemek mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun sebebi, İznik Konsili sonrasında Kilise içerisindeki Yahudilerin Hıristiyan olamayacağı ve Yahudi olarak hayatlarını devam ettiremeyeceği düşüncesinin hakim olmasıdır. 787 yılındaki İkinci İznik Konsili'nde Yahudi olarak hayatını yaşayan

İsa'ya inanan Yahudilerin Hıristiyanlığa dahil olması resmen yasaklanmıştır. Bu tarihten sonra İsa'ya inanan Yahudiler, Yahudilikle alakalı tüm bağlarını terk etmek zorundaydı. Ayrıca onlar, hayatta kalabilmek için de Kilise ile aynı inançları paylaşmak durumunda kalmışlardır (Rudolph, 2009, s. 136). Burada Rudolph'un hakkında bilgi verdiği grup muhtemelen Mesihî Yahudilerin takipçileri olduğunu iddia ettiği Nazarenlerdir. Çünkü Ebionitlerin tarihin hiçbir döneminde Kilise ile aynı inançları benimsediğinin ve Kilise ile yakın ilişkiler geliştirdiğinin bilgisine rastlanılmamaktadır. Nitekim Yahudi-Hıristiyanların bir kısmı (Nazarenler) bilhassa Suriye'deki Gentile Kilisesi'nin bazı inançlarını kabul etmeye istekli olunca, onlar da Nazarenlerin "eskiliğini" onaylamış ve onların Mesih hakkındaki kendine has inançlarını kabul etmiştir. Bunun haberini büyük bir şaşkınlık içinde öğrenen Yahudi-Hıristiyanlar, daha da dışlanmış bir şekilde kendilerini Hıristiyanlardan farklı görmeye başlamışlardır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 6). Cohn-Sherbok'un bahsettiği dışlanmışlık hissedener diye ifade ettiği Yahudi-Hıristiyanlar muhtemelen Ebionitlerdir. Çünkü Ebionitlerin, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren Hıristiyanlarla arasındaki düşmanlık gün geçtikçe artarken aynı durum Nazarenler için geçerli değildir.

Mesihî Yahudilerin ataları olarak gördükleri Nazarenler, Kilise'nin baskı ve zulmüne boyun eğmek zorunda kaldığından kendi isteklerine uygun bir şekilde dinlerini yaşayamamışlardır. Onların, Ebionitler gibi inançları uğruna Kilise'nin gücü karşısında durmak yerine teslim olmayı tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Aslında bu durumun bir tercih olmaktan ziyade zorunluluk olarak ifade edilmesi daha yerinde olacaktır. Her ne kadar MS 5. yüzyılda Yahudilerin Hıristiyanlığı kabulü için pek çok eser kaleme alınmış hatta Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul etmesi için yapılan faaliyetler Hıristiyanlığın başlangıç tarihine kadar dayandırılmış olsa da Reform hareketlerine kadar Yahudiler, Hıristiyanların düşmanları kabul edilmiş ve İsa'yı öldürdüklerinden dolayı "katil" olarak itham edilmişlerdir. 1078'de Papa, Hıristiyanlığın etkin olduğu ülkelerde Yahudilere önemli vazifeler verilmemesini ve hiçbir Yahudinin Hıristiyanlardan üstün olmadığını beyan etmiştir (Sağ, 2015, s. 627). Hıristiyanların bu tutumu uzunca bir dönem bu iki dinin mensuplarının arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı şekilde (şayet varlıklarını devam ettirebildilerse) Nazarenler gibi İsa'ya inanan Yahudiler de bu durumdan payını almış olmalıdır.

4. 2. 1. 3. Mesihî Yahudiliğin Doğuşu ve Gelişimi

Mesihî Yahudiler kökenlerini ilk İsa cemaatine dayandırmış olsalar da onların tarihi, Hıristiyanlığı benimsemenin bir kişinin Yahudi oluşuna zarar vermediği aksine bu iki dinin birbirini tamamladığı düşüncesinin yaygınlaştığı modern dönemdeki pietist ve evanjelik misyonerlerin faaliyetlerine kadar geri götürülebilir (Ariel, 2012, s. 318). Yahudilerin Hıristiyanlığa girmesi için yapılan pietist ve evanjelik faaliyetler hem Yahudi hem de Hıristiyan olunabilecek bir anlayış geliştirmiştir. Evanjelik misyonerler, Yahudi sembollerinin kullanılmasında herhangi bir sakınca görmemenin yanı sıra Hıristiyanlığı benimsemenin Yahudi kimliğini muhafaza etmeye engel olmadığını, hatta Hıristiyanlığın Yahudi kimliğini tamamladığını ileri sürmektedir (Ariel, 2013, s. 215). Yahudilerin seçilmişlik anlayışını destekleyen Evanjelikler, Yahudi kimliğini, geleneklerini ve sembollerini muhafaza ederek Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul edebilecekleri fikrine sahiptir (Ariel, 2012, s. 318).

Evanjelic Hıristiyanlar, Yahudilere karşı çok yakın davranmışlardır. Onlar, Yahudilerin Batı ülkelerinde gördükleri zulümleri engellemeye çalışmışlardır. Evanjelikler, ihtiyaç sahibi olan Yahudilere yardımlarda bulunup, genç Yahudilerin eğitimlerinde destek olmayı teklif etmişlerdir. Böylece pek çok Evanjelik, İsrail'in sadık dostları olarak görülmeye başlanmıştır. Evanjelikler, Yahudi cemaatlerinin oluşumlarına izin vermekle kalmayıp onları teşvik etmişlerdir. Evanjeliklerin Yahudilerle iyi ilişkileri bazı gruplarda ve kiliselerde Yahudi geleneklerinin ve sembollerinin benimsenmesini beraberinde getirmiştir (Ariel, 2013, s. 245-248).

Mesihî Yahudiler, kendilerini bağımsız bir dini grup olarak kabul etmiş olsalar da Evanjelic Hıristiyanların içinde oluşan ve kendini ispat etme gayreti içinde olan bir grup olarak anlaşılmıştır. Evanjelic misyonerlerin Yahudilere yönelik yaptığı faaliyetler Mesihî Yahudi hareketlerinin oluşumlarının zeminini hazırlamıştır. Bu durumda da muhtemelen Mesihî Yahudi hareketlerin varlığını kendilerine borçlu olduğunu düşünmelerinden dolayı Evanjelic Hıristiyanların pek çoğu kısa zaman içinde Mesihî Yahudileri kendilerinin bir parçası olarak kabul etmiştir (Ariel, 2013, s. 219).

Mesihî Yahudilik, modern dönemde dini bir grup olarak ilk defa 19. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır (Şenay, 2002, s. 56-65). Mesihî Yahudiler, 19. yüzyılda Batı ülkelerinde ve Amerika'daki misyonerlik faaliyetleri ile aynı tarihlerde ortaya

çıkılmış olsa da kökenleri 17. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. 17. yüzyılda çeşitli Yahudi ve Hıristiyan Mesihî gruplar, Hıristiyanlık ve Yahudilik arasında bir etkileşim oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda 19. yüzyılda Yahudileri Hıristiyanlığa geçirmek için misyonerlik faaliyetleri başlamıştır. 17. yüzyıldaki Mesihî gruplar, Mesihî Yahudilik gibi bir cemaat olarak karşımıza çıkmasa da bu anlayışın Avrupa’da daha hoşgörülü bir şekilde karşılanmasını sağlamıştır (Şenay, 2002, s. 62). Mesihî Yahudiliğin oluşum sürecinde Şenay’ın işaret ettiği tarihlerden çok daha erken bir dönemde Rönesans ve Reform hareketlerinin ve sonrasında yaşanan gelişmelerin etkisinin mühim olduğu söylenebilir. 15. yüzyılda ortaya çıkan Rönesans ve reform hareketlerinden 19. yüzyıla kadar ki süreç Mesihî Yahudiliğin ortaya çıkışına zemin oluşturması itibarıyla büyük önem arz etmektedir.

15. yüzyılda Rönesans hareketlerinin etkisiyle Avrupa’da Hıristiyanların Yahudilere karşı yaklaşımlarında büyük bir değişim meydana gelmiştir. Protestanların *Eski Ahit*’in doğru çevirisine sahip olmayı istemeleri, İbraniceyi öğrenilmesini zorunlu hale getirmiştir. Hıristiyan din adamları, Yahudi alimlerle olan düşmanlıkları geride bırakarak hem *Eski Ahit*’in ve hem de diğer Yahudi kaynakların Hıristiyanlık için kullanılabilmesi adına iş birliği yapmak durumunda kalmışlardır. Kısa bir süre içerisinde İbranice kaynaklar, Hıristiyanlık tarihini incelemek için kullanılmaya başlanmıştır (Friedman, 1994, s. 35). Bunun yanında Reform hareketleriyle beraber Yahudilerin Hıristiyanlığı kabulü için onları zorlamak yerine, ikna çabalarıyla neticeye varmak amaçlanmıştır. Reform hareketlerinin önde gelen isimlerinden Martin Luther, Katolik Kilisesi’nin karşısında yer almış ve alternatif bir dini anlayış ortaya koyarak bu yeni anlayışa inananların sayısını arttırmak istemiştir (Arslan, 2020, s. 442).

Martin Luther, 1523 yılında *Dass Jesus Christus ein geborener Jude sei* (İsa Mesih Yahudi olarak doğdu) adlı bir eser yazmıştır. Ona göre Yahudilere sert bir tutum içine girmeden yumuşak bir şekilde yaklaşıldığında ve İncil ile ilgili kendilerine gerekli bilgiler verildiğinde gerçek bir Hıristiyan olmalarının önünde herhangi bir engel yoktur. Ancak M. Luther’in 20 yıllık sürede Yahudilerle ilgili fikri değişmiştir. O, 1543’te kaleme aldığı *Von den Juden und ihren Lügen* (Yahudiler ve Yalanları Hakkında) adlı eserinde Yahudilerin Hıristiyanlığı benimsemelerinin imkansız olduğunu açıklamıştır. M. Luther, Hıristiyan birinin “şeytandan sonraki en büyük düşmanı”nın inançlı bir Yahudi olduğunu ifade etmiştir. Martin Luther’in vefatından

yaklaşık yarım asır sonra Alman kökenli İbranice dil uzmanı Elias Hutter, 1599'da *Yeni Ahit*'in ilk defa İbranice çevirisini yayınlarak Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişi için mühim bir adım atmıştır (Sağ, 2015, s. 627-628).

17. yüzyılın başlarında Puritanların Yahudilere yakın davrandıkları görülmektedir. Onların bu yakınlıklarının sebebi, Kutsal Kitap'ın lafzi (literal) yorumunu incelemeleri ve Yahudilerin Mesihî çağdaki işlevlerinin önemli görülmesidir. Puritanların eskatolojik anlayışında Yahudilerin Hıristiyanlığı benimsemeleri ve Kutsal topraklara tekrar geri dönmeleri İsa'nın geri gelişinin alametleri olarak kabul edilmektedir. 17. yüzyılda Mesih'in yakın zamanda tekrar geleceği beklentisi Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında yaygın bir inanç haline gelmiştir. Bu Mesih'in geleceği hakkındaki ortak beklenti, iki dinin mensuplarının birbirlerine yaklaşmasına neden olmuştur (Arslan, 2020, s. 443).

Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul etmesini sağlama adına İngiltere'de 1698'de "Hıristiyan Bilgisini Tanıtma Cemiyeti" ile 1701'de "İncil'i Yayma Cemiyeti" kurulmuştur. Bu iki cemiyet, İngilizlerin söz sahibi olduğu ülkelerde bir asra yakın Yahudilere yönelik misyonerlik çalışmaları yapmıştır. 1753 yılında İngiltere'de parlamento Yahudilere vatandaşlık hakkının verilmesini yasalaştırmak istemiş, ancak bu yasaya gösterilen tepkilerden sonra vazgeçilmiştir (Sağ, 2015, s. 629-631).

1801 yılında bir Hıristiyan Yahudi olan Joseph Samuel Christian Frederick Frey, Londra'da Yahudi kardeşlerinin manevi durumundan etkilenmiş ve "Londra Misyoner Cemiyeti" bünyesinde Yahudilere yönelik bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Onun öncülüğünde bilhassa Londra'da Bury Caddesi'nde Yahudilere yönelik dini sohbetler yapılmış ve Yahudi öğrenciler için ücretsiz okullar açılmıştır. Ancak sadece Yahudilerin Hıristiyanlığı kabulü için başlı başına bir cemiyete ihtiyaç olduğu aşıkardır. Neticede Frey'in önderliğinde yaşlı ve hastalara ziyaretlerde bulunmak ve özellikle Yahudilere Hıristiyanlığı sevdirmek amacıyla "The London Society" adlı küçük bir dernek kurulmuştur. Bu dernek, Yahudilerin Hıristiyanlıkla ilgili önyargılarını kırmak, Hıristiyanlıkla ilgili eleştirilere cevap vermek için Yahudilere yönelik konferanslar düzenleyip dini yayımlar yapmıştır (Gidney, 1908, s. 33-34; Sağ, 2015, s. 633). 1809'da adı "London Society for Promoting Christianity Amongst Jews" (LSBCJ=Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Yayma Londra Cemiyeti) olarak güncellenen ve toplam 36 üyesi bulunan bu cemiyet, 1815 yılında tamamıyla Anglikan Kilisesi'ne bağlı hale gelmiştir. Cemiyetin, İncil'i hem İngiltere'de hem de diğer

ülkelerde Yahudiler arasında okunmasını sağlamak, kiliseler açarak Yahudilere vaazlar vermek, başta Yahudi öğrenciler olmak üzere tüm Yahudileri eğitmek gibi amaçlara sahiptir (Sağ, 2015, s. 631). 1817 yılında Yeni Ahit, 1826 yılında Kutsal Kitap'ın tamamı İbranice dilinde yayımlanarak Yahudi öğrencilerin bu kitapları LSBCJ'nin gayretleriyle okunması sağlanmıştır. Bu şekilde Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişinin hızlandırılması amaçlanmıştır. LSBCJ'nin merkezinde bir Yahudi Şapeli yer almaktadır. Bu şapel, Yahudileri kazanmak için uğraş vermek ve Hıristiyanlığı benimseyen Yahudileri misafir etmek için bir Anglikan kilisesi olması hasebiyle de kendine özgü bir yapıya sahiptir. Şapel, Yahudiler ve Gentile Hıristiyanlar için önemli bir merkez olmakta iken zamanla Yahudilerin ağırlıklı olduğu yer haline gelmiştir. Bir süre sonra bazı Yahudi sembolleri kilisenin içinde ve dışında görülmeye başlanmıştır (Arslan, 2020, s. 445).

1908 yılında yani Londra Yahudiler Cemiyeti'nin kuruluş yıl dönümünde, bu cemiyetin sekreteri papaz W.T. Gidney 100. yıl hatırına cemiyetin bir asırlık süreçte yaptığı çalışmaları aktaran bir eser ortaya koymuştur. Cemiyetin önderi J.H. Kennaway, bu çalışmanın önsözünde Londra Yahudiler Cemiyeti'nin çeşitli bölgelerde hastaneler inşa ettiğini, İncil'i İbraniceye çevirip hem Eski Ahit'in hem de Yeni Ahit'in pek çok sayıda kopyasını Yahudilere verdiklerini, böylece cemiyetin kuruluşundan bu yana 150-200 civarında Yahudi'nin Hıristiyanlığa geçişini sağladıklarını açıklamaktadır. Ona göre Hıristiyanlığı kabul eden bu Yahudiler ve onların çoğunun çocukları, Anglikan Kilisesi'nde rahiplik yapmaktadır (Sağ, 2015, s. 631).

17. yüzyılda hem Yahudilerin hem de Hıristiyanların “mesih beklentisi” içinde olmalarından dolayı etkileşimlerine misyonerlik faaliyetleri de eklenince 19. yüzyılda “ilginç” bir grup olan “Hebrew Christianity”nin (İbrani Hıristiyanlık) ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere'de bazı Yahudiler sosyal, ekonomik, hukuki ve dini nedenlerden ötürü Hıristiyanlığı benimsemiş ancak İsa Mesih'e inanırken milli kimliklerini ve Yahudi geleneklerini terk edip etmeyeceklerini düşünmeye başlamıştır (Şenay, 2002, s. 63).

İlk İbrani Hıristiyan cemiyeti 1813 yılında “B'nei Abraham” (İbrahim'in Çocukları) adıyla Yahudi Şapeli'nde açıldı. 41 üyesi bulunan bu grubun üyeleri her cumartesi ve pazar günleri (kilisede) ibadet etmekte, dönüşümlü olarak ikişer kişilik gruplarla hasta olanları ziyaret edip onlara İncil okumak ve Pazar günü bilhassa hasta

olan herkesi ziyarete gitmek gibi faaliyetlerde bulunmaktaydılar (Gidney, 1908, s. 43). Yahudiler için bir sosyal yardımlaşma cemiyeti gibi çalışmalar yapan, bunun yanında Yahudi kimliğini göz ardı etmeden Hıristiyanlarla bir arada yaşamayı arzu eden Yahudiler için bir fırsat ortamı oluşturmaktaydı. Cemiyetin giderleri Anglikan Kilisesi bünyesindeki LSBCJ tarafından karşılanmaktaydı. Bu süreçte bu cemiyet kendisini bir Mesihî Yahudi hareketi olarak görmemekteydi (Şenay, 2002, s. 63).

Sosyal yardımlaşma derneği olarak tanımlayabileceğimiz modern dönemde oluşturulan ilk Yahudi-Hıristiyan grup “B’nei Abraham”dan sonra 1860 yıllarında S.C. Schwartz, değişik bölgelerdeki Protestan kiliselerine bağlı Yahudi-Hıristiyanları tek bir çatı altında toplamayı arzu etmiştir. S.C. Schwartz’ın bunu yapmak istemesindeki asıl amacı, Hıristiyanlığı benimseyen Yahudilerin sıkıntılarını istişare etmek, Yahudiler içinde misyonerlik faaliyetlerini artırmak ve dini hususları müzakere etmektir. Bu nedenle 80 kişiden oluşan bir Yahudi-Hıristiyan grup, 1866 yılında İngiltere’de Schwartz’ın liderliğinde toplanarak “Hebrew Christian Alliance of Great Britain” (HCA=Büyük Britanya’nın İbrani Hıristiyan Birliği)’in açılışını yapmıştır (Arslan, 2020, s. 445; Cohn-Sherbok, 2000, s. 17). Şenay’a (2002, s. 58) göre Mesihî Yahudilik, 19. yüzyılda Anglikan Kilisesi’nin Yahudilerin Hıristiyanlığı benimsetmek için yaptığı çalışmalar neticesinde HCA olarak bilinen küçük bir grubun bünyesinden filizlenerek içinden çıktığı gruptan daha çok tanınmış ve kendine mahsus özellikleriyle bir cemaat haline bürünmüştür.

HCA, kendisini bir Mesihî Yahudi hareketi olarak tanımlayan ilk cemiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cemiyetin oluşmasında Kilise’nin dışında Mesihî Yahudi hareketine olumlu yaklaşan Hıristiyanların da payı vardır. 1866 yılından sonra HCA gibi cemiyetler Yahudilerin bulunduğu pek çok yerde açılmaya başlanmıştır (Şenay, 2002, s. 63-64). Adıbelli’ye göre Yahudi iken Hıristiyanlığı din olarak benimseyenlere yönelik cemiyet kurma çalışmalarını misyonerler başlatmıştır. 1850-1870 tarihleri arasında pek çok İbrani Hıristiyan cemiyetleri oluşmuştur. Bu cemiyetler, bir yandan Yahudiler arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunurken, diğer yandan da Hıristiyanlığı benimseyen Yahudilerin kendi evlerindeki rahatlığı yaşatma gayreti içinde olmuştur (Adıbelli, 2016, s. 256).

1882 yılında H. A. Stern’in önderliğinde “İbrani Hıristiyan Dua Birliği” grubu Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilerin kardeşlik bağlarını güçlendirmek için uğraşlar vermiştir. Üyelerinin her pazar günü hem bireysel hem de cemaat olarak ayinler

yapmasını sağlayan bu cemiyet üye sayısını 1883 ile 1890 yılları arasında 143'ten 600'e çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Almanya, Norveç, Romanya, Rusya, Filistin ve Amerika'da şubelerini açmıştır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 17).

Protestan kilisenin etkisinden uzak ilk mesihi sinagog, 1882 yılında Joseph Rabinowitz öncülüğünde “Bney İsrail” ismiyle Rusya'da Kishinev'de açılmıştır. Rabinowitz, “İsrailites of the New Covenant” (Yeni Antlaşmanın İsrailileri) ismiyle bir grup kurmuş ve bu grubun üyelerine Yahudi geleneklerini yerine getirmeyi şart koşturmuştur. Onun kurduğu bu grup, modern dönemde hiçbir kiliseyle bağı olmayan ilk Yahudi-Hıristiyan hareket olması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Aslında Rabinowitz'in yaşadığı dönemde Yahudi dini geleneklerin uygulanması gerektiğini savunan çok fazla Yahudi-Hıristiyan olmasa da onun düşüncelerinin Avrupa ve Amerika'daki Yahudi-Hıristiyan hareketleri etkilediği ifade edilebilir (Arslan, 2020, s. 446).

1901'de Amerika'da Yahudi-Hıristiyanların bir araya geldiği kongrede hareket içinde Yahudi geleneğini devam ettirmeyi arzu edenlere karşı bir duruş ortaya koyulmuştur. Bu cemaat içi farklı görüşler bir şekilde sindirilmiş ve 1915 yılında kurulan “Hebrew Christian Alliance of America” (HCAA=Amerikan İbrani Hıristiyanlar Birliği) Kiliseye bağlılığını duyurmuştur (Arslan, 2020, s. 446). Sonrasında İbrani-Hıristiyan ittifakının güçlenmesi adına bir yardım fonu oluşturulmuş ve 1919 yılında bu yardım fonuna yoğun ilgi gösterilmiştir. Gelen yardımlarla İbrani Hıristiyan eğitimi veren okullar inşa edilmiş ve Yahudilere İncil'in mesajlarını benimsetmek için Amerika, Avrupa ülkeleri ve Filistin'e evanjelistler gönderilmesi amaçlanmıştır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 32).

1920'li yıllarda Amerika'da Presbiteryen Kilisesi, Yahudi-Hıristiyan grupların oluşumuna öncülük etmiştir (Ariel, 2012, s. 319). 1925 yılında İngiltere'de “Uluslararası İbrani Hıristiyanlar Birliği” açılmış, ancak sonrasında bu grubun adı “Uluslararası Mesihî Yahudiler Birliği” olarak değiştirilmiştir (Şenay, 2002, s. 63-64). 1930'lu yıllara gelindiğinde ise, presbiteryen misyonerlerin kontrolü altında birkaç İbrani Hıristiyan cemiyeti açılmıştır. Bu cemiyetler kendilerine has ayinler ortaya koymaya çalışsalar da presbiteryen misyonerlerin etkisinden kendilerini soyutlayamamışlardır. Ariel'e göre Amerika'daki bu İbrani Hıristiyan cemiyetler, Mesihî Yahudiliğin öncüleridir (Ariel, 2006, s. 193).

1930'lu yıllardan itibaren HCAA'nın üstlendiği önemli bir görev de 2. Dünya Savaşı öncesinde Yahudi düşmanlığına karşı onları savunmaktır. Kilise'nin Yahudi karşıtı eylemleri desteklediğinin bilincinde olan HCAA, 1931 yılında New York'ta bir konferans sonrasında bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride 1933'te Almanya'da artan Yahudi düşmanlığını, İsrail'in tüm dünyadaki dostlarının kınayacağı duyurulmuştur (Cohn-Sherbok, 2000, s. 50).

Mesihi Yahudi hareketlerinin popülerlik kazanmasında hem Yahudi hem de Hıristiyan olduğunu söyleyen dini anlamda kendisini "çift kimlikli" olarak tanıtmış J. H. Cohn gibi isimlerin etkisi büyüktür. H. Cohn, 1950'li yıllarda kendisinin Yahudi geleneklerine bağlı olduğunu bunun yanında Evanjelik cemaatle de gurur duyduğunu ifade etmiştir. Onun gibi tanınmış kişilerin bu tür açıklamaları da Mesihi Yahudiliğin benimsenmesini hızlandırmıştır (Ariel, 2006, s. 193). 1960'larda şartların oluşmasıyla Kilise'den ayrı Yahudi-Hıristiyan anlayışa sahip düşüncelerin yaygınlaşması HCAA'da köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir (Arslan, 2020, s. 446). Bu dönemde İngiltere ve Amerika'da İbrani Hıristiyan Kiliseleri açılmaya başlanmıştır (Şenay, 2002, s. 63-64).

1965 yılında kurulan "Young Hebrew Christian Alliance" (YHCA=Genç İbrani Hıristiyan Birliği) 1967 yılında HCAA'ya katılmıştır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 66). İsa'ya inandıklarını söyleyen pek çok YHCA üyesi Yahudi genç, 1967-1974 yılları arasında, bir antlaşma vazifesi veya ulusal görev bilinciyle Yahudi kimliklerini muhafaza ederek Yahudi geleneklerine uymaya devam etmişlerdir (Rudolph, 2009, s. 138). 1967 yılında İsrail'in komşu ülkeleriyle girdiği savaş, Evanjelik Hıristiyanların Yahudilere bakışını olumlu yönde etkilemiş, Hıristiyanlığı benimseyen Yahudilerin de Yahudi kimliğini muhafaza etme isteklerini daha da pekiştirmiştir. Muhtemelen 1967'deki Arap-İsrail Savaşı, YHCA üyesi Yahudi gençlerin İsrail'e aidiyetlerini ve milli duygularını canlandırarak YHCA'nın görüşlerini kararlılıkla ve daha yüksek sesle dile getirmelerine neden olmuştur (Ariel, 2012, s. 319). Rudolph'a (2009, s. 138) göre, YHCA mensubu gençlerin sayısı epey fazla olduğundan bu ittifakın Mesihi Yahudiliğe evrilmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir.

1970'li yılların başında HCA'nın pek çok mensubu kilise merkezli bir İbrani Hıristiyan anlayışına sahiptir. Fakat YHCA için Yahudilik daha ön plandadır. Bilhassa "The Jesus People" (İsa Halkı) hareketi İsa'ya inanan Yahudilerin yaşam tarzlarının geleneklerine uyup uymadığının farkındalığını oluşturmuştur (Cohn-Sherbok, 2000, s.

66). Ayrıca 1960'lı ve 1970'li yıllarda yetişen nesil daha özgürlükçü ve yenilikçi bir yapıya sahip olduğundan Mesihî Yahudilik, onlara ilgi çekici ve heyecan verici olmanın yanı sıra kendi kararlarıyla dini tercihte bulunmalarının adresi haline gelmiştir (Ariel, 2006, s. 194).

1970'lerde Yahudi kimliğini ön planda tutarak daha sistematik bir yapıya bürünen Mesihî Yahudiler, kendilerini bu dönemlerde kiliseye bağlı bir Yahudi grup olarak görmek yerine Yahudiliğin bir türü olarak tanıtmaya başlamışlardır. Onlar, tarihteki en büyük ayrılığı yani Hıristiyanlarla Yahudilerin arasındaki kopuşu tekrar bir araya getirme maksadını taşıdıklarını ileri sürerek varlık sebeplerini daha anlaşılabilir hale getirmeyi arzu etmektedirler (Adıbelli, 2016, s. 263). Ariel'in (2012, s. 318) iki din arasındaki diyalogun en gelişmiş dönemleri olarak tanımladığı 1970'li yıllarda Mesihî Yahudilerin sayısının ve etkinliğinin artması Yahudilerin ve Hıristiyanların beklediği bir durum değildir. Çünkü iki din arasındaki hem inanç ve uygulamalar hem de tarihsel yönden ciddi farklılıkların olması böyle bir anlayışın meydana gelişinin ihtimal dahilinde görülmesini engellemektedir (Ariel, 2006, s. 191). Elbette modern dönemde ortaya çıkan Mesihî Yahudiliğe tepki çok gecikmemiştir. Çok ilginç bir şekilde içinden türediği İbrani Hıristiyanlar tarafından HCAA'nın resmi gazetesinde sapkın olarak ilan edilerek Mesihî Yahudilerle hiçbir ilgilerinin olmadığı açıklanmış ve kendi çevrelerinden uzaklaştırılmışlardır (Rudolph, 2009, s. 137).

1970'li yıllardan sonra İsa'ya inanan Mesihî Yahudilerin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Bunda Evanjelik Hıristiyanlarla Yahudiler arasındaki ilişkinin değişmesinin payı büyüktür (Ariel, 2013, s. 214). Mesihî Yahudiler, 1970'lerden itibaren yaptıkları konferanslarla kendi inançlarını diğer insanlara anlatmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda başta gençler olmak üzere toplumun tüm kesimlerine her türlü iletişim kaynağını kullanarak tebliğ faaliyetlerini yürüttükleri söylenebilir (Ariel, 2012, s. 322). 1970 ve 1975 yılları arasında Hıristiyanlığı din olarak benimseyen Yahudiler, Hıristiyan misyonerlerin ve mezheplerin etkilerinden tamamen sıyrılamamış olsalar da büyük ölçüde kendi istekleriyle bağımsız cemiyetler kurmuşlardır. Ancak 1970'lerin sonlarından itibaren kurulan Mesihî Yahudi grupların çoğunda Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişi için faaliyetler yapan misyonerlerin etkisi oldukça fazladır. Şurası da bir gerçektir ki Mesihî Yahudi hareketlerinin ilk cemiyetlerinin bağımsızlığı sonrakilerin özünü, imajını, yapısını belirlemede etkili olmuştur (Ariel, 2013, s. 218). 1975 yılına gelindiğinde HCAA'nın eski üyelerinin

rızası olmamasına rağmen YHCA'nın çabaları sonucunda hareketin adı "Messianic Jewish Alliance of America" (MJAA=Amerikan Mesihî Yahudi Birliği) olarak değiştirilmiştir. Yapılan bu değişim isim değişikliğinden daha fazlasını içinde barındırmaktadır. Mesihî Yahudilerin bunu yapmaktaki amacı Yahudi kimliğini ön plana çıkarmaktır, nitekim bunda da başarılı olmuşlardır (Rudolph, 2009, s. 138; Cohn-Sherbok, 2000, s. 66).

1979 yılında Mesihî grupları bir araya getirmek amacıyla "Union of Messianic Jewish Congregations" (UMJC=Mesihî Yahudi Cemaatler Birliği) kurulmuş ve bu dönemdeki 21 grubun 19'u UMJC'ye dahil olmuştur (Arslan, 2020, s. 447). 1980'li yıllarda birçok Mesihî Yahudi hareketi HCAA'nın da bağlı olduğu "International Association of Messianic Congregations and Synagogues" (IAMCS=Uluslararası Mesihî Cemaatler ve Sinagoglar Birliği) çatısı altında birleşmişlerdir (Şenay, 2002, s. 64).

Mesihî Yahudilik, 1980-2000 yılları arasında büyük bir gelişim süreci yaşamıştır (Ariel, 2006, s. 191). IAMCS'nin kaynaklarına göre 1990'lı yıllarda Yahudilerin yaşadıkları yerlerde 165 Mesihî Yahudi cemiyeti mevcuttur (Şenay, 2002, s. 64). 2012 yılına gelindiğinde ise sadece UMJC ve IAMCS'ye katılan 200'ün üzerinde Mesihî Yahudi cemaatinin olduğu bilinmektedir (Arslan, 2020, s. 447). Günümüzde ise 20'nin üzerinde ülkede var olan, UMJC ve IAMCS'ye dahil olan toplam Mesihî Yahudi cemaati sayısı 230'dur (http-1; http-2).

Mesihî Yahudiliği benimseyenlerin sayısında kısa zamanda ciddi bir artış meydana gelmiştir. 19. yüzyılda Hıristiyanlığı din olarak benimseyen Yahudilerin tüm dünyadaki sayıları yaklaşık 224.000 iken, sadece 20. yüzyılın başlarında bilhassa Avrupa'da, bunun yanında Amerika'da Hıristiyanlığı benimseyen Yahudilerin sayısı 230.000'i bulmaktadır (Arslan, 2020, s. 439). Yahudiler arasında en hızlı büyüyen grup olan yalnızca Mesihî Yahudilerin 2000 yılındaki sayısı 200.000 civarındadır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 1-3).

Hıristiyanlığı kabul eden Yahudiler, bugün Amerika ve İsrail'de birtakım çalışmalar yürüten birbirinden farklı dini cemiyetler kurmaktadır. Mesihî Yahudilik de kendine özgü inanç ve uygulamalarıyla söz konusu ülkelerde faaliyetlerine etkin bir şekilde devam eden önemli bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2020, s. 439). Mesihî Yahudilerin sırasıyla Amerika, İsrail ve İngiltere'de etkin olduklarını

söyleyebiliriz. 2010'lu yıllarda Amerika'da 300, İsrail'de 100 civarında, Avrupa ülkelerinde ise onlarca Mesihî Yahudi cemaatleri bulunmaktadır. Bu cemaatler içerisinde Mesihî Yahudiler kendilerini bağımsız bir cemaat olduklarını ilan etmiş olsalar da Evanjelistlerin sosyal ve kültürel alanlarda etkisi devam etmektedir. İsrail'de 1965'li yıllarda yalnızca birkaç yüz kişiden oluşan Mesihî Yahudilerin sayısı 2010'lara gelindiğinde 15.000'i aşmıştır. İsraili gençlerin çoğu yeni dini hareketlere yönelirken pek çoğu da Mesihî Yahudiliği benimsemiştir (Ariel, 2012, s. 322-323). İngiltere'de ise 2000 ile 3000 arasında Mesihî Yahudi yaşamaktadır. Bu sayı İngiltere'de yaşayan Yahudilerin yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır (Şenay, 2002, s. 65).

Son 30 yıl içinde Mesihî Yahudilerin varlıklarını kabul ettirmesiyle birlikte kendilerine gösterilen tepkiler de artmaya başlamıştır. Esasında bu anlayışın Hıristiyanlıkla Yahudiliği uzlaştırma gibi bir vizyonla ortaya çıkararak kendini kabul ettirmesi çok zor bir durumdur. Bundan dolayı da Hıristiyanlar arasında Mesihî Yahudilerin inanç ve düşüncelerine karşı duranların sayısı bir hayli çoktur (Laepfle, 2020, s. 6). İngiltere ve diğer ülkelerdeki Yahudiler, sapkın bir hareket olarak gördükleri Mesihî Yahudilerin gençleri etkilememeleri için onlara karşı "Operation Judaism" (Yahudilik Operasyonu) gibi cemiyetler oluşturmuşlardır (Şenay, 2002, s. 64). Ancak buna rağmen Yahudiler, Mesihî Yahudileri kendilerinden tamamen uzaklaştırmak istemediklerinden onlara temkinli yaklaşmışlardır (Laepfle, 2020, s. 6).

4. 2. 1. 4. Mesihî Yahudiliğin İnançları

UMJC'nin 2012 yılında yayınlanan İnanç Bildirisi'nde Mesihî Yahudilerin Tanrı anlayışları hakkında "Kendisini Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak açıklayan tek bir Tanrı vardır. Dünyadaki her ilahi eylem, Baba'nın Oğul aracılığıyla ve Ruh'un gücüyle çalışmasıyla gerçekleştirilir" ifadesine yer verilmek suretiyle teslis inancını benimsedikleri görülmektedir (http-3). Mesihî Yahudi hareketlerinin tamamına yakını teslis inancını kabul etmekle birlikte bu inanç Mesihî Yahudileri, Yahudilikten uzaklaştırmamakta ve birilerinin iddia ettiği gibi üçlü tanrı anlayışını içinde barındırmamaktadır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 170-171). Mesihî Yahudiler, Hıristiyanlığın inançlarının başında gelen teslis (trinity) inancını, tanrının üçlü doğası (triune) olarak dile getirmektedirler. Bunun sebebi Tanrı'nın tek olduğunu ön plana

çıkarak Yahudilerin en çok karşı çıktıkları üçlü tanrı anlayışının savunucusu olmadıklarını göstermektedir. İnançlarına Torah'ın bazı bölümlerinden deliller getiren Mesihî Yahudiler, Tanrı'yı çoklu birlik şeklinde görmenin Yahudiliğe aykırı olmadığını ispat etme gayretindedirler (Arslan, 2020, s. 448). Ancak bu çabalarının pek fazla işe yaradığını söylenemez. Çünkü Yahudiler, Mesihî Yahudiliği teslis inancını benimsemelerinden dolayı kendilerinden görmemektedirler. Halbuki Cohn-Sherbok'un ifade ettiği gibi Mesihî Yahudiler, Muhafazakar Yahudilik ve Reform hareketleriyle beraber ortaya çıkan yeni Yahudi gruplara göre daha teist bir anlayışa sahip olmakla birlikte Tevrat'ın emirlerini yerine getirmede de daha hassastırlar (Cohn-Sherbok, 2000, s. 212).

Kendilerini Yahudi kimliğini muhafaza ederek ve İsa'nın Mesihliğine inanarak "kemale ermiş Yahudiler" olarak nitelendiren (Cohn-Sherbok, 2000, s. 191) Mesihî Yahudiler, Hıristiyanlarda olduğu gibi İsa'nın bir Tanrı olduğunu aynı zamanda onun bir insan olduğunu benimsemektedirler. Onlar, İsa için İbranicedeki karşılığı olarak "Yeşua" ismini kullanmakta ve İsa'nın Yahudilerin uzun bir süredir beklediği Mesih olduğuna inanmaktadırlar (Arslan, 2020, s. 448). İsa'nın Yahudilere gönderildiğini ve takipçilerinin onun dinini yeryüzünde anlattıklarını benimsemekte olan Mesihî Yahudiler, Tanah'ta Mesih'in kefareti dair bütün kehanetlerin İsa'da meydana geldiğini savunmaktadır. Ayrıca onlar, İsa'nın Tanrı'nın Krallığını inşa etmek için ikinci defa geleceğine inanmakta olup, İsa Mesih'in dünyayı kurtaracağını ve İsrail'in düşmanlarını bertaraf edeceğini iddia etmektedirler (Cohn-Sherbok, 2000, s. 171).

Mesihî Yahudiler, Kutsal Kitap hakkındaki görüşlerinde Hıristiyanlarda olduğu gibi Eski Ahit ve Yeni Ahit'in tanrısal vahiy olduğuna inanmaktadır. Tanah ve *Yeni Ahit*'in birbirini tamamlamakta olduklarını kabul eden Mesihî Yahudiler için Torah'ın ilk beş bölümünün yeri ayrıdır. Çünkü onlara göre Tanrı'nın Yahudilere bir hediyesi olan Torah'ın içinde her dönemde uygulanması gereken evrensel ahlak kaideleri yer almaktadır. Mesihî Yahudiler, Tanah ve *Yeni Ahit*'i inançlarında otorite olarak benimsemenin yanı sıra Tanah'ın sadece Yeni Ahit aracılığıyla anlaşılabilirliğini iddia etmektedir (Arslan, 2020, s. 449).

Bir yandan İsa'nın Tanrı ve Mesih olduğunu benimseyen diğer yandan Yahudi kimliğini muhafaza ettiğini söyleyen Mesihî Yahudiliğe yönelik ciddi eleştiriler yöneltilmektedir. Teslis inancını Yahudilikle hiçbir şekilde bağdaştıramayanlar, bu tür anlayışların dinlerini değiştiren Yahudilerin aldatmacasından başka bir şey olmadığını

düşünmektedirler (Cohn-Sherbok, 2000, s. 182). Ancak Mesihî Yahudiler Hristiyanlığın 1. yüzyılındaki Nazarenlerin, Pavlus'un kristolojisiyle ortak inançlara sahip olduklarına işaret etmektedir (Şenay, 2002, s. 65). Böylece kendi inançlarını ilk İsa cemaatine dayandıran Mesihî Yahudi gruplara göre Hristiyanlık, Yahudi köklerinden tamamıyla uzaklaşmıştır. İsa'nın dinine tabi olan ilk Kilise cemaatinin yolunu takip ederek yaşamak isteyen Mesihî Yahudiler, inançlarını manevi bir yenilenme ve özüne dönme olarak görmektedir (Cohn-Sherbok, 2000, s. 178). Yahudilikten bağımsız bir şekilde Yahudi geleneklerini devam ettirme konusunda oldukça kararlı bir duruşa sahip olan Mesihî Yahudilere göre antlaşmanın bir gereği olarak Tevrat'ın emirlerine uymak zorunludur (Rudolph, 2009, s. 138-139). Ancak Mesih olmadan tek başına geleneksel Yahudiliğin yaptığı gibi sadece şeriatın emirlerini yerine getirmek de yeterli değildir. Zira Eski Ahit'i anlamak için Mesih'e ihtiyaç vardır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 170-171).

İsa'nın bakireden doğumunu benimsediği ifade edilen (http-2) Mesihî Yahudiler, inanç yönünden öteki uluslardan İsa'ya inananlarla aynı düşünceye sahip olmakla birlikte kendilerini soy olarak Yahudi milletinden görmelerinden dolayı Hristiyanlardan ayrılmaktadır. Bundan dolayı bir Mesihî Yahudi kendini hem Yahudi hem de İsa'ya iman eden biri olarak tanımlamaktadır (Fruchtenbaum, 2011, s. 15). Mesihî Yahudiler kendilerini bir Hristiyan olarak tanımlamış (Şenay, 2002, s. 61) olsalar da onların Yahudi kimliklerinin her daim ön planda olduğu söylenebilir. Mesihî Yahudilikte eski dönemlerde Yahudi soyunu belirleyici kişi baba olmasından dolayı Yahudi olmanın şartı babanın soyuna dayandırılmaktadır. Ancak genel itibarıyla Mesihî gruplar içinde anne veya babadan birinin Yahudi olması yeterli görülmektedir. Her halükarda bir kişinin gerçek bir Mesihî Yahudi olması için Yahudi soyundan olması gerekmektedir (Cohn-Sherbok, 2000, s. 172). Mesihî Yahudilere göre İsa'ya iman eden gentilelere Yahudi denilemez, onlar "İbrahim'in imanda çocukları" olarak adlandırılmalıdır. İman eden gentile, "pagan" manasında bir gentile olmamakla birlikte bir Yahudi olarak da görülemez. Buna rağmen imanlı bir gentilenin, İsa'ya inanan bir Yahudi ile Tanrı'nın katındaki manevi değeri birdir. Her ne kadar İsa, gentilelerin iman ederek onların da seçilmişlik nimetine mazhar olmasına vesile olmuşsa da bu durum, Yahudilerin daha öncesinde Tanrı tarafından seçilmiş kılındığı gerçeğini değiştirmemektedir (Adıbelli, 2016, s. 261).

4. 2. 1. 5. Mesihî Yahudiliğin İbadet ve Uygulamaları

Mesihî Yahudiler bir taraftan Musa şeriatının emirlerini yerine getirirken diğer taraftan da Hıristiyanlığın ibadet ve uygulamalarını benimsemektedir. Ancak bu durumda Yahudi gelenekleri ile Yahudi olmayan uygulamaları bir arada yürütmenin zorluğu erken dönemdeki Yahudi-Hıristiyanlığında olduğu gibi tekrar meydana çıkmaktadır (Adıbelli, 2016, s. 261). Fakat Mesihî Yahudilerin geleneksel Yahudiliğe nazaran daha esnek bir ibadet anlayışını benimsemekle bu zorluğun üstesinden geldiği ifade edilebilir. Şeriatın emirlerini günlük hayatta uygulama konusunda rahat davranan Mesihî Yahudi cemaatlerinin birbirinden farklı uygulamalara sahip olduğu görülmektedir. Genellikle ibadetlerinde kendi manevi ihtiyaçlarını önceleyen cemaatler, hareketin hazırladığı dua kitaplarında yer alan hususları yapıp yapmama noktasında ayrışmaktadırlar. Hatta bu ayrışmanın dışarıdan birisini şaşırtacak derecede olduğu söylenebilir (Cohn-Sherbok, 2000, s. 87).

Mesihî Yahudiler için Tanrı ile seçilmiş halk arasındaki ahdin bir sembolü olarak şabat, insanın kendini yenilemesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Mesihî Yahudiler, şabatın amacının sadece ibadet olmadığına bugünün dinlenme ve yenilenme günü olduğuna inanırlar (Cohn-Sherbok, 2000, s. 87-89). Ayinlerini sinagogda yerine getiren Mesihî Yahudiler (Arslan, 2020, s. 449) şayet yaşadıkları yerlerde kendilerine mahsus bir ibadet yeri yoksa bu durumda belli bir mekanı kendilerine tahsis ederek orada ayinlerini Mesihî rabbi olarak adlandırdıkları dini önderlerinin başkanlığında gerçekleştirirler. Fakat bu rabbiler geleneksel Yahudilerce tayin edilmiş değildir (Şenay, 2002, s. 66). Cemaate aidiyetleri bir hayli yüksek olan (Cohn-Sherbok, 2000, s. 169) Mesihî Yahudiler, ayinlerinde geleneksel Yahudilikten epey farklı uygulamalara sahiptirler. Onlar ayinlerinde ne dua kitapçıkları bulundurmakta ne de İbranice dualar okumaktadırlar (Cohn-Sherbok, 2000, s. 1-3). Mesihî Yahudilerin kendilerine ait bir dua ayini geliştirdiği ifade edilebilir. Dua ederken Yahudiliğe has objelere de yer veren Mesihî Yahudi ayininin en öne çıkan özelliği, duanın genellikle dans ve müzik eşliğinde yapılmasıdır (Arslan, 2020, s. 449-450).

Mesihî Yahudiler, *Kutsal Kitap*’ta yer alan dini bayramları kutlamayı bir vazife olarak kabul etmektedirler (Cohn-Sherbok, 2000, s. 87-89). Fakat onlar, Yahudilikteki dini bayramları Hıristiyanların inanç ve gelenekleriyle bağdaştırarak onlara yeni bir anlam yüklemekte olup, kutsal kabul edilen günlerde gerçekleştirilen ayinlere bilhassa

İsa ile ilgili dua ve ilahilerden bölümler ilave ederek kutlamaktadırlar. Mesihi Yahudilerin bundan maksatları ise kutsal günlerin odağına İsa'yı yerleştirmektir (Arslan, 2020, s. 450).

Mesihi Yahudi hareketler kuruluşundan bu yana Yahudi dini geleneklerinin yerine getirilmesi hususuna büyük önem verdiklerini açıklamış olsalar da gerçekleştirilen alan araştırmalarında ortaya çıkan sonuçlar cemaat üyelerinin geleneği devam ettirme konusunda pek kararlı bir duruş içinde olmadıklarını göstermektedir (Arslan, 2020, s. 453). Buna göre Mesihi Yahudiler arasında erkek çocukların sünnet edilmesi gerektiğine inananların sayısının %30 civarında iken, kaşer kurallarının yerine getirilmesi gerektiğini benimseyenlerin sayısı da bu orana yakındır. Bu durum bize Mesihi Yahudiler içerisinde geleneksel Yahudiliğin ibadet ve uygulamalarını yerine getirenlerin çok az sayıda olduğunu göstermektedir (Şenay, 2002, s. 66-67).

4. 2. 2. İsa'nın Yahudileri (Jews for Jesus)

İsa'nın Yahudileri, Yahudilerin Hıristiyanlığı benimsemesini sağlamak ve onları Evanjelik topluluğa kazandırmak amacıyla kurulmuş bir gruptur. Ancak zamanla yalnızca Yahudileri değil Yahudi olmayanları da hedef kitlesi haline getiren ve misyonerlik faaliyetleri yürüten bir grup haline gelmiştir (Ariel, 2000, s. 211-216). Rudolph, 2009 yılında kaleme aldığı eserinde Protestan evanjelik misyoner grubu olarak tanımladığı İsa'nın Yahudileri'nin 200'den fazla üyeye sahip olduğunu belirtmektedir (Rudolph, 2009, s. 138-139). Günümüzde bu hareketin dünya genelinde 15 şubesi mevcuttur. Uluslararası merkezi ise, Amerika'nın Kaliforniya eyaletine bağlı San Francisco'da bulunmaktadır. Hareketin tüm şubelerinde toplam daimi hizmet veren kişi sayısı 240 iken, gönüllü hizmet veren kişi sayısı ise 125'in üzerindedir (http-4).

4. 2. 2. 1. İsa'nın Yahudileri'nin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

HCAA'nın içinde gençlik hareketinin etkisini arttırdığı 1970'lerin başında İsa'nın Yahudileri grubu, İbrani Hıristiyan hareketinin içinden türemiştir. İlk başta bu hareketin önderi Moishe Rosen, "Jewish Missions of America" (JMA=Amerika Yahudi Misyonları) bünyesinde İbrani Hıristiyan misyoner olarak faaliyetlerini yürütmektedir. 1970'lere yaklaşıldığında Rosen, İbrani Hıristiyan Birliği'nin

Yahudilikten uzaklaşmaya başladığını fark etmiş ve bu birliğe olan güvenini yitirmiştir. Bunun yanında JMA'nın genç Yahudilere yönelik faaliyetlerini yetersiz bulmaktadır. Gençlere ulaşma konusunda bir hayli kararlı olan Rosen, İsa'nın Yahudileri grubunu San Francisco'da JMA'ya bağlı bir şube olarak açtıktan sonra eşi ve birkaç gençle, gençlere yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 60).

İsa'nın Yahudileri hareketi Yahudilere yönelik misyonerlik çalışmalarını başlattığı dönemde Evanjelik Hıristiyanlar içinden doğan Mesihî Yahudilik, Hıristiyanlığa geçen Yahudilere rehberlik etme görevini üstlenmiştir. 1970'lerden önce Yahudilikten Hıristiyanlığa geçenler, Evanjelik (Yahudi olmayan) kiliselere katılmışlardır. Çok az bir kısmı İbrani Hıristiyan gruplarına dahil olmuştur. 1970'li yıllarda ise dinlerini değiştirenler arasında etnik kökene daha fazla vurgu yapan ve Yahudi geleneklerini ve sembollerini ön planda tutan Mesihî Yahudiliğe büyük bir ilgi ortaya çıkmıştır. İlginç bir şekilde İsa'nın Yahudileri hareketi ile Mesihî Yahudilik aynı şey gibi görülmeye başlanmıştır (Ariel, 1999, s. 240). Ancak bu yalnızca bir yanılgıdan ibarettir. Nitekim Mesihî Yahudilerin çoğunluğu bu iki grup arasındaki ilişkinin varlığını reddetmektedir. (Rudolph, 2009, s. 138-139). En başından itibaren İsa'nın Yahudileri hareketi de Yahudi-Hıristiyan gruplardan kendini farklı görmüş ve onların yanında yer almamıştır (Ariel, 1999, s. 240).

1972'ye gelindiğinde Yahudi etnik kimliğinin ön plana çıkarılması hareketin en belirgin özelliğini oluşturmuştur (Cohn-Sherbok, 2000, s. 60). Moishe Rosen, Yahudilerin Hıristiyanlığa karşı yaklaşımlarının olumsuz olduğunu farkındadır. Bunun için de o, bilhassa Yahudi gençlere ebeveynleri tarafından yabancı bir din olarak anlatılan Hıristiyanlığı kendilerine ait bir inanç olarak görmesi için çalışmalar yapmaya karar vermiştir. Yahudi etnik kimliğini ön planda tutan Moishe Rosen'in bu konudaki kararlılığına kurucusu olduğu hareketin "İsa'nın Yahudileri" olarak adlandırması ve ilk ismi olan Martin yerine Yahudi ismi olan Moishe'yi kullanması örnek olarak gösterilebilir (Ariel, 1999, s. 239-241).

Hem Amerikalı Yahudi liderler hem de İsraili liderler ile dostane ilişkiler içerisinde olan Amerikan Evanjelik Hıristiyan patriği 1973 yılında yalnızca Yahudilere yönelik gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerini onaylamadıklarının altını çizerek İsa Mesih'in dininin bütün insanlara tebliğ edilmesini beyan etmiştir. Bu açıklamadan sonra İsa'nın Yahudileri ve Hıristiyanlığı Yahudiler arasında yaymaya

çalışan bazı gruplar kendilerini güvence altına almak ve hedeflerini gerçekleştirmek için Evanjelik Hıristiyanlara bağlı olarak faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Moishe Rosen ve grubun diğer üyeleri Amerika'nın farklı bölgelerinde bulunan Evanjelik kiliselerde konuşmalar gerçekleştirmiş ve müzik çalarak hareket için yardım talebinde bulunmuşlardır. Faaliyetlerini devam ettiren İsa'nın Yahudileri kısa bir zaman içinde Evanjelik Hıristiyanlar arasında popülerlik kazanmıştır (Ariel, 2000, s. 214-215).

İsa'nın Yahudileri, Yahudileri müjdelemeye yönelik daha önceki dönemlerde ortaya çıkan Evanjelik Hıristiyanların tekrar yenilenerek ortaya çıkan bir çeşidi olarak görülebilir. Bu hareketi önemli kılan yeni olması veya mesajlarının orijinalliği değildir. Çünkü Hıristiyan misyonerler, Yahudilere yönelik din değiştirme faaliyetlerini uzun bir süredir gerçekleştirmektedir. Ancak İsa'nın Yahudileri grubunu önemli kılan husus, Moishe Rosen'in Amerikan Yahudi gençlerinin yeni ilgi alanlarına ve değerlere sahip olduğunu fark ederek onların yaşamlarına uygun şekilde hareketi benimsetmeye çalışmasıdır. Moishe Rosen, bu yaklaşımıyla Amerika'daki Yahudilerin Hıristiyanlığı benimsemesinde önemli bir rol oynamıştır (Ariel, 1999, s. 253).

Amerika'daki Yahudilere yönelik misyonerlik çalışmaları yürüten diğer gruplardan belirgin bir şekilde ayrılan İsa'nın Yahudileri, inançlarını vaaz etmek için bilhassa Amerika'da 1960'larda ortaya çıkan karşı kültürün üyelerini hedef kitlesi haline getirmiş ve gençlerin tarzı ve yaşayışları ile uyumlu bir grup olarak kendini tanıtmıştır (Ariel, 1999, s. 233). Zamanla İsa'nın Yahudileri, Amerika'da ve bazı ülkelerde şubeleri bulunan ulusal bir misyoner grup haline dönüşmüştür. Bu hareket İngiltere, Fransa, İsrail, Güney Afrika gibi yerlerde Yahudilerin yaşadığı bölgelerde çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1970'lerin sonlarında hareketin çok ciddi bir maddi geliri oluşurken, bu durum onları misyonerlik faaliyetlerinde daha da aktif hale getirmiştir. Böylece bu tarihlerde İsa'nın Yahudileri hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar arasında herkes tarafından bilinir hale gelmiştir. Ancak bu grup, her yerde aynı sonuca ulaşamamıştır. Örneğin, İsa'nın Yahudileri 1995'lere kadar İsrail'de etkinliğini ortaya koyamazken, Rusya'da Yahudileri müjdeleyen grupların en başında yer almıştır (Ariel, 2000, s. 215).

Moishe Rosen ve hareketin üyelerinin misyonerlik faaliyetleri oldukça geniş kapsamlıdır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 60-62). İsa'nın Yahudileri ilk kurulduğunda hareketin mensuplarından olan genç erkek ve bayanlar, Amerika'da şehirlerin

kalabalık yerlerinde üzerlerinde “İsa’nın Yahudileri” sloganı taşıyan tişörtler giyerek Yahudileri İsa’yı kurtarıcıları olarak kabul etmeye davet etmiş ve bununla ilgili insanlara broşürler vermişlerdir (Ariel, 1999, s. 233). Yapılan bu faaliyetler sonucunda pek çok insanın ilgisini çekmeyi başaran (Ariel, 1999, s. 233) İsa’nın Yahudileri drama, şarkılar söyleme ve sokak tiyatroları gibi faaliyetlerle çalışmalarını sürdürmüştür. Hareketin üyeleri, kendilerini tanıtmak için şehirlerin önemli yerlerine posterler asmış, turistik şehirlerde, havaalanlarında, kampüslerde, alışveriş merkezlerinde broşürler dağıtmışlardır. İsa’nın Yahudileri grubu için gençler en baştaki hedef kitlesi olduğundan özellikle üniversite kampüslerinde misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Tüm bunların yanı sıra televizyon haber programlarında, gazetelerin köşe yazılarında kendilerine yer verilmesini sağlamışlardır (Cohn-Sherbok, 2000, s. 60-62).

4. 2. 2. 2. İsa’nın Yahudileri’nin İnanç ve Uygulamaları

İsa’nın Yahudileri’nin genel itibarıyla Hıristiyanlığın inançlarını benimsediği söylenilebilir. Hıristiyanlıktaki teslis inancını kabul eden bu hareket hem *Eski Ahit*’i hem de *Yeni Ahit*’i dinde otorite olarak görmektedir. İsa’nın Yahudileri, İsa’nın tüm insanların günahtan kurtulması için çarmıhta gerilip öldürülmesine, İsa’nın öldükten sonra bedensel olarak yeniden dirilişine ve onun milenyum öncesi ikinci kez gelişine inanmaktadırlar. Onlar, İsa Mesih’e inanmakla kurtuluşa ulaşmanın mümkün olmadığını düşünen Yahudilere Müjdenin anlatılması gerektiğini savunmaktadırlar (Cohn-Sherbok, 2000, s. 61). İsa’nın Yahudileri, İbrani Hıristiyanlarda olduğu gibi grup üyelerinin Protestan kiliselere bağlı yaşamalarını talep etmektedir (Arslan, 2020, s. 440).

Bir yandan Hıristiyanlığın inançlarını benimseyen diğer yandan üyelerine Yahudi etnik kimliğin, inancın bir parçası olduğunu aşıl原因 (Cohn-Sherbok, 2000, s. 61) İsa’nın Yahudileri, Mesihî Yahudilikte olduğu gibi İbraniceyi ve Yahudi sembollerini ön plana çıkarmaktadır (Arslan, 2020, s. 440). Bu grup, Yahudi geleneklerine bağlılık hususunda Mesihî Yahudi hareketlerine nazaran daha esnek bir anlayışa sahiptir (Rudolph, 2009, s. 138-139). Kendi aralarındaki sohbetlerde Yidiş’i yaygın olarak kullanmaya başlayan İsa’nın Yahudileri’nin üyeleri, sinagoglara gidip pek çoğu şabatta mum yakma ve kaşer tutma gibi Yahudi geleneklerini yerine

getirmekte, Yahudi geleneksel yemeklerini sürdürmekte ve İsrail halk danslarını uygulamaktadırlar (Cohn-Sherbok, 2000, s. 61).

4. 2. 3. Talmidaizm

Talmidaizm hakkında bilgi edinebileceğimiz kaynakların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Talmidaizm'in tarihi, grupları, inanç ve uygulamaları ile ilgili bilgiler veren iki temel kaynağa ulaştık. Bunlardan ilki, 1998'den itibaren Liberal Talmidis (Liberal Talmidiler)'in başında bulunan Shmuel ben Naftali'nin⁶ *The Way – An Introduction to Modern 'Jewish-Christianity' (Talmidaizm) (Yol- Modern Yahudi-Hıristiyanlığa Giriş (Talmidaizm))* adlı eseridir. İkincisi ise içerisinde hem Naftali'nin hem de Talmidi inancına mensup olanların kaleme aldığı yazıların yer aldığı Talmidilerin kendilerine ait web siteleridir.⁷ Burada Talmidaizm'in nasıl bir inanç olduğu hakkında detaylıca bilgiler verilmekte ve bu anlayışın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan farkları gibi pek çok husus ele alınmaktadır.

Talmidiler, Tevrat'a ve Yahudi geleneklerine uygun yaşayan Yahudi kökenli olan veya olmayanlardan oluşmaktadır. Bu topluluğun arasında ana akım Yahudiler tarafından Yahudi sayılmayanlar ile din değiştiren Yahudiler de bulunmaktadır (http-5). Talmidaizm, mensuplarına Tanah'ta belirtilen Tanrı'nın emir ve yasaklarını yerine getirmeyi şart koşmuş olsa da kökten dinci bir yapıya sahip değildir. Ayrıca bu inanç, dini hoşgörüsüzlüğün karşısında yer almaktadır (http-6).

⁶ 1961 yılında Sri Lanka doğumlu Shmuel ben Naftali'nin ailesi 1962'de İngiltere'ye göç etmiştir. Soyu Hollanda, Portekizli Conservo (16. ve 17. yüzyılda Portekiz Engizisyonunda idam cezası verilerek zorla Hıristiyanlığa dönüştürülen Yahudiler) ve İngiliz karışımına dayanmaktadır. Bir Katolik olarak yetiştirilmiş ve gençliğinin son dönemlerinde rahip olma isteği ortaya çıkmıştır. Fakat bu süreçte dine dair içinde şüpheler barındıran Naftali bu göreve kendini layık görmemiştir. Sonraki süreçte Uniteryenlerle birkaç yıl yaşamış ve bu dönemde gayri resmi vaizlik görevi yapmış ve İngiltere'nin güneydoğusundaki cemaatleri yakından tanımıştır. Bu dönemi kendi ifadesiyle "her şeyi sorgulamayı öğrendiğim ve hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmediğim önemli bir dönüm noktası" olarak nitelendiren Naftali, Yahudiliğe geçiş yaparak başlattığı süreci Londra'daki Liberal Talmidis (Liberal Talmidiler) ile tamamlamıştır. 1998 yılı itibarıyla Liberal Talmidis'in moderatörlüğünü üstlenen Naftali akademisyen olarak çalışmakta erken Hıristiyanlık tarihi ve Yahudi tarihi üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir (Naftali, 2020).

⁷ <https://talmidi.co.il/> (Erişim Tarihi:23.12.2023)

4. 2. 3. 1. Talmidaizm Terimi

Talmidaizm, Talmidiler tarafından yanlış bir ifade olarak görülen “Yahudi-Hıristiyanlığı”nın yerine kullandıkları ve İsa’nın ilk Yahudi takipçilerinin dinini ifade etmek için ortaya koydukları modern bir terimdir. Bu terimin Talmud ile herhangi bir ilgisi yoktur. Ancak her ikisi de İbranice’de “öğretmek” anlamına gelen aynı fiile dayanmaktadır. Söz konusu terim “takipçi” veya “mürit” gibi manalara sahiptir. Bu sebeple Talmidaizm, mensuplarınca “Yahve’nin takipçileri”nin dinini ifade etmektedir (http5; http-6).

“Talmidi Israelite Community” (Talmidi İsrail Topluluğu), “World Fellowship of Followers of the Way” (Dünya Yol Takipçileri Kardeşliği), “Followers of the Way”⁸ (Yolun Takipçileri) olarak da ifade edilen (http-6) Talmidaizm, Torah’ın emirlerinin ve Yahudi geleneklerinin uygulanması gerektiğini savunan, İsa’yı Yahudi kökenli beşer bir peygamber olarak benimseyen ve kendilerini MS 1. ve 2. yüzyıllarda yaşayan Yahudi-Hıristiyanların manevi takipçileri olarak gören modern Yahudi-Hıristiyan bir grup olarak tanımlanabilir. Bu grubun mensupları Hıristiyanlıktaki teslis inancını, İsa’nın ilahi tabiatını, Pavlus’un ve Yeni Ahit’in otoritesini reddetmektedir (http-7).

4. 2. 3. 2. Talmidaizm’in Tarihi

Talmidiler, kendi tarihlerinin genel itibariyle pek çok insan tarafından bilinmediğini ve kasıtlı olarak yok edildiğini düşünmektedirler. Onlar, Talmidi inancının erken dönemdeki manevi takipçileri olduğunu iddia ettikleri Yahudi-Hıristiyanların⁹ tarihinin Hıristiyanlar tarafından değiştirildiğini veya kendilerine aitmiş gibi yeniden yazılmak suretiyle bir nevi gasp edildiğini öne sürmektedirler. Talmidiler inançlarının geçmişini yani erken dönem Yahudi-Hıristiyanlığı hakkında elde

⁸ İsa’nın ilk Yahudi cemaati kendilerini “Followers of the Way” (Yolun Takipçileri) olarak isimlendirmekteydi. Yeni Ahit’te pek çok yerde kullanılan “yol” ifadesinden maksat “Yahve’nin yolu”dur (http-7).

⁹ Talmidiler kendi ifadeleriyle manevi takipçileri olarak Yahudi-Hıristiyanlığı terimini kullanmış olsalar da burada kastedilen Ebionitlerdir.

edilen bilgilerin, kendilerine düşman olan ve Yahudi-Hıristiyan literatürünü değiştiren veya yok eden kilise babalarına/Hıristiyanlara ait olduğunu kabul etmektedirler (http-8).

Kilise babalarının Ebionitleri “Ebion” yani “yoksul” diye adlandırarak alay ettiklerine, Yahudiler tarafından lanetlendiklerine dikkat çeken Talmidilere göre Hıristiyanlar, en başından itibaren gerçeği olduğundan farklı göstermektedir. Çünkü gerçekte İsa, Tanrı'nın seçtiği beşer bir peygamberdir ve aynı zamanda Yahudidir. Bunun yanında İsa'nın ilk Yahudi takipçileri hakkındaki bilinenler de gerçeği yansıtmamaktadır. Talmidiler, ilk İsa cemaatinin Musa şeriatına tabi olan Yahudiler olduğunu savunmakta ve onların Pavlusçu Hıristiyanlar olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır (http-8).

Talmidiler, İsa'nın vefatından sonra onun yerine ilk İsa cemaatinin başına lider olarak İsa'nın kardeşi kabul edilen Yakup'un geçtiğini ve bu liderliğini 30 yıl boyunca devam ettirdiğini kabul etmektedirler. Ancak Hıristiyanlar, bu gerçeği göz ardı ederek ilk İsa cemaatinin liderinin Petrus olduğunu iddia etmektedirler. Talmidiler ise bu iddiaya karşı çıkarak Petrus'un, Pavlus'u ve onun öğretilerini kabul ettiği için İsa'nın ilk Yahudi takipçileri tarafından Roma'ya sürgün edildiğini savunmaktadırlar (http-8).

Talmidilere göre, MS 48/49'daki Kudüs toplantısında Gentile kökenlilerin Musa şeriatına uyup uymamaları konusunda ilk İsa cemaati arasında anlaşmazlık yaşanan Pavlus ile Kudüs konseyi arasında Hıristiyanların iddia ettiği gibi bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Hıristiyanlara göre Pavlus'un istediği sonuç oluşmuş, Kudüs konseyi ile anlaşmazlıklar giderilmiş ve her şey yoluna girmiştir. Talmidiler ise, bu olayın gerçekte daha farklı bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Onlara göre görüşleri Yahudiliğe tamamen aykırı olduğundan Pavlus, cemaatin bir üyesi olamayacağı kendisine bildirilerek cemaatten kovulmuştur (http-8).

İsa cemaatinin lideri İsa'nın kardeşi Yakup'un MS 62 yılında öldürülmesinden sonra cemaatin başına Yakup'un kardeşi Klophas'ın oğlu Simon'un geçtiğini benimseyen Talmidilere göre, MS 134 yılına kadar her dönemde cemaatin bir lideri bulunmaktadır. Cemaatin son lideri, Bar Kohba İsyanı sırasında Bar Kohba taraftarları tarafından öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Yahudi-Hıristiyanlar, Suriye ve Ürdün Bölgesi'ne göç etmişlerdir (http-9).

Modern dönemde ortaya çıkan Talmidaizm'in ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili ne Naftali'nin kitabında ne de kendilerine ait web sitelerinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dört farklı gruptan oluşan Talmidi gruplardan biri de Modern Ebionites (Modern Ebionitler)'tir. Talmidilerin ne zaman ortaya çıktığı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılamasa da iki çeşidi olan Modern Ebionitlerin bir grubunun 1980 yılında, diğerinin ise 2009'da kurulduğu açıklanmaktadır (http-10). Onun dışında hem Naftali'nin kitabında hem de web sitelerinde diğer grupların ne zaman ortaya çıktığı hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir.

4. 2. 3. 3. Talmidaizm'in İnançları

Talmidilere göre Yahudi bir anne-babadan dünyaya gelen kişi Yahudi olarak kabul edilir. Ancak onlar, Yahudi olmayı etnik bir mesele olarak görmemektedir. Talmidiler, Musa şeriatının emirlerini yerine getiren kişiyi "gerçek Yahudi" olarak tanımlamaktadırlar. Onlar için şeriatın gerekleri yerine getirmeyip soy olarak Yahudi olmanın bir önemi yoktur (http-11).

a. Tanrı'nın Krallığı

Talmidaizm'in en çok üzerinde durduğu iki husus Tanrı Yahve'nin varlığı ve birliği ile Tanrı'nın Krallığıdır (http-6). Talmidaizm'in merkezinde Yahudiliğin özünde olduğu gibi Tanrı Yahve yer almaktadır (Naftali, 2020, s. 144-145). Talmidi inancına göre Tanrı vardır, birdir, hayat sahibidir ve bölünemezdir. Onun hiçbir dengi ve benzeri yoktur. O birinden doğmamıştır ve varlığı sonsuzdur. Tüm ibadetler ona yapılır (http-12).

Talmidaizm mensuplarına Tanrı'nın Krallığı'nın şu an var olduğunu ve her Talmidi'nin Tanrı'nın yüceliğini, adaletini, şefkatini ve barışını yaymak için küçük de olsa bir rol üstlendiğini vaaz etmektedir. Talmidilere göre Tanrı'nın Krallığı beklemekle gerçekleşmeyecek olup onun oluşumu insanların çabalarına ve davranışlarına bağlıdır. Tanrı'nın Krallığı uzun bir süreç içerisinde yavaş yavaş oluşacaktır. İnsanların yaptığı küçük iyilikler dahi Tanrı'nın Krallığı'nın oluşumuna katkı sağlayacaktır. Ancak bu Krallık hiçbir şekilde şiddetle gerçekleşmeyecektir. Tanrı'nın Krallığı hakkında gelecekle ilgili umutlar aşıl原因an Talmidaizm, bütün

insanların savaşı bıraktığında ve evrensel barışın yeryüzüne hakim olduğunda bu Krallığın gerçekleşeceğini öne sürmektedir (Naftali, 2020, s. 148-154).

Talmidilere göre Tanrı ile İsrail halkı arasındaki ilişki, antlaşmanın devam ettirilmesine göre şekillenmektedir. Onlar, Yahve'ye sonsuza dek kulluk görevlerini yerine getirdikleri takdirde hem Kenan diyarını Tanrı onlara verecek hem de onları koruyacaktır (Naftali, 2020, s. 152).

b. İsa

Talmidiler, İsa'yı beşer bir peygamber olarak görmekte ve Yahudi geleneklerini uygulamaya devam ettiğini benimsemektedirler. Onlar, bu nedenle İsa'nın hiçbir şekilde kendisinin Tanrı olduğunu iddia etmediğini savunmaktadırlar (http-5). İsa'nın bakireden doğumunu reddeden Talmidiler, Hıristiyanlıktaki İsa'nın Mesih ve Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edilmesi düşüncesine karşı çıkmaktadırlar (Naftali, 2020, s. 153).

Naftali, Talmidaizm'de benimsenen İsa inancı ile Kanonik İnciller'de anlatılan İsa arasında büyük farklılıkların bulunduğu dikkat çekerek Pavlusçu Hıristiyanlığın temel anlayışının İsa ve onun kefareti için ölümü üzerine bina edildiğine işaret etmektedir. O, Talmidaizm'de İsa'nın yalnızca bir peygamber olarak görüldüğünü, bu nedenle de Talmidilerin, İsa'nın insanların iyiye ulaşması için öğütlerine çok önem vermekte olduklarını belirtmektedir. Naftali'ye göre İsa yaşamındayken takipçilerinin Tanrı'nın emir ve yasaklarını yerine getirmeyi mühim görmüştür. Ancak Pavlus için aynı durum geçerli değildir (Naftali, 2020, s. 121-123).

Talmidilere göre, İsa'nın ölümünün günahtan kurtuluşla herhangi bir ilişkisi yoktur. İsa, kendisine yöneltilen eleştirilere karşı kendini savunan işgalci Roma'nın haksız yere idam ettiği Tanrı'nın erdemli bir kuludur. Bundan dolayı Talmidiler, İsa'nın çarmıha gerilmesini büyük bir peygambere yapılan haksızlık olarak gördüklerinden üzücü bir hadise olarak yorumlamaktadırlar. Naftali, modern dönemde çok az Hıristiyanın İsa'nın çarmıha gerilmesinin sebebini, onun sözde Yahudi Kralı olarak görülmesiyle ilişkilendirmekte olduğunu beyan etmektedir. O, Romalıların İsa'yı bütün insanlığı günahtan kurtaran bir Tanrı-Kral olarak görmelerinden dolayı cezalandırmadıklarını, onu kendilerine karşı isyana kalkışabilecek potansiyele sahip

bir lider olarak görmelerinden dolayı çarmıha gerdiklerini belirtmektedir (Naftali, 2020, s. 129).

Talmidiler, İsa'nın dirilişini ve göğe yükselişini benimsemektedir. Onlar, İsa'nın dirilişine onun Tanrı katında erdemli bir insan olması haricinde başka özel bir anlam yüklemelerinden İsa'nın ölümden dirilişine inanıp inanmamanın Talmidiler için bir önemi bulunmamaktadır. İsa'nın dirilişini kabul eden Talmidiler, bunu bir ödüllendirme olarak değerlendirmektedir. Onlara göre Tanrı, İsa'yı diriltirerek onu kutsadığını göstermiş, kendisine verilen vazifeyi yerine getirdiği için onun hayatını tekrar bahşederek sadakatinden ötürü ödüllendirmiştir (Naftali, 2020, s. 131).

c. Mesih

Talmidiler, kral-mesih düşüncesini benimsemekte, fakat kurtarıcı-mesih anlayışını reddetmektedirler. Çünkü onlara göre kurtarıcı olan yalnızca Yahve'dir (Naftali, 2020, s. 148). İsa'yı da mesih olarak görmeyen Talmidiler, Tanrı'nın gelecekte Davut'un soyundan birini İsrail tahtına oturtacağını kabul etmektedirler (http-5). Onlar, Tanrı'nın Davut'un yerine meshedilmiş biri gelmeden önce Tanrı ile yüz yüze görüşen bir peygamberin geleceğine inanmaktadır (http-13).

ç. Pavlus

Talmidilere göre, Hristiyanlığın temel inançları İsa'nın sözlerine değil Pavlus'a dayanmaktadır. Talmidiler, Pavlus'u Yahudilikten dönmüş biri olarak kabul etmekte olup onun havariliğine ve öğretilerine karşı çıkmaktadırlar (http-7). Onlar, Pavlus'un kendisini İsa'nın bir havarisi olarak ilan ettiğine dikkat çekmektedir. Havarilerin en belirgin özelliğinin İsa'nın sözlerine kendilerinden hiçbir söz ilave etmeden bire bir aktarmaları olduğunu belirten Naftali'ye göre Pavlus'un hayatı dikkatli bir şekilde incelendiğinde İsa'nın sözleriyle ilgili herhangi bir alıntı yapılmadığı görülmektedir. İsa Mesih'in kişiliğini bu kadar önemseyen Pavlus'un evharistiya ve İsa'nın çarmıhta ölümüne vurgu yaparak başka bir olayın üzerinde durmamasını çok ilginç bulan Naftali, Pavlus'un teolojisinde "yaşayan İsa"nın bir rolü olmadığını ve onun teolojisini "ölen İsa" üzerine inşa ettiğini açıklamaktadır (Naftali, 2020, s. 92).

d. Kutsal Kitap

Torah'a tabi olmaya büyük önem veren Talmidilerin Torah hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Torah aslında Yahve'nin kutsallığının ve görkeminin bize zarar vermeden aramızda ve içimizde yaşamasına izin veren bir yaşam tarzıdır. Bize iyi yönetim ve iş ahlakını anlatan kutsal bir yaşam sunar. Ülkeyi ve çevremizi yönetme biçimimizi ve hayatımızın temelini oluşturan ahlak kurallarını anlatır. Tevrat, toplumun en yoksulları için bir korumadır; zayıfın güçlüye karşı korumasıdır, esaret ve sömürü altında olanlar için bir kurtuluştur (http-14).”

Tanah'ı “Miçra” olarak adlandıran ve onun orijinal metnini yeniden yapılandırmak için çalışmalar yaptıkları ifade edilen (http-15) Talmidiler, Torah'ın ilk beş kitabının yanı sıra Tanah'taki Tanrı'nın ilkelerinin ve ahlak kaidelerinin tamamının yerine getirilmesi gerektiğini benimsemektedirler (Naftali, 2020, s. 123). Onlar, “Miçra” (Tevrat, Peygamberler, Yazılar)'yı kültürel ve ahlaki miraslarının tek otoritesi olarak görmekte ve yaşamlarını bu kitaplara uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar (Naftali, 2020, s. 152).

Sözlü Kanun'u ve *Talmud*'un otoritesini reddeden (Naftali, 2020, s. 166-167; http-7) Talmidiler, bu literatürün insanların kendi ürünü olduğunu iddia etmektedirler (Naftali, 2020, s. 153). Bunun yanında İncil'in hatasız ve yanılmaz olduğu düşüncesini kabul etmeyen (Naftali, 2020, s. 157) Talmidilere göre hem erken dönemdeki İsa cemaati hem de modern dönemdeki takipçileri için “*The Exhortations*”¹⁰ (Öğütler) külliyatı büyük önem taşımaktadır. Talmidiler, *Exhortations*'u Yeni Ahit'in eş değeri olarak görmektedirler. Ancak bu inancın mensupları için *Exhortations*'u benimsemek zorunlu değildir (http-15).

4. 3. 3. 4. Talmidaizm'in Grupları

Talmidaizm, mensupları arasındaki farklılıkların kaçınılmaz olduğunu bu yüzden temel hususlarda ortak bir anlayışa sahip oldukları takdirde bazı konularda

¹⁰ *The Exhortations*, Ebionitlerin manevi takipçileri olan Talmidilerin benimsediği dini yazılardan oluşan koleksiyonun adıdır. İçerisinde 14 kitap bulunan bu koleksiyonda, Kudüs'ün yakın bir zamanda yıkılacağını haber veren İsa'nın bir mesih ya da tanrı olmadığı vurgulanarak beşer bir peygamber olduğu açıklanmaktadır. Ayrıca MS 70 yılı öncesinde ve sonrasında inançlarından ötürü Ebionitlerin karşılaştıkları zorluklar ve yaşamları anlatılmaktadır (http-15).

görüş ayrılığının olmasında bir sakınca görmemektedir (http-16). Naftali, Talmidi grupların ortak inançlarının şu şekilde sıralanabileceğini açıklamaktadır: Tanrı Yahve, fiziksel bir biçime sahip değildir, O kurtarıcıdır, tektir ve mesih değildir. Talmud'un otoritesi ve Pavlus'un öğretileri kabul edilemez. Naftali bu hususlar hakkında farklı bir düşünceye sahip olan kişilerin kendisini Talmidi olarak adlandıramayacağını belirtmektedir (Naftali, 2020, s. 148).

Talmidaizm, birbirinden farklı pek çok gruba ayrılmaktadır. Bu gruplar, Modern Ebionites (Modern Ebionitler), Traditionalist Massorites (Gelenekçi Massoritler), Liberal Talmidis (Özgürlükçü Talmidiler), Progressive Yeshuinists (İlerici Yeshuinistler) (http-6).

a. Modern Ebionites (Modern Ebionitler)

Modern Ebionitler, "Moderate Ebionites" (İlimli Ebionitler) ve Conservative Ebionites (Muhafazakar Ebionitler) olarak ikiye ayrılmaktadır.

a. 1. Moderate Ebionites (İlimli Ebionitler)

2009 yılında kurulan İlimli Ebionitlerin sosyal medya ağları ve kendilerine ait bir web siteleri bulunduğu ifade edilen (http-17) İlimli Ebionitlerin, manevi takipçileri olarak kabul ettikleri erken dönem Ebionitlerin, pek çok muhalif araştırmacının da iddia ettiği gibi MS 4. yüzyılın başlarına kadar varlıklarını sürdürdüklerini kabul etmektedir. Onlar, erken dönemde Ebionitlerin Tevrat'a tabi olduklarına ve İsa'nın dininin pagan topluluklar arasında yayıldıkça Yahudi geleneklerine aykırı inanç ve uygulamalara karşı çıktıklarına işaret etmektedirler. Pavlus'un İsa'nın ölümünden on yıldan fazla bir süre sonra İsa'nın dinini yayma faaliyetlerine başladığına ve onun İsa'nın yaşamında iken yüz yüze bir iletişim kurmamasına dikkat çeken İlimli Ebionitler, Roma İmparatorluğunun desteğini arkasına alan Pavlusçu anlayışın tarihteki en baskıcı dogmalardan biri haline dönüştüğünü iddia etmektedirler. Konu ile ilgili Haçlı Seferleri, Engizisyon, Pogromlar, Holokost ve Amerika'da zorla Hristiyanlaştırılma sonucunda milyonlarca kişinin öldürüldüğünü anımsatmaktadırlar (http-18).

a. 2. Conservative Ebionites (Muhafazakar Ebionitler)

1980’li yılların başlarında Amerika’da kurulan Muhafazakar Ebionitler, Torah’ın emirlerini harfiyen yerine getiren muhafazakar bir gruptur. Tanrı Yahve’nin bir ve tek olduğuna iman etmenin inançlarının temeli olarak benimseyen Muhafazakar Ebionitler, fakirlere yardım edilmesine, hastaların ziyaret edilmesine bunun için sahip oldukları imkanları kullanmayı öğütlemektedir (http-10). Diğer din mensuplarının lanetlenmiş olduğunu düşünmeyen Muhafazakar Ebionitlerin, Hıristiyanlık ve İslam hakkındaki aşağıda yer verdiğimiz görüşleri de oldukça dikkat çekicidir:

“Hıristiyanlık ve İslam Yahve’nin dini değildir. Ancak bu iki din Tanrı’nın merhametiyle Yahudi olmayanların Tanrı hakkında bilgi edinebileceği ve Yahvist Dini’ne ilerleyebileceği süreçler haline gelebilir. Dinler tarafından başlı başına kötülükler yapılıyor. Örneğin milyonlarca Yahudi’nin ve diğerlerinin ölümü, soykırım girişimi de dahil olmak üzere Hıristiyanlığın ve Hıristiyan kültürün doğrudan sonucudur. Pek çok Müslüman eğer engellenmezse yeni bir soykırım gerçekleştirebilir (http-10).”

b. Traditionalist Massorites (Gelenekçi Massoritler)

Massoritler, adını İbranice “gelenek” anlamına gelen “masoret” kelimesinden almaktadır. Onlar, geleneksel ritüelleri, kıyafetleri ve yemekleri çok önemli görürler. Diğer dinlere karşı ılımlı ve esnek bir anlayışa sahip olan Massoritler, köktendinci ve muhafazakar değildirler. Kutsal Kitap’ı yorumlamada bilimsel ve ılımlı bir yaklaşım içinde olan Massoritler, modern Talmidi gruplarının her birinin üstlendiği bir rolün olduğunu kabul etmektedirler. Onlar, Massorit mensubu birinin, Yahudiliğin en eski geleneklerini, manasını koruma şartıyla modern hayata uygun bir şekilde yaşaması gerektiğini savunmaktadırlar (http-19).

c. Progressive Yeshuinists (İlerici Yeshuinistler)

Talmidi grupların en liberali olan Yeshuinistler dini hoşgörü ve düşünce özgürlüğü değerlerini her türlü anlayışın üstünde tutarlar. Dindeki her şeyi sorgulamanın araştırmanın önemine dikkat çeken Yeshuinistler, kişinin kendi yaşam deneyimlerinin Kutsal Kitap öğretisi kadar önemli olduğunu kabul etmektedirler. Onlar, bütün dinlerin varlığına saygı duymakta olup, diğer Talmidi gruplara göre daha esnek bir yapıdadır. İnsanları bölenin din değil milliyetçilik olduğunu iddia eden

Yeshuinistler, insanların farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmadığı sürece çatışmanın olacağını düşünmektedirler (http-20).

ç. Liberal Talmidis (Liberal Talmidiler)

İlımlı bir grup olan Liberal Talmidaizm, mensuplarının Torah'ı inceleyerek kendi elde ettikleri bilgilerle ona uyma hakkına sahip olduğunu savunmaktadır. Liberal Talmidiler, Yahudi geleneklerini sürdürmekte ancak modern dönemde bilime uygun şekilde yorumlamaktadırlar. Onlar, İbranice İncil'i "insanın Tanrı'nın iradesini anlamaya yönelik girişimi" olarak benimsemektedirler. Şeriatın gereklerini uygulama noktasında Torah'ı ve Peygamberleri esas alırken onu yorumlamak için aklın ve bilinçli vicdanın büyük önem taşıdığına inanan Liberal Talmidiler, Kutsal Yazıları insanın iradesi ve ilahi iradenin bir karışımı olarak görmektedirler. Yahudi geleneği ve Talmidi anlayışın en öne çıkan özelliklerini muhafaza eden Liberal Talmidiler, dinin uygulamaya yönelik ayrıntılar yerine insani ihtiyaçlara vurgu yapmaktadırlar (http-21).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölüm iki başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık altında yaptığımız araştırmalar neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar açıklanmaktadır. İkinci başlıkta ise konu ile ilgili çalışmalara katkı sağlama adına bazı öneriler yer almaktadır.

5. 1. Sonuçlar

Günümüzde pek çok Müslümanın inançlarından dolayı maruz kaldığı şiddet, zulüm ve katliamlara tarihin her döneminde rastlamak mümkündür. Bu durum yalnızca İslam dünyasıyla sınırlı değildir. Hıristiyanlığın 1. yüzyılından itibaren Yahudi-Hıristiyanlar da bugün pek çok İslam ülkesindeki Müslümanların yaşadığı gibi güçlü devletlerin zulmüne uğramış ve inançlarına bağlı bir şekilde hayatlarını sürdürmek için büyük mücadeleler vermişlerdir. Ne yazık ki tarih haklı olanın değil, güçlü olanın kazandığı sayısız örneklerle doludur. Bir yandan Yahudilerin diğer yandan Romalıların baskılarına karşı mücadele eden Yahudi-Hıristiyanlar, Romalıların Hıristiyanlığı devlet dini olarak benimsemesiyle birlikte kendilerini çok daha zor bir sürecin içinde bulmuşlardır.

Yahudi-Hıristiyanlar hakkında bilgiler veren kendilerine ait yazılı kaynakların pek çoğu günümüze ulaşmamıştır. Onlarla ilgili bilgi veren son iki kilise babası olan Epiphanius ve Jerome, Yahudi-Hıristiyanlara ait İncilleri kullanmışlardır. Ancak 5. yüzyıldan itibaren bu kaynakların akıbeti hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bunun nedeni Pavlusçu Hıristiyanların Yahudi Hıristiyanlara karşı düşmanca yaklaşımı olabilir. MS 48/49'lu yıllarda sünnet meselesiyle başlayan bu iki grup arasındaki görüş ayrılıkları zamanla nefrete ve düşmanlığa dönüşmüştür. Nitekim MS 70 yılında Kudüs'ün Romalıları tarafından işgal edilmesi, MS 132-135 yılında gerçekleşen Bar Kohba İsyanı Yahudi-Hıristiyanların Kudüs'le olan bağını tamamıyla koparmıştır.

Yahudi-Hıristiyanlar, MS 1. ve 5. yüzyıllar arasında Suriye, Ürdün, Kıbrıs ve Mezopotamya sınırları içerisindeki küçük yerleşim yerlerinde ve bu bölgelere yakın bölgelerde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bilim dünyasında onların 5. yüzyıl sonrasında ortadan kayboldukları ve kısa bir süre içerisinde yok oldukları kanaati yaygındır. Yahudi-Hıristiyanların, herhangi bir devlet kurmadıklarından ve bir siyasi güce sahip olmadıklarından etkin bir şekilde varlıklarını muhafaza ettirdiklerini iddia etmek güçtür. Fakat onların sonraki yüzyıllarda da mensuplarının yaşadığına ve etkilerinin devam ettiğine dair delillerin bulunduğu görülmektedir. Her ne kadar isim olarak açıkça Yahudi-Hıristiyan gruplardan bahseden bir esere ulaşılamasa da bazı kaynaklarda onların izlerine rastlanılmaktadır. Günümüzde kimi araştırmacıların da iddia ettiği gibi Yahudi-Hıristiyanlar uzun bir süre daha çok küçük gruplar halinde ve dağlık bölgelerde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Bizim kanaatimiz Yahudi-Hıristiyanların varlıklarının 5. yüzyılda son bulmadığı yönündedir. Onlar, 5. yüzyıldan sonra yaklaşık iki asır izlerini kaybettirmiş, İslam'ın gelişi ile birlikte de yeniden ortaya çıkmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de "ehl-i kitap" diye bahsedilen ifadelerin Yahudi-Hıristiyanların inanç ve uygulamalarıyla benzerliği bu düşüncemizi pekiştirmektedir. Muhtemelen Kur'an'da geçen ayetler Arap yarımadasında Kur'an'ın indirildiği dönemde bu inanca sahip kişileri konu edinmektedir. Yahudi-Hıristiyanların 5. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında kendilerini gizlemelerinin sebebi ise muhtemelen hem Yahudilerin hem de Pavlusçu Hıristiyanların onları düşman olarak görmeleriyle ilgilidir. Yahudi-Hıristiyanların yaşadıkları bölgeleri Müslümanların fethetmesiyle birlikte ortaya çıkmaları da bize Müslümanların onlara karşı Yahudiler ve Hıristiyanlara nazaran çok daha ılımlı yaklaştıklarını göstermektedir. Bunun sebebi ise, muhtemelen Müslümanların Yahudi-Hıristiyanlar ile inançlarının birbirine yakın olmasıyla ilişkilidir. Ancak Yahudi-Hıristiyanlar tek tip bir anlayışla veya değişmez inanç yapısından ödün vermeden varlığını devam ettirememiş olabilirler. Başka bir şekilde ifade edecek olursak Yahudi-Hıristiyanlar, 7. yüzyıl ve sonrasında Athinganoiler ve Montanistler gibi başka dini grupları etkilemiş ya da onlardan etkilenmiş olabilirler.

Orta Çağ'da Yahudi-Hıristiyanlığının mensuplarının varlığı ile ilgili olarak S. Pines'in, Kadı Abdülcebbar'ın eserinin bazı bölümlerinden hareketle ortaya koyduğu iddialar büyük önem taşımaktadır. S. Pines, Kadı'nın eserindeki bazı bölümleri kaleme alırken bir Yahudi-Hıristiyan kaynaktan veya Yahudi-Hıristiyanlığı inancına mensup

birilerinden faydalanmış olabileceğini öne sürmektedir. Tarafımızca her iki iddiasının da doğruluk payı bulunmaktadır. Çünkü Yahudi-Hıristiyanlara ait olabilecek bölümlere yalnızca Kadı'nın 10. yüzyılda kaleme aldığı *Tesbit*'inde rastlanılmamaktadır. Bunun yanında Yahudi yazarlardan (9. yüzyılda) Saadi Gaon'un ve (10. yüzyılda) Kirkisani'nin eserlerinde, yazarı belli olmayan (10. yüzyılda kaleme alındığı iddia edilen) *Toledot Yeshu* adlı eserde ve (12. yüzyılın ilk yarısında) Müslüman müelliflerden Şehristani'nin eserinde Yahudi-Hıristiyanların inanç ve uygulamalarına dair işaretler mevcuttur. Bu durum bize Yahudi-Hıristiyanların inanç ve uygulamalarının 5. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasındaki dönemde bir şekilde gündemde kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Neticede bu süreçle ilgili olarak S. Pines'in yukarıda belirttiğimiz iddialarını desteklemekteyiz. Onun bu anlayışın mensuplarının Orta Çağ'da yaşamış olabileceğine dair düşüncesinin gerçeği yansıtmış olduğunu varsayarsak Yahudi-Hıristiyan grupların varlıklarını en geç 12. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiş olmalıdır.

Modern dönemde ortaya çıkan Yahudi-Hıristiyan grupların Mesihî Yahudilik, İsa'nın Yahudileri ve Talmidaizm'den ibaret olduğu söylenebilir. Bu grupların erken dönem Yahudi-Hıristiyan gruplar ile aralarında tarihsel anlamda sürdürülebilir bir bağ yoktur. Ancak bunların inanç ve uygulamaları itibarıyla ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Erken dönem Yahudi-Hıristiyan grup Nazarenlerde olduğu Mesihî Yahudiler, İsa Mesih'i Tanrı'nın Oğlu olarak görmekte, onun bakireden doğumunu benimsemekte, Musa şeriatının ve Yahudi geleneklerinin devam ettirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Ayrıca onlar, Pavlus'un havariliğini onaylamaktadırlar. İsa'nın Yahudileri grubunun da Nazarenler ve Mesihî Yahudilerle ortak inançlara sahip olduğu söylenebilir. Talmidaizm ise, Hıristiyanlıktaki teslis inancını, İsa'nın tanrısallığını, Pavlus'un havariliğini ve *Yeni Ahit*'in otoritesini reddetmektedir. Bu grup Tanrı'nın varlığını, birliğini, İsa'nın beşer bir peygamber olduğunu ve Yahudi geleneklerinin sürdürülmesi gerektiğini benimsemektedir. Sonuç olarak günümüzde Mesihî Yahudilik ve İsa'nın Yahudileri Nazarenlerin, Talmidaizm ise Ebionitlerin manevi takipçileri olarak erken dönem Yahudi-Hıristiyanların inanç ve uygulamalarını devam ettirmektedir.

5. 2. Öneriler

Çalışmamızın sonuç bölümünde de ifade ettiğimiz gibi Yahudi-Hıristiyan grupların varlığı kilise babalarının yazılarıyla birlikte son bulmamıştır. Onların varlıkları çok daha uzunca bir dönem devam etmiştir. Biz bu çalışmamızda Orta Çağ'da Yahudi-Hıristiyanların varlığı ile ilgili sınırlı sayıda çalışmaya yer verebildik. Özellikle bu dönem hakkında Yahudi-Hıristiyanların yaşadığı Ürdün ve Suriye'deki tarihi, dini ve sosyal yaşamdan bahseden kaynaklardan başlı başına ele alınması ve incelenmesi gerekmektedir. Böylece erken dönem Yahudi-Hıristiyanların Orta Çağ'da akıbetleri daha net bir şekilde ortaya koyulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, R. (2016). İsa'nın maşiah'a dönüşümü: mesihi yahudilikte mesihlik fenomeni. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 242-270.
- Ariel, Y. (2006). Judaism and christianity unite!: the unique culture of messianic judaism. E. V. Gallagher and W. M. Ashcraft (Editörler). *Introduction to New and Alternative Religions in America; 2: Jewish and Christian Traditions* içinde (s. 191-222). London: Greenwood Press.
- Ariel, Y. (2012). A different kind of dialogue? Messianic judaism and jewish-christian relations. *Cross Currents*, 62 (3), 318-327.
- Ariel, Y. (2013). *An unusual relationship: evangelical christians and jews*. New York: NYU Press.
- Arslan, H. (2020). Senkretik bir hareket olarak mesihi yahudilik. *Darulfunun İlahiyat*, 31 (2), 435-456.
- Aydın, M. (2005). *Ansiklopedik dinler sözlüğü*. (1. Baskı). Konya: Nüve Kültür Merkezi.
- Bauckham, R. (2004). *Jude and the relatives of jesus in the early church*. London: New York: T. Clark International.
- Baur, F. C. (1878). *The church history of the first three centuries*. (Çev. Allan Menzies). London: Williams and Norgate.
- Baykent, M. (2017). *Zihinsel prangalardan kurtulmak için gelenekler ile dinler tarihini yeniden düşünmek*. (1. Baskı) İstanbul: Librum Yayınları.
- Bernheim, P. (1997). *James, brother of jesus*. London: SCM Press.
- Cohn-Sherbok, D. (2000). *Messianic judaism: a critical anthology*. London: Bloomsbury Publishing.
- Cook, W. J. (2013). The ebionites: eccentric or essential early christians?. *Journal of Arts and Humanities*, 2 (7), 15-22.
- Couliano, M. E. (1997). *Dinler tarihi sözlüğü*. (Çev: Ali Erbaş). (1. Baskı) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Crone, P. (2017). Islam, judeo-christianity and byzantine iconoclasm. M. Bonner (Ed.), *Arab-Byzantine Relations in Early Islamic Times* içinde (361-397). London: Routledge.
- Crone, P. (2015). Jewish christianity and the qur'an (part one). *Journal of Near Eastern Studies*, 74 (2), 225-253.
- Dan, J. (2007). Toledot yeshu. F. Skolnik and M. Berenbaum (Editörler) *Encyclopaedia Judaica*. Detroit: Macmillan Reference USA in association with the Keter Pub. House.
- Danielou, J. (1977). *The theology of jewish christianity: a history of early christian doctrine before the council of nicaea*. (Çev. John A. Baker). London: Philadelphia: Westminster Press.

- Donaldson, T. L. (2006). Jewish christianity, ısrail's stumbling and the sonderweg reading of paul. *Journal for the Study of the New Testament*, 29 (1), 27-54.
- Duygu, Z. (2017). *Hıristiyanlık ve imparatorluk: geç antikçağ'da kilise- devlet ilişkileri ve kristoloji paradigmaları*. İstanbul: Divan Kitap.
- Duygu, Z. (2019). Paulus, isa mesih'in elçisi miydi?. *Cedrus*, 7, 627-662.
- Duygu, Z. (2022). *İsa, pavlus, inciller: hıristiyanlık neden ve nasıl ortaya çıktı?* 3.Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Ehrman, B. D. (2003). *Lost christianities: the battles for scripture and the faiths we never knew*. New York: Oxford University Press.
- Epiphanius. (2009). *The panarion of epiphanius of salamis. Book I (Sects 1-46)*. (Çev. F. Williams). Leiden; Boston: Brill.
- Eusebius. (2010). *Kilise tarihi*. (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Chiviyazıları.
- F. Jerome. (1994). The myth of jewish antiquity: new christians and christian-hebraica in early modern europe. R. H. Popkin and G. M. Weiner (Editörler) *Jewish Christians and Christian Jews: From the Renaissance to the Enlightenment* içinde (s. 35-55). Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Fruchtenbaum, A. G. (2011). *The remnant of israel: the history, theology, and philosophy of the messianic jewish community*. San Antonio, Tex: Ariel Ministries.
- Gidney, W. T. (1908). *The history of the london society for promoting christianity amongst the jews, from 1809 to 1908*. London: Society for Promoting Christianity amongst The Jews.
- Günay, T. ve Küçük, A. (1993). *Dinler tarihi*. (2. Baskı). Ankara: Ocak Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2020). *Hıristiyanlık*. (9. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2013). Yahudi-hıristiyanlığı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43, 184-187.
- Hartog, P. (2011). Ebionites. G. T.Kurian (Ed.), *The Encyclopeia of Christian Civilization*, Blackwell Publishing Ltd.
- Jocz, J. (2019). *The jewish people and jesus christ: a study in the controversy between church and synagogue*. (3. Baskı), Digital Edition.
- Kaçar, T. (2003). Ebioniteler'den Arius'a: eskiçağ doğu hıristiyanlığında İsa teolojisi tartışmaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 187-206.
- Kadı A. (2017). *Tesbîtu delâili 'n-nübüvve: mucizelerle Hz. peygamber'in hayatı*. (Çev. M. Şerif Eroğlu vd.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kara, Y. (2022). *Nasranilere/ebionitlere 11. yüzyılda Müslüman teolojide tanıklık: Kadı Abdülcabbar örnelemi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Klijn, A. F. J. (1974). The study of jewish christianity. *New Testament Studies*, 20 (4), 419-431.
- Klijn, A. F. J. and Reinink, G. J. (1973). *Patristic evidence for jewish-christian sects*. Leiden: Brill.
- Kurt, T. (2017). *Anadolu'da hıristiyanlığın erken dönemleri theosebes'ler*. 1. Basım, İstanbul: Ayışığıkitapları.

- Kutsal kitap*, (2008). (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları).
- Laepple, U. (2020). Jewish christians, messianic jews, and the evangelical church in germany (ekd) in christian-jewish encounters since 1945: an overview. *Mishkan a Forum on the Gospel and the Jewish People*, 83.
- Luomanen, P. (2012). *Recovering jewish-christian sects and gospels*. Leiden: Brill.
- Luomanen, P. (2019). Nazarenes, sect of. D. G. Hunter vd. (Editörler), *Brill Encyclopedia of Early Christianity* içinde, Leiden: Brill Encyclopedia of Early Christianity.
- Maccoby, H. (1998). *The mythmaker: Paul and the invention of Christianity*. New York: Barnes Noble Books.
- Meral, Y. (2014). Orta çağ Karai bilginlerinin İslam eleştirisi Yakup el-Kirkisani örneği. *Dini Araştırmalar*, 17 (45), 93-114.
- Özşahin, L. (1994). *Ebionizm (ilk yahudi-hristiyanlık)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parkes, J. (1961). *The conflict of the church and the synagogue*. The World Publishing Company.
- Pines, S. (1966). The jewish christians of the early centuries of christianity according to a new source. *Academy of Sciences and Humanities*, 2, 237-319.
- Pritz, R. (1988). *Nazarene Jewish Christianity: from the end of the New Testament period until its disappearance in the fourth century*. Leiden: Magnes Press, Hebrew University; E.J. Brill.
- Reynolds, G. S. (2004). *A muslim theologian in a sectarian milieu: Abdal-jabbar and the critique of christian origins*. Leiden; Boston: Brill.
- Rudolph, D. J. (2009). Encyclopedia of the jewish diaspora: origins, experiences, and culture. M. A. Ehrlich (Ed.), *History of Judeo-Christian Communities in the Jewish Diaspora* içinde (s. 136-138). Santa Barbara, Calif: ABC-Clío.
- Sağ, M. K. (2015). Londra yahudiler cemiyeti istanbul misyonu ve hasköy ingiliz okulu. *Bellekten*, 79 (285), 627-658.
- Sarıkcıoğlu, E. (1998). Yahudi-hristiyan incilleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (10), 7-14.
- Schäfer, P. (2011). Toledot yeshu (“the life story of jesus”) revisited: a princeton conference. M. Meerson and Yaacov Deutsch (Editörler), *Texts and studies in ancient Judaism, Texte und Studien zum Antiken Judentum* içinde (s. 27-48). Tübingen, Germany: Mohr Siebeck.
- Schaff, P. (2009a). *Anf01. the apostolic fathers with Justin Martyr and Irenaeus*. (1. Baskı). Edinburgh: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.
- Schaff, P. (2009b). *Anf03. latin christianity: its founder, tertullian*. (1. Baskı). Edinburgh: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.
- Schaff, P. (2009c). *Anf04. fathers of the third century: tertullian, part fourth; minucius felix; commodian; Origen, parts first and second*. (1. Baskı). Edinburgh: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.

- Schaff, P. (2009d). *Anf08. the twelve patriarchs, excerpts and epistles, the clementia, apocrypha, decretals, memoirs of edessa and syriac documents, remains of the first age.* (1. Baskı). Edinburgh: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.
- Schimmel, A. (1999). *Dinler tarihine giriş.* İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Schoeps, H. J. (2019). *İlk hıristiyanlar: yahudi-hristiyanlığı veya ebionitler.* (Çev: E. Sarıkçıoğlu), Düşün Yayıncılık.
- Schoeps, H. J. (1969). *Jewish Christianity; factional disputes in the early church.* First American Edition, Fortress Press.
- Schonfield, H. J. (2009). *The history of jewish christianity: from the first to the twentieth century.* CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Shuve, K. (2007). *The pseudo-clementine homilies and the antiochene polemic against allegory.* Yüksek Lisans Tezi, Ontario: McMaster University, Hamilton.
- Sinanoğlu, M. (2001). Karailik. *TDV İslam Ansiklopedisi.* TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 24, 424-426.
- Skarsaune, O. (2007). Jewish christian groups according to the greek and latin fathers. O. Skarsaune and R. Hvalvik (Editörler), *Jewish Believers in Jesus: The Early Centuries* içinde (s. 419-501), Peabody, Mass: Hendrickson Publishers.
- Starr, J. (1936). *An eastern christian sect: the athinganoi.* New York: Harvard University Press.
- Stern, S. M. (1968). Abd al-jabbar's account of how christ's religion was falsified by the adoption of roman customs. *The Journal of Theological Studies* 19 (1), 128-185.
- Şehristani, M. (2006). *Dinler ve mezhepler tarihi.* (1. Baskı). (Çev: Muharrem Tan). İstanbul: Yeni Akademi Yayınları.
- Şenay, B. (2002). 19. ve 20. y.y.'da müsevî-hristiyanlar –hibridite, dînî kimlik ve gelenek. *2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği), Dinler Tarihi Araştırmaları-III.* Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 3, 55-69.
- Taylor, J. E. (1990). The phenomenon of early jewish-christianity: reality or scholarly invention?. *Vigiliae Christianae*, 44 (4), 313-334.
- Van Amersfoort, J. (2008). The ebionites as depicted in the pseudo-clementine novel. *Journal of Eastern Christian Studies*, 1, 85-104.
- Wace, H. (2000). *About a dictionary of christian biography and literature to the end of the sixth century a.d., with an account of the principal sects and hereises.* Grand Rapids. Mi: Christian Classics Ethereal Library.

http-1

<https://www.umjc.org/statement-of-faith> (Erişim Tarihi: 26.11.2023)

http-2

<https://www.iamcs.org/beliefs/> (Erişim Tarihi: 22.11.2023)

http-3

<https://www.umjc.org/learn-1> (Erişim Tarihi: 23.11.2023)

http-4

<https://jewsforjesus.org/about> (Erişim Tarihi: 25.12.2023)

http-5

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism/what-is-talmidaism-3/>

(Erişim Tarihi: 07.12.2023)

http-6

<https://talmidi.co.il/> (Erişim Tarihi: 03.12.2023)

http-7

<https://talmidi.co.il/who/> (Erişim Tarihi: 16.12.2023)

http-8

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/the-abduction-of-our-history/>

(Erişim Tarihi: 17.12.2023)

http-9

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/a-timeline-of-talmidi-history/>

(Erişim Tarihi: 19.12.2023)

http-10

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/ebionites-modern/>

(Erişim Tarihi: 21.12.2023)

http-11

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/the-conversion-process/>

(Erişim Tarihi: 17.12.2023)

http-12

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/the-nature-of-god/>

(Erişim Tarihi: 23.12.2023)

http-13

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/moses-and-the-prophets/>

(Erişim Tarihi: 07.12.2023)

http-14

<https://talmidi.co.il/2022/05/28/getting-up-close-and-personal-with-yahveh-torah-the-sinai-covenant/> (Erişim Tarihi: 16.12.2023)

http-15

<https://talmidi.co.il/talmidi-religious-writings/> (Erişim Tarihi: 08.12.2023)

http-16

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism/the-varieties-of-talmidi-belief/>

(Erişim Tarihi: 07.12.2023)

http-17

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/ebionites-modern/>

(Erişim Tarihi: 21.12.2023)

http-18

<http://ebionim.org/> (Erişim Tarihi: 21.12.2023)

http-19

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/massorites/>

(Erişim Tarihi: 07.12.2023)

http-20

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/yeshuinists/>

(Erişim Tarihi: 19.12.2023)

http-21

<https://talmidi.co.il/articles-on-talmidaism-theology/liberal-talmidis/>

(Erişim Tarihi: 21.12.2023)

